

Bok og Bibliotek

Nr. 4. 2010

Digitale utfordringer

Turbulens i Bokhylla.no

Forskningens muligheter og begrensninger

Lek og læring i biblioteket

Bibliofil knytter Norge sammen

Bibliofil har vært en pådriver i utvikling av stadig ny funksjonalitet som legger til rette for økt samarbeid mellom landets bibliotek. Resultatet er en bedre utnyttelse av de samlede bibliotekressursene, til glede for bibliotekenes brukere, lånerne.

- **Fjernlån via NILL** - titler som lånes inn til biblioteket, blir en del av mediebasen, og følges opp automatisk.
- **Depotløsningen i Bibliofil** - deponerte samlinger integreres i mottaker-bibliotekets mediebase.
- **Samsøk** - gir en oppdatert oversikt over ledige titler i en region.

- **Norgeslån** - lånerne kan selv låne inn titler fra landets bibliotek, og velge bibliotek for utlevering.
- **Innlevering overalt** - lar låneren levere lånte titler på nærmeste bibliotek, og eierbibliotek varsles om innleveringen.
- **BIB FORNY** – SMS-tjeneste hvor lånerne kan fornye alle sine lån med én melding.

Bibliofil fortsetter jakten på gode funksjoner for økt biblioteksamarbeid.

Lånerne fortjener de beste tjenestene.

BIBLIOFIL® levert av

Bibliotek-Systemer As. Postboks 2093, 3255 Larvik

Telefon: 33 11 68 00. Telefaks: 33 11 68 22. Internett: <http://bibliofil.no> E-post: firmapost@bibliofil.no

Innhold

Tema: Digitale utfordringer

Innledning.....	7
Danmark: Digitalt sprang i folkebibliotekene.....	8
Sverige: Fordobling av digitalt utlån i Malmø.....	10
Norge: Det kan løse.....	12
Tyskland: Framtid eller blindgate?.....	13
Papir, IKT og drivhuseffekt.....	17

Bøker og lesing

Stavanger: Norge i tet med fribyer.....	24
1001 fortellinger fra fribyforfattere.....	27
Lettlestede bøker for minoritetsspråklige.....	30
Bokomtaler: Ideologienes tilbakekomst:	
Luddisme og webisme.....	34
Deichman satser på særmenekurs.....	37
Amatørkritikkens styrke og svakhet.....	44

Bibliotekutvikling

Turbulens i Bokhylla.no.....	20
Danmark: Endelig akademi.....	32
Trondheim: Litteraturhus i sikte.....	65
Digital lek og læring i Vestfold.....	66
Skolebibliotek: Vaner og vyer i Nannestad.....	74

Meninger

Tord Høivik: Kjære forsker – vis oss din styrke.....	48
Georg Arnestad: Pionerforskning frå Bø om folkebibliotek.....	50
Ragnar Audunson: Profesjonsfaglig forskning er nødvendig... ..	52
Morten Harry Olsen: Kundebehov.....	54
Lars Petter Sveen: Biblioteksjefen og kulturbyråden.....	56
Pål Magnus Lykkja: Big Deal – bad deal.....	58
Pål Hermod Bakka: Big deal – good deal.....	60
Hans Martin Fagerli: Fra trauste bibliotek til varmestuer.....	80

Bibliotekbesøk

Bli med til Lærdal.....	62
-------------------------	----

Essay

Aud Gjersdal: Vanskelige dialoger.....	38
--	----

INSPIRASJON!

15% RABATT PÅ
UTSTILLINGSPRODUKTER

NYE, UNIKE SKILTER FOR
BIBLIOTEKET

- ★ SPREKE NYHETER FRA FATBOY
- ★ ÅRETS REFLEKS DESIGNET AV MAGNE FURUHOLMEN
- ★ OG MYE MYE ANNET

BS Eurobib
www.bseurobib.no

77. årgang

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykker ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

ADRESSE

Pilestredet 48
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

FRIST FOR STOFF 2010

Nr 5: 5. okt ferdigtrykt 28. okt
Nr 6: 9. nov ferdigtrykt 2. des

ABONNEMENT

DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 05

ANNONSER

v/Heidi Torstensen, Mediateam
tlf 47 31 80 30

Forsidebilde: Trond Isaksen

Grafisk produksjon: Zmedia AS

ISSN 0006-5811

Leder

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

Bibliotek eller varmestue?

På 1980-tallet skrev den datidige framtidsguruen F. W. Lancaster om det papirløse fagbiblioteket. Det var kort fortalt et bibliotek som besto av noen bord med PCer på, mens alle bøkene var borte. Ved PCene satt bibliotekarene og lette fram den informasjonen brukerne etterspurte. Sterilt og effektivt, fascinerende og uhyggelig. Så stilnet det rundt det papirløse biblioteket.

I dag dukker ideene om det bokløse – eller skulle vi si det *nesten* bokløse – biblioteket opp igjen innenfor folkebibliotekene. Kassering er i vinden, omløpstallene skal opp. Hvis du mener at bibliotek fortsatt dreier seg mye om bøker, blir du stemplet som gammeldags. For ebøkene er i anmarsj, må vite, dataspillene er her allerede. Det gjelder å kaste papirbøkene. Få bort reolene, bring luft inn i gamle bibbern. Biblioteket skifter fra å være et sted hvor man søker eller låner bøker til et sted hvor man arbeider, spiller, gjør lekser. Det danskene kaller et værested. På Stadsbiblioteket i Malmø bedriver to av tre brukere noe annet enn å låne bøker. Undersøkelsen i Norges fem største byer, viser at bare 46 prosent av de som kommer til bibliotek, gjør det for å låne bøker.

Løsenordet for det nye biblioteket er "møteplass". Biblioteket er en sosial og demokratisk møteplass, hvor man kan delta ut fra sine egne forutsetninger og behov. Men begreper kan tolkes og presiseres. I Aftenposten avsluttet journalist Joacim Lund en kommentar i august med følgende konklusjon: «For forlagene representerer overgangen til den digitale verden en stor mulighet. For bibliotekene betyr det et kappløp med tiden – hvis de skal unngå å bli redusert til varmestuer.»

Når et medium som Aftenposten tolker "møteplass" i retning av "varmestue" er det et viktig varsko og det er grunn til å

spørre: Er biblioteksektoren i ferd med å skaffe seg et forklaringsbehov i overgangen fra å være et "bøkernes hus" til å være "møteplasser". Møteplasser har vi allerede mange av, vil enkelte hevde, fra fritidsklubber og kafeer til parker og kjøpesentra. Tradisjonelt er det ikke møteplassfunksjonen som har ligget i bunnen av det politiske oppdraget bibliotekene har vært tuftet på. Det har vært snakket om kultur, litteratur og læring – og bøkene har stått i sentrum.

Professor Ragnar Audunson har definert bibliotek som en institusjon som initierer sosiale prosesser knyttet til – ja, nettopp – læring, kunnskapsdeling og kulturformidling. Det høres fornuftig ut. Men hva om dette ikke når fram til offentligheten? Hva om det tvert i mot settes likhetstegn mellom det nye biblioteket og en bokløs varmestue? I en kommentar til det som etter hvert skulle bli "enten eller/både og"-diskusjonen på Bibliotek-norge, sier Pål Magnus Lykkja:

"Skal biblioteka overleve til dette tiåret er omme, så er det nok viktig å gjenskape bibliotekas sentrale funksjonar overfor samfunnet i ein digital kontekst utan å miste av syne verdien av det fysiske biblioteket og dei trykte bøkene."

I samme diskusjon sier Ole David Østli spissformulert: "Jeg skulle ønske norske bibliotekarere kunne holde opp med å hate bokhyller." Og videre: "...de verdifulle endringene består i å skape nye tjenester, ikke i å bygge ned tjenester som fremdeles er populære."

Vi skal ikke suse inn i framtida med blikket i bakspeilet. Men vi må heller ikke bli så ivrige etter å skrubbe barnet at vi kaster det ut med badevannet. Rekyleffekten kan bli sterk hvis noen begynner å regne på hvor mye en markedsstyrt varmestue koster av skattepenger.

Fagpressen

OPPLAGSKONTROLLERT

SNL er omkamp fra 2001

» I 2001 var det en anbudskonkurranse der to forlagskonsern kjempet om et statlig anbud på å lage «Den nasjonale kunnskapsbasen». Driftskostnaden var 30 millioner kr pr år. Jon Bing, som ledet komiteen som skulle vurdere de to anbudene opp mot hverandre konkluderte med:

«Flertallet tilkjennegir tvil med hensyn til anbefalingen. Det innser at man ved å bygge på en tekstbase konvertert fra et konvensjonelt leksikon kan bli hengende ved en form for presentasjon av materialet som ikke tilstrekkelig er tilpasset nye medier.»

I anbudskonkurransen var det ikke engang påtenkt at vanlige borgere skulle kunne redigere i «Den nasjonale kunnskapsbasen», slikt må det jo lønnede eksperter til for å gjøre! Bing-komiteen fikk helt rett, men på annet grunnlag. 2001 var også året Wikipedia ble lansert. Redigering var åpen for alle, sluttproduktet ble bedre, mer brukervennlig enn «Den nasjonale kunnskapsbasen» til forlagene.

Med penger fra Fritt Ord fikk Kunnskapsforlaget likevel sjanse til å gjennomføre sin plan om å migrere papirleksikonet sitt til skjerm uten grunnleggende endringer i måten å redigere teksten på. Vi ser hvordan det har gått: Fra brukere i Norge er besøktallet til SNL.no er 2% av besøktallet til Wikipedia (5% om en kun sammenligner besøkstrafikken til bokmåls og nynorsk-wikipedia). Nå er pengesekken tom, og de vil søke om 30 millioner fra staten igjen (riktig nok over tre år).

Harald Groven, 1.7.2010

Digital nasjonal kunnskapsbase

» Jeg er enig i alt som er sagt over. Jeg mener vi trenger en Digital Nasjonal Kunnskapsbase. Offentlig informasjon finnes tilgjengelig til en viss grad, men informasjonen er ikke lett å finne eller forstå. Selv ikke de ansatte ved de ulike offentlige institusjonene rundt om i landet klarer å finne frem på portalene sine. SNL har heller ikke svært god pedagogisk fremstilling, men kritikk bør da rettes konkret på mulig forbedring heller enn å legge ned leksikonet.

Svein Askheim, 14.7.2010

Danmarks biblioteks-skole blir informasjonsvitenskapelig akademi

» Som cand.scient.bibl. fra Danmarks Biblioteksskole, må jeg erkjenne at det er litt vemodig med navneskiftet. Det er mye historie som forsvinner ut av døren.

Men søknadstallene til skolen har vært totalt sett synkende de siste 20 årene, så noen grep måtte man nesten ta for å hindre det.

Anne, 20.5.2010

Tilleggsstoff

» Hei Bok og Bibliotek. Gleder meg til å lese Lukten av framtid nummeret. Ville nevne at et ferskt foredrag om Buskerud fylkesbiblioteks prosjekt Lukter det framtid nå er lagt ut på <http://lukterdetframtid.org>. I tillegg finner man en interessant samtale med nasjonalbibliotekar Vigdis Moe Skarstein og forsker Henrik Jochumsen fra bibliotekdagene i Buskerud 2010.

Petter von Krogh, 12.6.2010

Digitale utfordringer

Vi er midt i overgangen mellom analog og digital bibliotektid. Hvor lang denne fasen vil være og hva framtiden vil bringe, er det ingen som vet. Men noe har begynt å skje. Her kommer noen glimt fra Danmark, Sverige, Tyskland og Norge. Til sist i denne temadelen bringer vi også en artikkel som ser det hele i forhold til klimautfordringen.

Danmark

Nylig gikk BibZoom på lufta og vil etter hvert gi danskene tilgang til 3,5 millioner musikknumre – gratis fra bibliotekene. I 2010 skal ordningen utvides til å romme lydbøker, ebøker, nyheter og mye mer. Side 8.

Sverige

Fordobling av digitalt utlån i Malmø. Men frykten for at bibliotekene kan påvirke salg av medier negativt, er overdrevet, mener bibliotekansatt. Side 10.

Norge

Norske bibliotek er noen digitale sinker i forhold til andre land vi liker å sammenlikne oss med. Men nå kan det snart skje noe. Side 12.

Tyskland

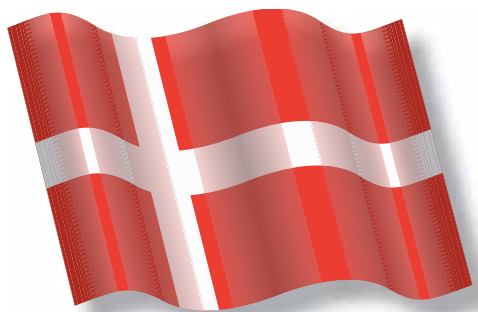
Tyske bibliotekers erfaringer med e-lån er lovende. Titlene lånes flittig og nye brukergrupper nås. Likevel nøler mange forlag, og noen er innbitte motstandere av web-basert utlån. Side 13.

Klimautfordringen

Biblioteka må stå fast på sine ibuande miljøvenlege og ”menneskelege” kvalitetar som papirbaserte kunnskapsbankar, samstundes som dei søker å utnytte dei mest miljøvenlege og effektive kvalitetane av den digitale revolusjonen. Side 17.

Digitalt sprang i danske bibliotek

I sommer gikk BibZoom på lufta og vil etter hvert gi danskene tilgang til 3,5 millioner musikknumre – gratis fra bibliotekene. I 2010 skal ordningen utvides til å romme lydbøker, ebøker, nyheter og mye mer.

Med BibZoom tar danske bibliotek et sjumilssteg ut i den digitale framtiden. Portalen erstatter de tidligere tjenestene *netmusik.dk* og *Musikbibliotek.dk*, og skal på sikt bli landets felles bibliotekplattform for digital formidling av musikk, bøker, film, podcasts, nyheter, artikler og mye mer.

Første etappe er downlån (MusikBasis) og streaming (MusikStreaming) av musikk, og til neste år blir det mulig å laste ned lydbøker. Tjenestene er basert på såkalt "flat rate", som innebærer at det i utgangspunktet ikke blir noen begrensninger i antall lån eller streaminger.

- BibZoom-konsortiet (sentralbibliotekene i Odense, Gentofte og Herning og Statsbiblioteket, red.anm.) har hittil i 2010 kjøpt en pakke på 10 millioner nedlastinger av musikkstykker. Dersom suksessen blir så stor at danske bibliotek til

sammen overskrider tallet i løpet av året, er det mulig å kjøpe en tilleggspakke, sier spesialkonsulent Pernille Scholtz ved Statsbiblioteket. Statsbiblioteket er juridisk og økonomisk ansvarlig for alt innhold som presenteres på www.bibzoom.dk.

Store volumer

Hun forteller at et avgjørende punkt for avtalen med rettighetshaverne, er store volumer.

- Suksess med tjenestene er avhengig av store volumer, vekst og solidariske kjøp fra bibliotekenes side. Selv om prisen per nedlasting eller streaming i seg selv ikke er så høy, vil et stort volum likevel sørge for at rettighetshaverne får god fortjeneste. Dermed har vi en søkalt vinn-vinn-situasjon som kommer både bibliotekene, brukerne og rettighetshaverne til gode.

- *Hva slags økonomi snakker vi om?*

- Når konsortiet forhandler kontrakter med musikkleverandørene, skjer det med utgangspunkt i stykkpriser og minimumssalg. Ved å kjøpe store volumer har vi lyktes å redusere prisen per nedlasting fra to kroner til ca 80 øre på under ett år, det vil si en prisreduksjon på 60 prosent.

BibZoom-konsortiet selger så kvoter til de danske bibliotekene etter en pris per innbygger i kommunene, som i dag ligger på kr 1,46 per hode.

- Størrelsen på kommunen blir da avgjørende for totalprisen. På den måten har bibliotekene et godt grunnlag for økonomistyring, mener Scholtz og legger til at alle danske kommuner har kjøpt løsningen.

Streaming som tillegg

BibZoom MusikStreaming fungerer som et tilleggsprodukt til MusikBasis (nedlasting), og fungerer som en offentlig finansiert variant av det svenske og

Tekst og foto:
Odd Letnes,
redaktør

kommersielle Spotify. Musikken lastes ikke ned, men kan høres over nettet i sanntid. Tjenesten gjør det mulig å bygge opp private spillelister. Gjennom denne tjenesten får brukerne tilgang til mer enn 2,5 millioner musikkstykker og basen er i utvikling.

Betalingsprinsippet er det samme her som for MusikBasis. Konsortiet har kjøpt inn rettigheter til 15 millioner streaming. Det store volumet har presset prisen i forhold til rettighetshaverne ned til 20 øre per streaming. For bibliotekene blir prisen 60 øre per innbygger i kommune.

Musikken i MusikBasis leveres i WMA-format med DRM (Digital Rights Management) som gir brukeren en ukes spilletid. MusikStreaming virker på alle medieplattformer. Samme musikkstykke kan "lånes" eller streames av mange brukere samtidig.

Lydbøker neste år

Den tredje plattformen i BibZoom, er Lydbok. Her skal brukerne

kunne laste ned lydbøker elektronisk. Foreløpig har ikke interessen for denne tjenesten vært så stor blant bibliotekene, den er derfor lagt på vent til 1. januar 2011.

Prinsippet er det samme som for MusikBasis og går ut på at brukerne skal kunne sitte hjemme ved PCen sin og laste ned lydbøker rett fra biblioteket, i motsetning til i dag hvor man må låne en fysisk cd.

Økonomien følger også her de samme prinsipper. Konsortiet kjøper inn en viss kvote nedlastinger til en pris per nedlasting. Deretter selges kvoter til kommunene, som betaler et beløp per innbygger. I sin strategi hadde konsortiet planer om å kjøpe rettigheter til 80 000 nedlastinger. Tallene for tjenesten er foreløpig noe uklare,

Formidling på nett.

– Suksessen er knyttet til at danske bibliotek støtter opp om og bruker BibZoom, sier Pernille Scholtz.

da den ikke går på lufta før i 2011.

Suksessfaktor

- Hva er den viktigste suksessfaktoren for BibZoom?

- Det er at de danske bibliotekene og kommunene faktisk vil bruke den. Mange bibliotek er fortsatt sterkt knyttet til sine fysiske samlinger. Med BibZoom går vi over i en digital verden, hvor bibliotekene ikke lenger eier sine samlinger. Jeg håper derfor at bibliotekene er villige til å bruke penger på dette. Brukerne, særlig de yngre, er vant til å bruke nettet på denne måten. Det er viktig at bibliotekene møter dem der de faktisk er.

Innvandrerbibliotek

1. juli fikk også danskene en smakebit av verdens først digitale innvandrerbibliotek, forteller Scholtz. World er starten på en underavdeling av BibZoom med ebøker, lydbøker og musikk på fremmede språk. Avdelingen skal videreutvikles utover høsten 2011 og blir lansert for alvor 1. januar 2011. På dagens betaside finner brukerne et utvalg musikk på de største innvandrerspråkene i Danmark, noen artikler og et par Bollywood-filmer.

Fordobling i Malmö

Frykten for at bibliotekene kan påvirke salg av medier negativt, er overdrevet, mener Tobias Johansson, Malmö stadsbibliotek, i et epostintervju.

Bok og Bibliotek (BoB): Når begynte dere med utlån av digitalt materiale i Malmö?

Johansson: Vi begynte med utlån av elektronisk materiale online i 2001, men da handlet det kun om ebøker og tilbudet var ganske lite. I 2005 begynte det å hende saker på alvor og vi kunne tilby flere tjenester, ny teknikk i form av streaming og et større tilbud.

BoB: Hva slags materiale dreier det seg om? Hva er mest populært?

Johansson: Vi tilbyr ulike digitale medier online. De mest populære er ebøker og elydbøker, hvor vi har både fag- og skjønnlitteratur, først og fremst på engelsk og svensk. Vi har også digitale musikkjenester som de virtuelle brukerne setter stor pris på. I nær framtid vil vi også tilby filmtjenester online.

BoB: Hva slags utlånsomfang snakker vi om?

Johansson: Når det gjelder ebøker og elydbøker ser vi en markant økning av utlån og brukere. I første kvartal av 2010

hadde vi ca. 2000 utlån av ebøker og lydbøker, noe som er en fordobling sammenliknet med samme periode i fjor.

BoB: Tjenestene er gratis for brukerne, men hvor mye må biblioteket betale per utlån av en ebok?

Johansson: Det finnes ulike betalingsmodeller. Til vår leverandør av engelske ebøker betaler vi en fast pris basert på antall innbyggere i kommunen. En annen leverandør velger å ta betalt for hvor mange innbyggere som kan benytte tjenesten samtidig. Fra bibliotekets synsvinkel er dette greie modeller som er enkle å administrere.

Elib har en annen betalingsmodell som innebærer at vi betaler per utlån. Denne modellen er utarbeidet sammen med bibliotekene for å gi bedre kontroll i og med at bibliotekene betaler for den faktiske bruken. Denne modellen er imidlertid noe komplisert da det er vanskelig å regne på et budsjett når man ikke kan forutse hvor mye tjenesten kommer til å bli brukt. Det er også vanskelig å markedsføre tjenesten, siden den vil gi biblioteket større utgifter jo mer den blir brukt.

BoB: Hvem går Elib-avgiften til - forfattere, forleggere?

Johansson: Vi betaler 20 kroner til Elib. Hvordan de i sin tur fordeler pengene, vet jeg ikke, men det er et interessant og komplekst spørsmål. Mange leverandører og forleggere har hatt problemer med å tilpasse modeller som er utformet for den fysiske verdenen til den virtuelle verdenen. Det finnes dessverre ingen enkel løsning på problemet omkring betaling og tilgjengelighet slik at alle blir fornøyd. Men det begynner å dukke opp leverandører med nye spennende og lovende ideer.

BoB: Fører utlån av ebøker til at utlån av papirbøker går ned?

Johansson: Generelt har utlånet av fysiske bøker sunket i Sverige de siste årene, samtidig som bruken av ebøker og elydbøker har økt. Det ser imidlertid ikke ut som om det er noen sterk kobling mellom de to medietypene. Det er mange faktorer som spiller inn når det gjelder det synkende bokutlånet. Det at vi tilbyr flere veier til et innhold, kan faktisk øke interessen for innholdet uansett medieform, og det er jo det viktigste.

Tekst og foto:
Odd Letnes,
redaktør

BoB: Når brukerne kan laste ned elektronisk materiale til sin egen PC hjemme, fører det til at besøket på biblioteket går ned?

Johansson: Samtidig som at utlånet har sunket, har antall besøkende her i Malmø økt. En stor del av våre besøkende – to av tre – kommer hit for å gjøre andre ting enn å låne bøker. Det har skjedd en forandring i vår måte å bruke bibliotekene, der biblioteket spiller en større rolle som møteplass.

BoB: Og hvordan påvirker bibliotekenes utlån av ebøker det kommersielle ebokmarkedet? I Norge frykter bokhandlerne at salget av bøker vil gå ned, da innbyggerne heller vil låne gratis på biblioteket i stedet for å kjøpe?

Johansson: Det problemet gjelder for bibliotek uansett hva vi tilbyr av material, men det er først og fremst når nye medieformer dukker opp at frykten for å

bli utkonkurrert av biblioteket kommer på tale. Fra vårt ståsted handler det om en demokratisk rettighet for å gi brukerne adgang til materialet uansett format.

Det viser seg ofte at bibliotekene ikke påvirker salget negativt. Når vi begynte med utlån av tv-spill for fem år siden, var en del av aktørene i spillindustrien redde for at vi skulle konkurrere med butikkene, men det viste seg at vi snarere påvirket salget positivt gjennom å gjøre spillkulturen mer tilgjengelig.

BoB: Påvirker det elektroniske materialet bibliotekets/bibliotekarenes rolle? I så fall - på hvilken måte?

Johansson: Rollen som formidler av innhold forandres ikke, men å tilby materiale som krever en viss teknologisk utrustning, stiller krav til bibliotekarenes kompetanse ettersom vi bør kunne hjelpe de besøkende i å bruke det materialet vi tilbyr.

Mye annet.
To av tre besøkende kommer til Stadsbiblioteket i Malmø for å gjøre andre ting enn å låne bøker.

Vil ikke vente på norske e-bøker

» Stavanger bibliotek vil ikke vente på norske e-bøker. Før sommerferien gjorde biblioteket derfor en intensjonsavtale med en amerikansk leverandør og kunne dermed invitere naboene på Jæren til samarbeid om import av engelskspråklige e-bøker. På under tre døgn var åtte folkebibliotek med i samarbeidet, skriver NBF-veven. Stavanger bibliotek tar sikte på å få på plass en endelig avtale med amerikanske OverDrive Inc i løpet av høsten, og vil da ifølge avdelingsleder Sissel Dahle være de første i Norden med et slikt tilbud.

Biblioteksentralen med løsningen klar

Det er i dag tre store globale e-boksatsinger fra henholdsvis Amazon (Kindle), Apple (iPad) og Google (Android). Google sin løsning er ennå ikke lansert, men er rett rundt hjørnet. – Det er av vital betydning at norske e-bøker blir lesbare på alle typer lesere, sier bibliotekfaglig direktør Kjartan Vevle på Biblioteksentralen til Bok og Bibliotek. Han forteller at Den Norske Bokdatabasen for tiden jobber med løsninger for å gjøre de norske e-bøkene tilgjengelig for lesing på alle typer lesere, også disse tre store globale løsningene.

– Biblioteksentralen ønsker å bidra til at dette arbeidet blir gjort slik at også bibliotekene vil kunne dra nytte av en slik løsning. Det er litt tidlig å si hvordan dette vil bli løst og hvordan det skal finansieres, men per august ser det ut til at det skal bli mulighet for bibliotekene å være med på en nasjonal lansering av norske e-bøker, sier Vevle og legger til – Kanskje i løpet av høsten?

Tysk løsning

– Vårt arbeid har hele tiden hatt som utgangspunkt at BS skal bidra til at bibliotekene kan være med i den utviklingen vi ser i mediemarkedet. Og for at bibliotekene skal kunne utøve sitt samfunnsoppdrag, har det vært for oss naturlig å se på hvordan bibliotekene skal kunne tilby musikk, lydbøker, film og e-bøker som nedlastbare filer til sine brukere, sier Vevle.

Svaret BS har funnet, så langt, er et system utviklet av det tyske selskapet "DiViBib" (se neste side) 50 prosent eid av den tyske biblioteksentralen. Det er et system som gjør det mulig for bibliotekene å tilby alle typer digitale dokument for presentasjon, utlån og formidling av disse til bibliotekenes brukere. Systemet er systemuavhengig. Det vil si at systemet kan knyttes opp mot alle norske biblioteksystem, og kan brukes av de fleste "duppeditter" som bibliotekenes lånere bruker i sitt dagligliv. Ikke alle formater og produkter kan brukes da det er flere leverandører og produsenter som har lagt inn sperringer som gjør at man for eksempel bare kan låne e-bøker fra "egen" e-bokleverandør.

Samfunnsoppdrag

Systemet er tilpasset norske forhold, med norsk tekst, norske grensesnitt og norsk katalogisering, forteller Vevle. Dokumentene vil være søkbare i bibliotekets katalog og det tilstrebes å gjøre disse tjenestene mest mulig lik de andre tjenestene bibliotekene tilbyr.

– Det er av stor betydning at bibliotekene greier å redusere sine administrative kostnader med inngåelse av avtaler, få leverandører og lave vedlikeholdskostnader. På samme måte er det av stor betydning at disse tjenestene får en betalingsordning som er i samsvar med de rammebetingelser bibliotekene har som kommunale etater som får sine budsjett vedtatt en gang i året.

– En annen utfordring som har vært av stor betydning for å få en slik tjeneste opp på stå i norske bibliotek, er at rammebetingelsene og regelverk og lovgivning må være ivarettatt for alle parter i denne verdikjeden. Vi har derfor lagt stort arbeid ned i å få til et system der opphavsrettsinnehaverne, utgiverne og bibliotekene kan utøve sine interesser. På samme tid er den endelige målsetningen at bibliotekenes brukere skal få det de har behov for og etterspør, og på den måten gi bibliotekene muligheter til å utføre sitt samfunnsoppdrag sier Vevle.

Buskerud-prosjektet

Fra 21. oktober tilbyr bibliotekene i Drammen, Kongsberg og Nore og Uvdal utlån av ebøker og lesebrett. Løsningen er basert på Cappelen Damms digitalbok.no.

Bibliotekene vil i første omgang låne ut bøker fra Cappelen Damm og muligens noen andre forlag, og jobber med å få til et akseptabelt antall titler, en god utlånsordning og engelskspråklige titler. Hvor mye som er på plass ved lansering er ennå uklart.

Elån-prosjektet arrangerer også en ebok-konferanse for forlag, forfattere, bokhandlere og bibliotek 25. og 26. november. Målgruppen er alle i den norske e-bokbransjen.

Mer info: <http://ebok.dbib.no>

Av: Odd Letnes,
redaktør

E-lån

– framtidsvei eller blindgate?

Tyske bibliotekers erfaringer med e-lån er lovende. Titlene lånes flittig og nye brukergrupper nås. Likevel nøler mange forlag, og noen er innbitte motstandere av web-basert utlån.

Et eksperiment har vært i sving et par år i boklandet Tyskland. 150 biblioteker tilbyr nå e-lån av ebøker, lydbøker, musikk og video, og flere kommer stadig til. Utlånstallene er gode, ved noen biblioteker svært gode. Likevel nøler mange forlag med å frigi sitt digitale innhold for e-lån via løsningen selskapet DiViBib tilbyr.

De tyske erfaringene er spesielt relevante for Norge, siden DiViBibs løsning om kort tid kan bli tilbudt også her. Biblioteksentralen har hatt sin norske variant BS Weblån klar lenge, men mangelen på e-bøker og annet innhold har ført til at lanseringen stadig har blitt utsatt (se s.12).

Bok og Bibliotek har testet den tyske e-lån-løsningen og snakket med sentrale aktører i bokbransjen - bibliotek, forlag og bransjeforeninger. 350 forlag har til nå frigitt innhold for e-lån, men tilbudet er fortsatt begrenset. Sammenslutningen av offentlige biblioteker i Berlin (VÖBB), som vi har sett spesielt på, tilbyr sine kunder 10.000 titler. Det utgjør bare et par promille av totalsamlingen.

Berlin har et budsjett på snaut en halv million kroner til innkjøp av digitale titler i 2010, men ville brukt mer hvis mer attraktivt innhold var tilgjengelig. Det henger på forlagene, der meningen om DiViBibs e-lån-konsept er delte - mildt sagt.

- Det finnes nærmest euforiske tilhengere i forlagsbransjen, og samtidig absolutt militante motstandere av denne ideen og forretningsmodellen, sier Christian Sprang, leder for juridisk avdeling i bransjeforeningen Börsenverein des deutschen Buchhandels.

Tilhengerne ser e-lån som et markedsføringsinstrument for det digitale rommet, og tror ikke det vil ha noen negativ effekt på salget av digitale produkter. Motstanderne, derimot, vil ha full kontroll over distribusjonen av sine ebøker og vil ikke ha noe av at den samme boken er til salgs og tilgjengelig gratis hos biblioteket, oppsummerer Sprang.

Men hvordan fungerer så e-lån-løsningen fra et brukerperspektiv?

Kopierer det kjente biblioteket

Første skritt er å skaffe seg vanlig lånekort. Tyske biblioteker tar årsgebyr for lånekortet, og prisen varierer. I Berlin koster det 10 euro, mens de mer velbeslåtte hamburgerne må ut med 40 euro. Så logger man seg inn på bibliotekets webside med fødselsdato og lånekortnummer. Berlin har kalt e-lån-tilbudet VOeBB24.

Blant de 10.000 titlene er over halvparten ebøker. De fleste er i pdf-format, mens noen titler er formatert for Adobe Digital Editions, og da må man installere dette programmet.

Lånetiden er fastsatt på forhånd og reguleres med den tilknyttede DRM-løsningen fra Adobe. For ebøker, lydbøker og video er den 7 dager, for magasiner (feks. Der Spiegel) ett døgn og for dagsaviser en time (i snaueste laget - forsøk å lese Frankfurter Allgemeine på en time!). Etter at lånetiden er utløpt, kan ikke lenger filen åpnes. Utover dette opplevde vi ikke noen bruksbegrensninger. Filen lar seg åpne på flere PC-er (testen var begrenset til Win-

»
Av Olav
Anders Øvrebø,
frilansjournalist

dows-PC-er), den kan skrives ut og teksten kan kopieres over i et tekstbehandlingsprogram.

Konseptet er basert på å kopiere den klassiske biblioteksopplevelsen. Når biblioteket kjøper ett ebok-”eksemplar” (en lisens), må låneren vente hvis ”eksemplaret” er utlånt. En åpenbart kunstig begrensning, men det skal sies at dette likevel fungerer relativt greit - man kan enkelt sette seg på venteliste.

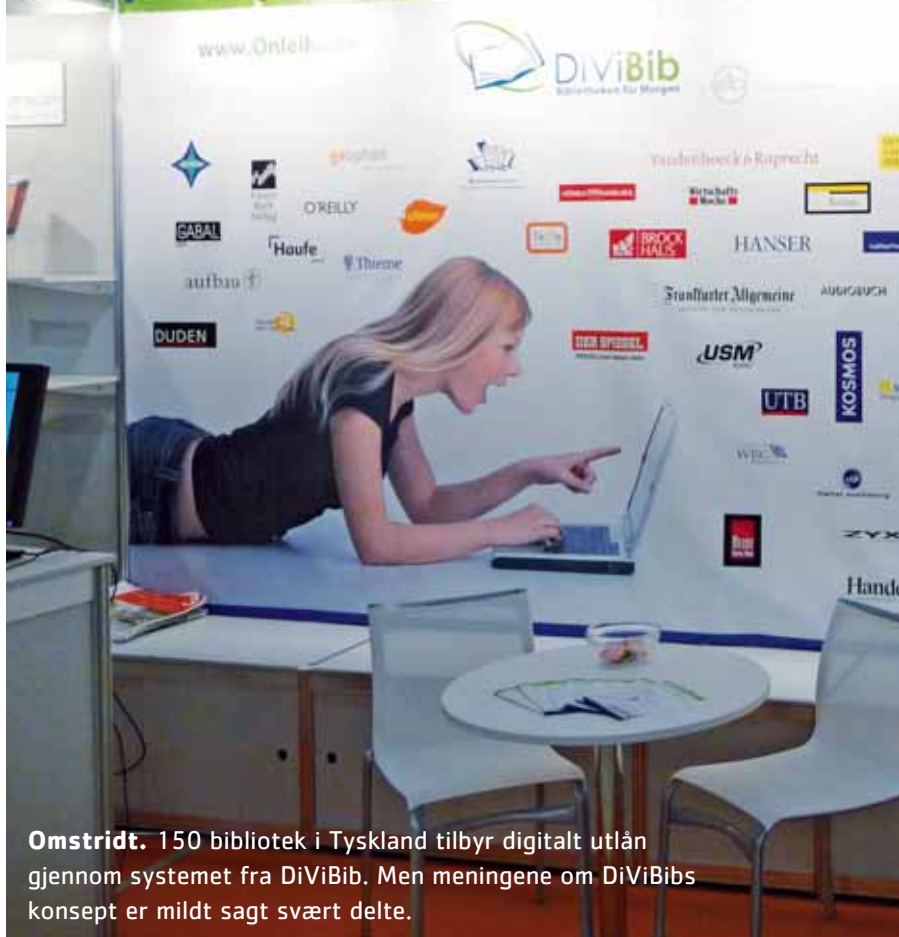
Når ”tapte” brukergrupper

Berlin kan vise til gode utlånstall for 2009, det første hele året løsningen var i drift. Av ebøker, lydbøker og musikk ble så godt som alle titlene lånt ut. I snitt ble hver lydbok lånt ut 18 ganger, ebøker 11 ganger. Utvalget av titler gjøres etter et klart konsept, forteller ansvarlig for VOeBB24 Karen Schmohl:

- De fleste forlagene begynner med å tilby eldre titler, men dem tar vi ikke inn. Vi tilbyr nesten bare faglitteratur og skolerellevante titler, fordi vi ønsker å fokusere tilbudet. Brukerne skal vite at de finner medier som er nyttige i skole-, utdannings- og jobbsammenheng, sier hun.

Skjønnlitteratur vil bli mer aktuelt når flere interessante forlag kommer med, tror Schmohl. På mellomlang sikt tror hun det er realistisk at en fjerdedel av samlingen vil være digital.

Med e-lån har Berlin-bibliotekene nådd nye grupper. Yngre voksne som er i jobb, særlig menn, bruker i liten grad det fysiske biblioteket, men de dominerer som e-lånere. 52 prosent av brukerne er mellom 25 og 44 år. Derimot har man, noe overraskende, hittil ikke klart å nå de ”digitale innfødte”. Gruppen til og med 17 år utgjør 26 prosent av brukerne totalt sett, men bare 7 prosent av e-lån-brukerne.

Omstridt. 150 bibliotek i Tyskland tilbyr digitalt utlån gjennom systemet fra DiViBib. Men meningene om DiViBibs konsept er mildt sagt svært delte.

- Mange av de unge vet ikke at biblioteket tilbyr dette. I Tyskland er det nesten ingen skolebiblioteker, så de blir ikke fanget inn den veien. Vi har startet en egen kampanje for å nå de unge, sier Schmohl.

Ønsker fleksible lisenser

Med e-lån-ordningen overlater bibliotekene til DiViBib å forhandle med forlagene. Bibliotekene betaler full pris for e-titlene, og får DiViBibs tjenester med på kjøpet. Bibliotekene får altså rett til ett utlån av gangen per lisens, og lisensen er evigvarende - som med en trykt bok. I Norge ønsker Biblioteksentralen å tilby den samme lisensstypen.

I Berlin mener de at denne ordningen ikke er fleksibel nok.

- Vi ønsker en modell med ”flatrate” for visse typer titler, for eksempel for juridiske fagbøker og reiselitteratur, der vi betaler et fast beløp og alltid får den aktuelle utgaven mens den gamle utgår, sier Schmohl.

For andre titler kan biblioteket tenke seg en tidsavgrenset lisens på et halvt eller ett år, koblet med så og så mange nedlastinger, sier hun. Videre vil det fortsatt finnes titler der den evige lisensen er det ønskelige.

Biblioteksdirektør Christian Hasiewicz i DiViBib forstår argumentene, men peker på den kjente lisensmodellens store fordel: En forutsigbar biblioteksøkonomi.

- For en megalisens ville bibliotekene måtte betale betydelig mer. Pilotbibliotekene ga klar beskjed om at de ønsket kontroll over utgiftene til e-lån. Det vil være kontraproduktivt hvis budsjettet brukes opp før året er omme og e-biblioteket må holde stengt på grunn av for stor interesse, sier Hasiewicz.

For enkelte typer titler tror han likevel at modellen kan modifiseres. For dagsaviser er det åpenbart viktig å komme over på parallelle utlån, mener han. For eksempel kan lisensen gå ut på 12

leses på det samme tekniske utstyret senere, eller de synes at prisen ennå er for høy. Med e-lån kan de prøve ut ebøker og kanskje finne ut at muligheten til å endre skriftstørrelse, søke i og kopiere tekst utgjør en merverdi for dem. På denne bidrar vi til å skape et marked, sier Hasiewicz.

Digitaliseringens rystelser

Diskusjonene om e-lån er naturligvis bare ett aspekt i en stor og mangesidig prosess - digitaliseringens følger for bokbransjen. Et symptom: Nyheten om at bokagenten Andrew Wylie vil selge ebok-utgaver av "sine" forfatters verker direkte og eksklusivt på Amazon.com og kutte ut forlagene som mellomledd, var noe alle våre kilder tok opp.

Forfatterforeningen gjør seg klar til forhandlinger med forlagene, forteller Bleicher-Nagelsmann. De har et klart mål om at forfatterne skal få en større andel av kaken for ebøker enn de får for papirutgaven.

I det hele tatt er det mange paralleller mellom de tyske og norske debattene om digitalisering. Det er godt mulig at en sammenligning med Tyskland har mer for seg enn å se til USA, slik en gjerne gjør. Tyskerne har fastpris på bøker og den samme diskusjonen om merverdiavgift: Mens bøker har en lav sats på 7 prosent i Tyskland, er ebøker ilagt makssatsen på 19 prosent. Dette er "gift for ebok-markedet", mener Sprang i Börsenverein.

Han mener det blir feil å anta at de amerikanske trendene uten videre vil skyte fart også i Tyskland. I USA forventer forlagene at digitale produkter vil stå for 40 prosent av omsetningen neste år - i Tyskland er det få som forventer over 2 prosent, framholder Sprang. Tyskland har langt flere bokhandlere enn USA,

nedlastinger av e-avisen per døgn, uavhengig av om eksemplarene lånes samtidig eller etter hverandre.

I Berlin er de i gang med nok et eksperiment i tillegg til DiViBib, basert på en helt annen modell. En avtale med Berlin Verlag gir brukerne tilgang til et utvalg av forlagets ebøker etter et slags streamingkonsept (se egen ramme s. 16).

Skaper marked eller ødelegger marked?

Alle aktørene i den tyske bokbransjen som vi snakket med, kom raskt til kjernen i diskusjonen om e-lån: Fungerer ordningen som god markedsføring for forlag og forfattere, eller risikerer man at den tar knekken på ebok-markedet før det har fått etablere seg?

Forlagene er i en fase hvor de prøver ut flere konsepter, poengterer Christian Sprang i Börsenverein. En alternativ markedsføringskanal for forlagene er for

eksempel PaperC, en tysk nett-tjeneste som lar brukerne lese ebok-utgaver av faglitterære og akademiske verker gratis på nett. Utskrift og lagring er tilleggstenester som koster 0,1 euro per side.

I Verband deutscher Schriftsteller, den ledende forfatterforeningen med snaut 4000 medlemmer, er man positiv til e-lån.

- Det er ikke i vår interesse å stoppe e-lån - vi er interessert i alle former for spredning av litteratur. E-lån lærer også brukerne at ebøker er tilgjengelig på markedet, sier generalsekretær Heinrich Bleicher-Nagelsmann.

Undersøkelser viser at folk som leser mye, også kjøper mange bøker, argumenterer Christian Hasiewicz i DiViBib. E-lån legger grunnlaget for at ebok-markedet kan vokse, mener han.

- Nå er folk skeptiske til ebøker, blant annet fordi de er usikre på om boken vil kunne

legger han til.

Likevel bidrar e-lån og et voksende tilbud av ebøker til en viss dynamikk i det tyske ebok-markedet som de norske forlagene "salgsnekt" av ebøker hindrer. Det er begynt å dukke opp innovative aktører som PaperC og txtr, og egne nettsteder som lesen. net følger utviklingen tett.

Eksperimentets makt

E-lån er i dag et nisjeprodukt i den tyske bokverdenen. Dels fordi ebok-markedet er i en tidlig fase, med relativt få titler tilgjengelig. Bokaktørene posisjonerer seg for den nært forestående kampen om markedsrett med Amazon, Apple & co. Det er for tidlig å si om e-lån, med DiViBib løsning eller i andre varianter, vil bli like viktig for bokbransjen som det tradisjonelle biblioteket.

Et helt åpent spørsmål er for eksempel om lån vil bli marginalisert hvis Amazons lavprismodell for lesebrett og ebøker slår igjennom på bredere front. Kildene vi snakket med var langt fra sikre, og noen av dem skilte mellom de ulike store aktørenes modeller.

- Amazon har en biblioteksfiendtlig modell. I Amazons verden har ikke bibliotekene noen plass. Når jeg kjøper en Kindle, skal jeg også kjøpe ebøkene jeg skal ha på den hos Amazon. Det finnes ingen mulighet for et bibliotek i USA til å tilby en ebok til Kindle for utlån, sier Hasiewicz i DiViBib.

Tross all usikkerhet har innsamlingen av erfaringer med e-lån allerede gitt bokbransjen noen glimt av hvordan publikum forholder seg til ebøker og andre digitale produkter. Det er et argument for å gi ordningen et reelt forsøk også i Norge. Ikke minst bibliotekenes stort sett positive erfaringer taler for en slik konklusjon.

Bibliotekenes kulturpolitiske rolle bør sammenlignes med allmennkringkasternes, mener Hasiewicz: At publikum kan få dekket et mediebehov uten at de må betale for alt. Samtidig tenker han og de andre aktørene videre på hvordan dagens løsninger kan forbedres og endres. DiViBib ser for seg at e-lån-løsningen kobles direkte med e-bokhandler.

- Brukerne bør også tilbys muligheten av å kjøpe titler som de kan låne på biblioteket. Det bør være en kobling mellom biblioteket som gratis tjeneste og forlagene og bokhandlerne. Slik kan de tjene på at brukerne også kan kjøpe titlene, sier Hasiewicz.

Den engelske modellen

De begynte med 11 ebøker i fulltekst, kun for lesere med lånekort i Berlin. Nå er Berlin Verlag klar til å utvide med mange flere titler og biblioteker, forteller forlagsredaktørene Malte Ritter og Katja Oechel.

Biblioteket betaler en fast sum til forlaget for ubegrenset tilgang til ebøkene. Det er ingen begrensning på antall samtidige lesere, men heller ingen mulighet for nedlasting. Det gjør denne modellen til en slags streaming av ebøker.

Konseptet Exact Editionis er hentet fra Berlin Verlags eier, engelske Bloomsbury Publishing. I Storbritannia er det kjent og mer utbredt under navnet Public Library Online.

I Berlin Verlag er de definitivt på den positive siden i debatten om bibliotekenes rolle i ebok-epoken. Bibliotekprosjektet vil gjøre flere lesere nysgjerrig på forlagets bøker og føre til at de vurderer å kjøpe eller låne dem, sier Ritter og Oechel.

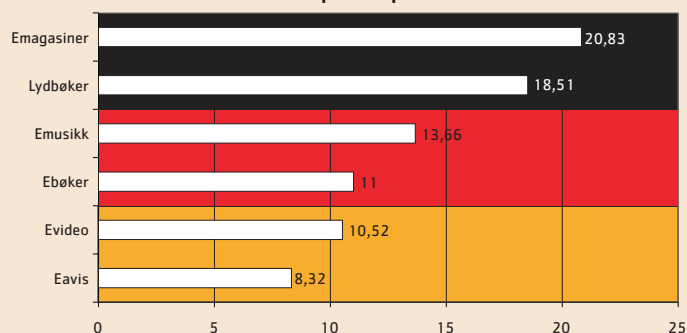
Berlin-tall

Berlin-bibliotekenes omløpstall (utlån i snitt per tittel per år) på 11 for ebøker og over 20 for digitale magasiner høres i utgangspunktet sensasjonelt høyt ut. I Norge kan de mest aktive storbybibliotekene (Trondheim) oppnå omløpstall for papirbøker på ca. 2,5.

Men en del faktorer må tas med i vurderingen. Generelt har tyske biblioteker høyere omløpstall enn norske - fra 3 til over 7 i de største byene. En årsak til det er at tyskerne opererer med mindre samlinger pr. innbygger enn de norske bibliotekene, opplyser førsteamanuensis Tord Høivik (Plinius) ved Høgskolen i Oslo.

Utlånstiden spiller også en rolle. E-mediene har kortere utlånstid enn papirbøker (en uke for ebøker), noe som lett kan slå ut på omløpstallene. I tillegg kommer at samlingene av e-medier er mye mindre og hos noen biblioteker tematisk smalere enn de papirbasertesamlingene. Tyske biblioteker selv anslår at omløpstallene for e-lån og "papirlån" ligger på omtrent samme nivå.

Får fart på omløpet

Papirboka og drivhuseffekten

Biblioteka må stå fast på sine ibuande miljøvenlege og "menneskelege" kvalitetar som papirbaserte kunnskapsbankar, samstundes som dei søker å utnytte dei mest miljøvenlege og effektive kvalitetane av den digitale revolusjonen.

For kvar kilo med trykt papir som vert produsert så hamnar det mellom tre og fem kilo karbondioksid ut i jorda si atmosfære. Likevel visar det seg at bruk av enkelte typer papirmedier, som den gode gamle boka, er langt meir miljøvenleg enn lesing på både bærbar og stasjonære datamaskiner. Det er mykje som tydar på at det eldgamle biblioteket er sansynlegvis like miljøvenleg som dei minste energi- og maskinvarekrevande lesebretta som finst på marknaden i dag.

Dei siste åra har det vore gjort mange undersøkingar om kva som er mest miljøvenleg av trykte papirmedier og lesing på

datamaskiner. Dei fleste av desse undersøkingane eg har sett på konkluderar med at det ikkje finst eit svart-kvitt svar på kva som er mest miljøvenleg av trykte eller elektroniske medier. Det kjem heilt an på ein heil rekkje faktorar som til dømes kor mange gonger ei bok vert lest, levetida til datamaskina før den hamnar på søppeldynga, kor mykje energi som krevast for å lagre elektronisk informasjon i høve til papirbasert informasjon, lesetid, fleirbruk av elektroniske apparater og liknande (jfr. S. 96 i "Screening environmental life cycle assessment of printed, web based and tablet e-paper newspaper"¹⁾)

Farleg teknologioptimisme

Informasjons- og kommunikasjons-teknologi (IKT) vert sett på som eit av dei viktigaste verktøya i det globale samfunnet har for å bremse den globale oppvarminga av atmosfære. "The Climate Group" har estimert at IKT bransjen aleine kan hjelpe til å fjerne 15 prosent av dei totale drivhusgassane i 2020 samanlikna med ein situasjon der "ting går som vanleg". Men sjansa for at IKT-sektoren kjem til å på eiga hand utlikne desse 15 prosentane med sine egne utslepp er overhengande. Til dømes så har dei estimert at antal PC'ar kjem til å auke frå 592 millionar i 2002 til meir enn fire milliardar i 2020,

Cloud Computing.

Det er mange utfordringar som må taklast for å realisere draumen om effektive nettskyer.

Av universitetsbibliotekar Pål Magnus Lykkja, UiO

og desse PC'ane vil stå for 22 prosent av IKT sektoren sin totale utslepp av karbondioksid.²⁾

Teknologioptimisme har mange gonger vore ei dårleg rettesnor å styre etter i miljø-samanhengar. Me kjenner alle til at om til dømes bilane brukar mindre og mindre drivstoff så vert miljøgevinsten ete opp ved at så mange fleire i verda kjøpar seg bil. Det er sansynlegvis urealistisk å tru at kinesarar og indarar vil avstå frå å skaffe seg slike materielle goder i framtida for å spare miljøet, så viss me ynskjer å gjere noko for å bremse drivhuseffekten, så bør det gjerast der det er von om å skape endring og der endringane har stor effekt - det vil seie i vår eigen kvardag.

Biblioteksektoren er ifylgje Bill St. Arnaud ein ypperleg plass og starte, men ikkje ved å leggje ned dei papirbaserte biblioteka, men derimot ved å plassere datasentra i nærleiken av stader der det er av overflod av rein elektrisk energi for å sidan transportere alle oppgåver og resultater til og frå desse datasentrene i form av elektromagnetiske felt eller som lys i fiberkablar. Datainformasjon i form av bits er veldig lett å frakte i motsetjing til elektrisk kraft. Arnaud held ein presentasjon på ei konferanse arrangert av JISC (Joint Information Systems Committee) i Storbritannia våren 2010 som heitte "The Critical Role that JISC can play in helping society reduce its carbon footprint".³⁾

I denne presentasjonen peika han på fleire tiltak som var heilt avgjerande for å sikre seg mot at utdanningssektoren og informasjonssektoren inkludert elektroniske bibliotek, ikkje endar opp som utsleppsverstinngar, men heller hjelper resten av samfunnet inn på ein kurs som

tek sikte på å reduserte utsleppa av karbondioksid med 80 prosent.

Nettskya og den mobile revolusjonen

Biblioteksektoren og utdanningssektoren har i stigande grad vorte prega av mykje bruk av datamaskiner og internett. For å finne ei bok i dei fleste biblioteker i dag så brukar ein begge delar for å finne ut kvar boka står på hylla, og det er tusenvis av studentar og tilsette som hentar ned elektroniske dokumenter som biblioteka tilbyr. Babcock School of Management har laga eit miljørekneskap for heile institusjonen, og kom fram til at forbruket av lærebøker til 160 studentar over ei toårsperiode resulterte i eit utslepp på 45 tonn CO₂.⁴⁾

I tillegg så kom det utslepp som fylgje av bruk av bærbar og stasjonære datamaskiner. Gamle maskiner frå nokre år tilbake inneheld ofte rundt 10 kilo plastikk og giftige tungmetaller, og dei var transportkrevande både å skaffe og verte kvitt på ein trygg måte. Dessutan så brukte dei opptil 400 watt når dei var i bruk. Nye moderne bærbar brukar langt mindre, og Ipad er vel nede i 2,5 watt til samanlikning. Dei fleste ville "greidd seg" med ein Ipad, i alle fall om ein hadde eit eksternt tastatur og ein brakett til å stille opp Ipad'en på skrivepulten.

Frå den svenske undersøkjinga frå 2007, så var det blant anna to vesentlege momenter som avgjorde kor miljøvenleg papirmedier var: Gjenbruk og tid. Skal ein sitje foran ei datamaskin i vekesvis for å lese bøker, så er det klart at det går med både straum og slitasje på maskinvare. Bøker som har mange brukarar over lang tid er veldig miljøvenleg, og berre det

at folk veit at dei kan oppsøkje eit bibliotek som har nesten alt dei kan ynskje seg, forhindrar kanskje at mange byggjer opp sine egne private biblioteker. Bøker treng ikkje stort meir enn eit tørt rom, medan langtidslagring av elektroniske ressursar framleis krev ein god del energi. Ei bok er innhald og medium i eitt, medan elektronisk innhald krev eit medium som til dømes ei leseplate. Dagens maskinvare får kortare og kortare levetid og det er

ofte ikkje snakk om meir enn månadar før mobiltelefonar eller leseplater hamnar i søppelbøtta. Printerforbruket til ein gjennomsnittsstudent er også ganske høgt i dag samanlikna med nokre år tilbake. Det går med pall etter pall med printerpapir i dei fleste norske utdanningsinstitusjonar når semesteret er i gang.

Biblioteka burde få status som miljøfyrtårn

Det foregår mange konstruktive

tiltak for å hindre at IKT skal verte ein sektor som står for meir utslepp av karbondioksid enn det dei forhindrar i andre delar av samfunnet. På Universitetet i Oslo har administrasjonen bestemt seg for å gå over til å bruke Ipad til å lese dokumenta sine, og Universitetsbiblioteket i Oslo skal sammen med Utdanningsvitenskapelig fakultet verte "miljøfyrtårn".⁵⁾

Kanskje
kvalifiserar
biblio-
teka
til
å

være
miljø-
fyrtårn i
utgangspunktet,
men det er heilt klårt
at slike dataintensive sektorar
har eit voldsomt potensiale til å
reducere sin sektor sitt karbonut-
slepp, blant anna ved å oppmun-
tre til bruk av lågenergikrevande
lese Brett og datamaskiner.

God økonomi å vere miljøvenleg

Massachusetts Institute of Technology har bestemt seg for å spare 15 prosent av energi-

bruken sin, tilsvarende 4500 amerikanske husstandar. Med så vidt over ti tusen studentar totalt, så inneber dette ei innsparing på nesten ein halv amerikansk husstand sitt elektrisitetsforbruk per student per år. Slik blir det pengar av, og samstundes så er det mykje som tydar på at utviklinga av mobil databruk og nettskytenester også effektiviserar informasjonsstrømmen. Sentrale nettskyer (Cloud Computing) plassert der det er overflod av miljøvenleg energi komplementerer også veldig godt ei anna viktig utvikling som kan oppsummerast som "massenes visdom" (Crowd Computing).

Den "tjukke klienten" som er eit kallenamn på datamaskiner med eigen lagringseining heftar ved seg ein arbeidsform som ofte kan verke gammaldags i dagens samfunn. Fleire og fleire land går no inn for å sikre mobilt breidband til sine respektive land, og det er til og med foreslått å rett og slett fjerne den "tjukke klienten" frå Storbritannia, og erstatte den med "tynne klientar" som er kallenamnet på datamaskiner utan eigen lagringseining.

Det er mange utfordringar som må taklast for å realisere draumen om effektive nettskyer. Mange av dei største problema knytta til denne utviklinga knyter seg til kvalitetskontroll. Det vert naudsynt å vidareføre katalogisering og klassifisering over på desse nye tuftene i den digitale sfæra for å kunne skape god nok kvalitet på informasjonen. Sidan nettskyer og massenes visdom sansynlegvis er noko som alle bibliotek kjem til å måtte vere med på, så er det viktig å ha miljøvern i tankane for å hindre at det miljøvenlege

trykte biblioteket utviklar seg til å verte ein miljøversting av rang.

Biblioteka må stå fast på sine ibuande miljøvenlege og "menneskelege" kvalitetar som papirbaserte kunnskapsbankar, samstundes som dei søker å utnytte dei mest miljøvenlege og effektive kvalitetane av den digitale revolusjonen. Her gjeld det med andre ord å ha ein fot i to ulike leirar som ofte synes å vere prega av vidt ulike grunnsyn på veldig mange områder. Bibliotekdirektør på Harvard, Robert Darnton har etter mitt syn levert mange solide bidrag for å balansere desse ulike aspekta ved moderne biblioteksdrift.

Noter

- 1) http://www.infra.kth.se/comcen/fms/pdf/Report_epaper_final.pdf
- 2) s. 19 http://www.smart2020.org/_assets/files/03_Smart2020Report_lo_res.pdf
- 3) <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/events/2010/04/presentations/closingkeynote.pdf>
- 4) <http://www.stewartmarion.com/carbon-footprint/html/carbon-footprint-stuff.html#casestudy>
- 5) <http://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/prosjekter/gront-uio/aktuelt/miljofyrtarn.html>

Andre kilder

<http://www.eweekurope.co.uk/comment/ditch-pcs-for-a-networked-nation-8612>
http://www.infra.kth.se/comcen/fms/pdf/Report_epaper_final.pdf

Turbulens i Bokhylla.no

Forbløffelse. Irritasjon. Og regelrett sinne. Reaksjonene er langt fra positive blant forfattere som rent tilfeldig oppdager at bøkene deres ligger ute i fulltekst på Bokhylla.no. Flere har trukket tilbake bøkene sine og kritiserer mangelen på informasjon.

- Umiddelbart ble jeg ganske enkelt sur. Det var en stor overraskelse å se bøkene mine i fulltekst ute på nettet, og jeg så det som direkte uforskammet at noen hadde lagt dem ut uten å informere meg, sier John Haugan.

John Haugan

På nyåret 2010 mottok Haugan et brev fra NKI Forlaget stilet til forlagets forfattere. Der ble han gjort oppmerksom på at alle som hadde skrevet bøker på 1990-tallet, høyst sannsynlig ville finne en digital kopi gratis tilgjengelig på Bokhylla.no.

John Haugan, som til daglig er dosent i realfag ved Høgskolen i Oslo, gikk inn på Bokhylla.no og søkte på navnet sitt. Da dukket den ene etter den andre boka opp, lærebøker han hadde skrevet innen fysikk og andre realfag.

I dag er de ikke der lenger, ikke alle sammen.

- Jeg valgte å trekke flere av bøkene. Jeg syntes ikke noe om at de skulle ligge tilgjengelig for alle i fulltekst på nettet. I tillegg har dette en økonomisk side, ettersom det er bøker som fortsatt er i salg og gir royaltyinntekter, forklarer Haugan.

Informasjonssvikt

Haugan er langt fra den eneste forfatteren som føler seg over-

rumplet av Bokhylla.no. Hva? Er det sant? Kan de bare gjøre det uten videre? Hva med rettighetene mine? Det er reaksjoner som går igjen når Bok og Bibliotek forhører seg blant forfattere som har bøker på Bokhylla.no.

Selv de som kjenner godt til nettstedet blir overrasket når de forstår omfanget av Bokhylla-prosjektet, at her er det ikke bare eldre litteratur fra Ibsen og Bjørnson, men også alle bøker fra 1990-tallet.

- Nei, dette er jeg ikke så

veldig begeistret for, sier Anne Hege Simonsen, førstelektor ved journalistutdanningen på Høgskolen i Oslo. Hun ante

Anne Hege Simonsen

ingen ting før vi ramser opp bøkene hennes vi finner på Bokhylla.no. - Dette hadde jeg forventet å få vite om på forhånd.

Når Bok og Bibliotek gjør oppmerksom på at hun som rettighetshaver har full anledning til å be om at bøkene fjernes, er det en mulighet hun vil tenke over. Men hun er forbauset over mangelen på informasjon, det være seg fra Kopinor, Nasjonalbiblioteket, NFF (Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening) eller forlagene hun har utgitt bøker på.

- Dette synes jeg er alvorlig, sier Simonsen. - Her må noe ha gått virkelig galt i informasjonsarbeidet.

Oppfordrer til reservasjon

Både forlag og forfattere har vært dårlig informert om Bokhylla-prosjektet, mener Marianne Løvdal, forlagssjef i NKI Forlaget.

- Intensjonen bak Bokhylla.no er flott, understreker Løvdal.

Marianne Løvdal

Men hun er kritisk til at Kopinor ikke har sendt ut informasjon til forlagene om avtalen og hva den innebærer.

Den som selv oppsøker nettstedene til Kopinor og Bokhylla.no må også bale en del for å finne informasjon. Et søk med "bokhylla" hos Kopinor resulterer i en broket forsamling med treff til alt fra Kopinors historie til nyhetsartikler fra lanseringen av Bokhylla.no i mai 2009.

Et av treffene - "Avtale om digital formidling" - går rett inn på avtalen om Bokhylla.no, viser det seg. Vi leser gjennom avtalen og finner en paragraf med overskriften "Reservasjonsrett", der det står "Kopinor kan i løpet av avtaleperioden trekke enkeltverk fra avtalen".

Ingen steder blir det forklart

Av Merete Lindstad, frilansjournalist

at dette faktisk betyr at forfatterne selv kan trekke sine verk, og verken hos Kopinor eller på Bokhylla.no finner vi informasjon om hvordan en forfatter gjør det og hvor man henvender seg.

– Vi ble klar over omfanget av Bokhylla-prosjektet gjennom en av våre forfattere som hadde funnet bøkene sine på Bokhylla.no, forteller Marianne Løvdal. – Da kontaktet vi noen av våre andre forfattere med godt salg av bøker fra 1990-tallet. Vi anbefalte dem å reservere seg dersom de mente at tilgangen på nettet kunne gå ut over boksalg og dermed royaltyinntekter.

Etter at NKI Forlaget også sendte ut et informasjonsbrev om Bokhylla-prosjektet til alle sine forfattere på nyåret, har andre forlag gjort det samme. Det gjelder først og fremst de som utgir fag- og yrkeslitteratur til videregående, høyskoler og andre utdanningsinstitusjoner. Dette er en type bøker der mange av titlene fra 1990-tallet fortsatt er i salg.

Avventende forleggere

At forlag oppfordrer sine forfattere til å vurdere om de skal trekke bøkene sine fra Bokhylla.no, er uproblematisk. Det mener administrerende direktør Per Christian Opsahl i Den norske Forleggerforening.

– Jeg ser ikke noe galt i det. Snarere tvert i mot. Det enkelte forlag og den enkelte forfatter

må vurdere om titlene deres bør delta i prosjektet eller ikke. Forleggerforeningen ser på Bokhylla.no som et tidsbegrenset

Per Christian Opsahl

prøveprosjekt og er glade for pilotprosjekter på det digitale området, som kan gi kunnskap

om bruken og brukerne.

– Sånn sett er Bokhylla.no nyttig. Men hvis vi ser at dette går på tvers av medlemsforlagenes interesser og muligheter, blir det vanskelig, mener Opsahl. – Hvis leserne venner seg til at dette er gratis, vil forlagene få

problemer den dagen man vil ta betalt. Det er mulig at 1990-tallet er for nært og aktuelt til at det skal delta i slike prosjekter.

På banen sent, men godt

Drøye 90 av landets 3-400 aktive forlag er medlemmer i

Bokhylla.no er et treårig pilotprosjekt der Nasjonalbiblioteket legger ut alle bøker utgitt i Norge i 1690-, 1790-, 1890- og 1990-årene på nettstedet Bokhylla.no. Bøkene er ikke tilrettelagt for nedlasting eller kopiering, bare for lesing på skjerm.

Opptil 50 000 av bøkene er opphavsrettlig beskyttet og lagt ut etter avtale med Kopinor.

Avtalen er inngått gjennom ordningen med **avtale-lisens**, en bestemmelse i Åndsverkloven. Det innebærer at avtalen om Bokhylla.no omfatter alle rettighetshavere, ikke bare de som er tilsluttet Kopinors medlems-Organisasjoner.

Den norske Forleggerforening. Ifølge Per Christian Opsahl kan ikke Forleggerforeningen ta ansvar for informasjon ut til forlag som ikke er medlemmer.

På spørsmål om hvilken informasjon Forleggerforeningen har gitt medlemmene sine, får vi vage svar. Vi purrer flere ganger, men får ikke noe mer konkret enn at det i sin tid ble sendt ut informasjon om Bokhylla.nos forløper, Nordområdeprosjektet.

Etter at Bok og Bibliotek har etterspurt opplysninger om hvorvidt og hva slags informasjon som er sendt medlemmene, registrerer vi at noe skjer. Sekretariatet sender ut et informasjonsskriv til alle medlemmene, et såkalt "Firmasirkulære", med detaljerte opplysninger om Bokhylla.no og muligheten for å trekke ut bøker.

Også på foreningens nettsted skjer det forandringer. Tidligere har vi ikke fått noen treff på søk etter "bokhylla". Mens så en dag får vi plutselig et treff. Det er en lenke til avtaleteksten. Et par dager senere kommer det enda mer. Øverst på forleggerforening.no ligger en godt synlig tekst med overskrift "Bokhylla.no" og lenke til en lang og innholdsrik redegjørelse for prosjektet, avtalen og hva den innebærer.

Magert fra NFF

Forleggerforeningen er ikke alene om å komme sent på banen med informasjon om Bokhylla.no. Ifølge NFFs stedfortredende generalsekretær Mads Liland, har medlemmene blitt orientert gjennom de vanlige informasjonskanalene,

Mads Liland

det vil si NFFs nettsted og medlemsbladet NFF-bulletin. Resultatet er imidlertid magert når vi går

gjennom bulletinene for 2009 og 2010, årsmeldingen for 2009 og gjør søk på nffo.no. Ingen steder finner vi verken avtaleteksten, informasjon som utdyper hva Bokhylla-prosjektet innebærer for medlemmene, eller opplysninger om reservasjonsretten.

NFFs eneste budskap synes å være at Bokhylla.no er et flott tiltak. I en av NFF-bulletinene leser vi at "Departementet fortjener godord for både handlekraft og tempo i denne prosessen. (...) Dette er god kulturpolitikk, god litteraturpolitikk og god språkpolitikk."

Bok og Bibliotek gjør Mads Liland oppmerksom på hva vi har funnet av informasjon. Og hva vi etterlyser, blant annet selve avtaleteksten og opplysninger om reservasjonsretten.

- Hvis det ikke står noe om reservasjonsretten, så ser jeg at det er noe som burde vært der. Det var helt klart under arbeidet med avtalen at man måtte ha med en reservasjonsrett. Spesielt for bøker som fortsatt er kommersielt aktive, sier Liland.

- Men når dere var opptatt av å få dette inn i avtalen, var det vel også viktig å få informasjon om det ut til medlemmene?

- Det kan du selvfølgelig si. Men avtalen ligger på Nasjonalbibliotekets nettsted, og lurar man på noe, kan man selvsagt kontakte oss.

Kaster ballen til Kopinor

Mads Liland forteller at foreningen har fått noen, men ikke så mange, henvendelser om Bokhylla.no fra medlemmene.

- De har spurt om hva dette er og om det er slik at tekstene kan legges ut uten deres samtykke. Og så har de lurt på om det kommer noen penger. Da har vi forklart om Kopinor-avtalen

og ordningen med avtalelisenser.

Mange faglitterære forfattere er ikke medlem av NFF. Liland ser det ikke som NFFs oppgave å informere disse. Det må eventuelt være Kopinors ansvar ettersom Kopinor representerer alle rettighetshavere, både organiserte og uorganiserte, mener han.

Liland og NFFs sekretariat er imidlertid raske med å rette opp svakheter i sin informasjon. Kort etter intervjuet med den stedfortredende generalsekretæren, blir Kopinor-avtalen lagt ut på nffo.no.

Beklagelig

Per august 2010 er innpå 40 000 bøker digitalisert og gjort tilgjengelig på Bokhylla.no. 393 verk er trukket. Det er beklagelig, mener Assisterende nasjonalbibliotekar, Roger Jøsevoid.

Roger Jøsevoid

- Når titler trekkes blir de ikke med i evalueringen, og da blir verdien av forsøket redusert. Men jeg vil fremheve at det er bare et marginalt antall bøker som er trukket.

Jøsevoid kjenner til at det er forfattere som ikke har vært klar over at bøkene deres er lagt ut.

- Men dette er et område som ivaretas av Kopinor, som har ansvar for rettighetshavernes del av avtalen. Alle rettighetshaverne er omfattet av Kopinor-ordningen, og det er den kollektive avtalelisensens natur at Kopinor gjennom avtaler forplikter alle uten at enkeltrettighetshavere må klareres på forhånd, sier Roger Jøsevoid.

- Har ikke Nasjonalbiblioteket som eier av Bokhylla.no og dermed utgirer av de digitale bøkene, også et ansvar for å

sikre informasjon ut til rettighetshavere?

- Vi er ikke utgivere. Vi er formidlere etter en avtale som er inngått med Kopinor.

Hvem har ansvaret?

Både forleggere og forfattere vi er i kontakt med, etterlyser informasjon fra Kopinor. Hos Kopinor får vi bekreftet at de ikke har sendt ut noen egen informasjon til de enkelte rettighetshaverne.

Yngve Slettholm

- Kopinor er en organisasjon av organisasjoner, og vi forholder oss til våre medlemsorganisasjoner, som eventuelt kan

informere via sine kanaler og

adresseregistre, sier administrerende direktør, Yngve Slettholm.

Når vi beskriver hvordan man må søke og lete etter informasjon om avtalen og reservasjonsretten på Kopinors nettsted, er Slettholm uenig i at dette er vanskelig tilgjengelig. Han ser det ikke som Kopinors ansvar å sikre at den enkelte opphavsmann vet hvordan man kan trekke bøker fra Bokhylla.no.

- Vi oppfordrer i utgangspunktet ikke rettighetshavere til å reservere seg, men har forståelse for at enkelte av ulike grunner ønsker å trekke bøker fra prosjektet. Bokhylla.no er et pilotprosjekt på tre år og skal evalueres i 2011. Da håper vi å ha flest mulig bøker liggende ute slik at vi kan høste erfaringer.

- Hva vil du si til forfattere som av ulike grunner er negative til bokhylla og har trukket bøkene sine?

- De er i sin fulle rett til å trekke verkene, og det aksepterer vi uten spørsmål. Men vi imøteser gjerne en dialog med dem for å drøfte fordeler og ulemper.

Slettholm oppfordrer forfatterne til å vurdere dette som det treårige prøveprosjektet det er.

- Vi kan høste unike erfaringer for om dette er en modell som kan videreføres og hvilke endringer som eventuelt er påkrevet. I siste runde vil jeg minne om at Kopinor får drøyt 10 millioner for Bokhylla.no i prosjektperioden, og dette er penger som skal pløyes tilbake til forlag og opphavsmannsfondene.

Skrivekurs skal bli festskrift

» I Porsgrunn planla Porsgrunn bibliotek og kulturavdelingen i Porsgrunn kommune på ettersommeren et skrivekurs på Mule sykehjem i Porsgrunn. Kursleder var forfatteren Kjersti Wold, og det var meningen at historiene de eldre fortalte, skulle samles i forbindelse med et festskrift for sykehjemmet ved 100-årsjubileet i 2011.

Porsgrunn kommune planla også et skrivekurs for alle interesserte pensjonister i kommunen, med oppfølging på biblioteket i november. Kjersti Wold skal lede også dette kurset. Alle kursene blir arrangert ved hjelp av midler fra tiltaket «Den kulturelle spaserstokken».

La strekkodene hjelpe dere!

Alle biblioteker ønsker seg en effektiv og pålitelig løsning for merking av bøker samt inn- og utlevering.

Interconnect AS har levert strekkodelesere, etiketter, etikettskrivere og programvare for inn-/utlevering av bøker i mer enn 20 år.

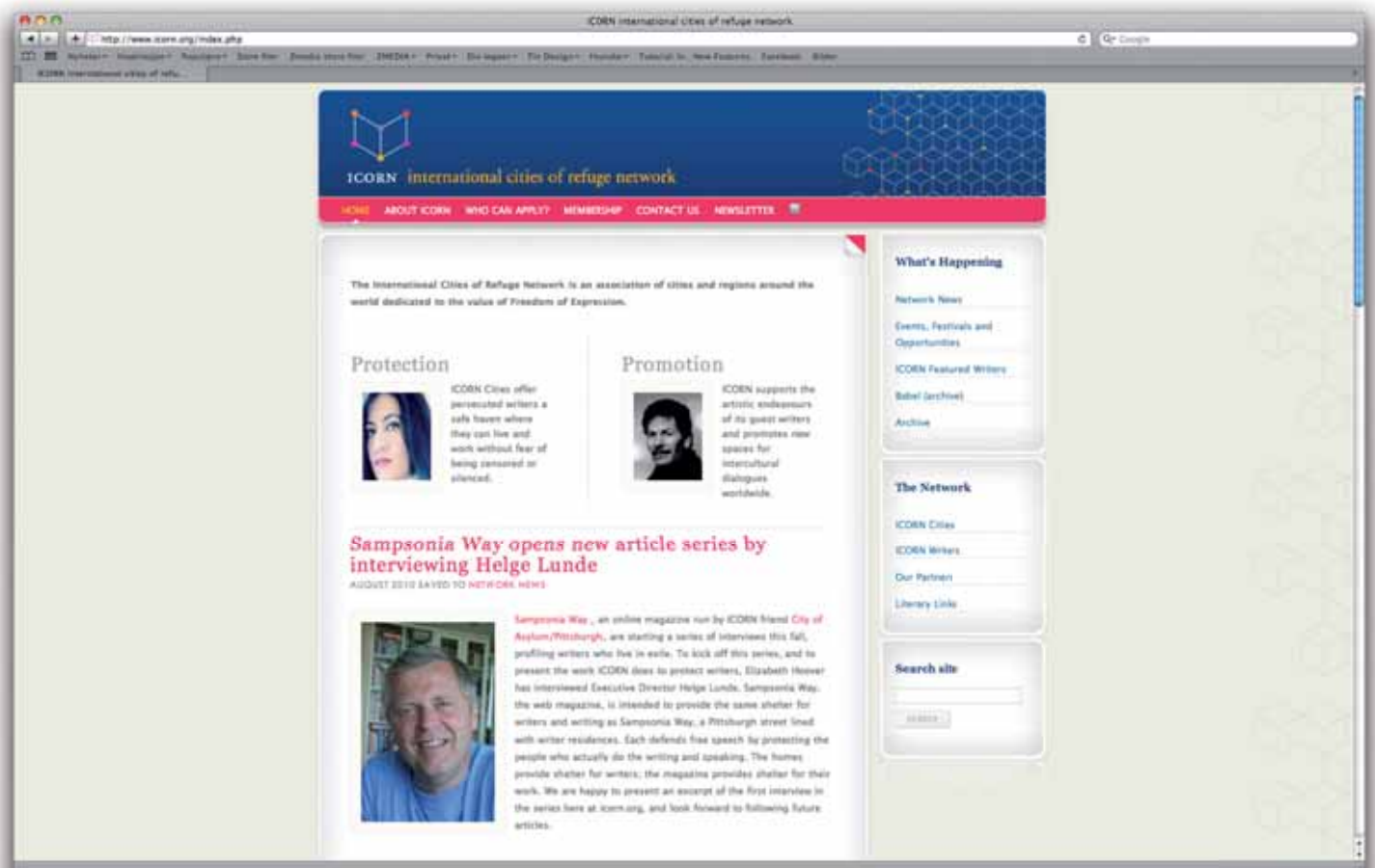
Be om referanser, vi har mange!
Ring 67 16 64 00 eller kontakt oss på
data@interconnect.no

interconnect

Norge i TET med fribyer

Fribyordningen tilbyr en trygg havn for forfulgte forfattere. Norge er landet med flest fribyer og huser også hovedsetet for ICORN, det internasjonale fribynetverket.

Fribyordningens hjemmeside. Stavanger har en spesiell plass i netverket.

»
Tekst og
foto: Kjetil S.
Grønnestad,
frilansjournalist

Forfattere rundt om i verden forfølges både av myndigheter i hjemlandet, og andre grupper som ikke liker virksomheten deres, som for eksempel muslimske fundamentalister eller separatistgrupper.

Stavanger ble den første norske byen til å ta i mot forfattere på flukt. Med tida har byens betydning vokst og i 2006 fikk Stavanger oppgaven med å huse ICORN, International Cities of Refuge Network, administrasjonen til det internasjonale nettverket av fribyer.

Det startet med en fatwa

– Fribyidéen ble startet av Salman Rushdie etter fatwaen mot ham, med etableringen av IPW – International Parliament of Writers, forteller Helge Lunde, leder av ICORN.

IPW etablerte den opprinnelige fribyordningen kalt INCA – International Cities of Asylum. Dette nettverket spredde seg raskt. Stavanger var en av de første byene som ble med. – Den tidligere kommunaldirektøren for kultur, Harald Hermansen, ivret for dette, forklarer Lunde.

Resultatet ble at den første gjesteforfatteren, Aras Elses fra Aserbadsjan, ankom byen allerede i 1996.

Hvorfor Stavanger

IPW hadde sete i Paris. Etter hvert begynte organisasjonen å smuldre opp på grunn av dårlig administrasjon og katastrofal økonomistyring. I 2004 kollapset IPW. I 2005 ble Stavanger utfordret til å starte et nytt nettverk. Ifølge Lunde fikk de ICORN raskt på beina for å sikre at de andre fribyene ble

med. Alternativet til ICORN var at hver by jobbet for seg.

Årsaken til at lille Stavanger i utkantlandet Norge fikk utfordringen med å etablere ICORN, var at mens fribynettverket kollapset ute i Europa, hadde det ikke minst ved hjelp av Norsk PEN, vært i kontinuerlig utvikling her i landet. At både Stavanger kommune og Utenriksdepartementet kunne bidra med finansiell støtte, er også en del av forklaringen.

Stadig større nettverk

– Per i dag har vi rundt 30 medlemsbyer over hele verden. Antallet øker, så neste år håper vi å bli 40, sier Lunde.

Hver ny friby er velkommen, for det er mange forfattere som trenger hjelp. Ifølge Lunde gjelder det så mange som 7-800 personer. Om ikke mer.

Europeiske byer dominerer, men også Mexico by, og Miami i USA, er med. I Danmark blir for øvrig Fanø verdens første friøy for forfulgte forfattere.

Norge har 10 fribyer. Hauge-sund blir i år nummer 11.

Bibliotekene viktige

Bibliotekene er viktige støttespillere. Både i Stavanger, Bergen og Oslo er det bibliotekene som driver fribyordningen. Også i Tromsø og Kristiansand skal bibliotekene overta dette ansvaret.

Sølvberget, Stavanger bibliotek og kulturhus, har vært setet for fribyordningen helt siden Stavanger ble friby i 1996. Da IPW kollapset i 2004, stilte Sølvberget seg åpne for å huse hovedkvarteret til det nye nettverket ICORN. De flyttet inn i 2006 og var fram til 2010 organisert som et prosjekt under Sølvberget. I år er de offisielt etablert som en uavhengig internasjonal medlemsorganisa-

sjon. ICORN holder imidlertid fortsatt hus på Sølvberget, og har omfattende samarbeidsavtaler med dem, ikke minst innen sentrale støttefunksjoner.

Prosessen

Forfattere som får opphold i en norsk friby, får flyktningestatus. Men før de kommer så langt, må de ha fylt ut søknadsskjemaet for fribyopphold. Det ligger på ICORNs nettsider. Hvis de ikke har mulighet til å gjøre det selv, kan andre fylle det ut på deres vegne. Søknaden vurderes av International PEN i London. To kriterier må oppfylles: at søkeren beviselig er forfulgt, og at han/hun er en publisert forfatter. Søknader som oppfyller disse kravene, sendes videre til ICORN i Stavanger.

– Vår jobb er å koble den riktige byen med den riktige forfatteren, sier Lunde.

For at fribyoppholdet skal bli vellykket, må ICORN vite så mye som mulig om den aktuelle byen. Det går blant annet på språkkunnskapene, hvorvidt byen kan ta i mot en enslig eller en hel familie, og hvordan litteraturmiljøet er. Forfatterens og vertsbyens forventninger bør være så samstemte som mulig.

I dag venter et 30-talls forfattere på opphold i en friby. Bergen og Mexico city vil ta imot en ny forfatter hvert år, mens de andre byene tar i mot en ny hvert annet år. Fribyoppholdet varer i to år.

Protection & Promotion

Et hovedpoeng med fribyordningen, er at forfatteren skal få en sikker havn der han eller hun kan skrive i fred. Med dagens moderne teknologi, er det enkelt å nå hjemmepublikummet selv fra eksiltilværelsen. Via internett kan en blogge og skrive i nettaviser. Men fribyen må ikke

forvente at forfatteren blir produktiv med en gang. Etter traumatiske opplevelser kan det ta tid før en får overskudd til å skrive. Det tar også tid å få etablert seg i en ny by i et nytt land.

– Vårt motto er både Protection og Promotion. Vi skal altså tilby beskyttelse, men også tilby dem muligheter, sier Lunde.

Flere norske gjesteforfattere har gitt ut bøker etter at de kom hit. Blant annet har poeten Mansur Rajih fra Jemen, som var gjesteforfatter i Stavanger 1998-2001, gitt ut flere tospråklige diktsamlinger på arabisk og norsk. Bøkene hans skal også være utgitt i hjemlandet. Den kanskje største suksessen finner vi i Barcelona, der berberen Salem Zenia fra Algerie opparbeidet seg en større leserskare etter at han kom til Europa.

Trives.
Den irakiske poeten og journalisten Manal al-Sheikh ble i 2009 Stavangers sjuende gjesteforfatter. Hun trives i sin nye hjemby, der hun får ro til å skrive.
Foto: Anne Lise Norheim

Bibliotekoppfordring. Helge Lunde, leder av ICORN, oppfordrer norske bibliotek til å undersøke hvor nærmeste gjesteforfatter befinner seg og ta kontakt for å undersøke muligheten for samarbeid. – Gjesteforfatterne er ressurser som er til for å brukes, sier han.

Godt med støtte

Den siste gjesteforfatteren i Stavanger heter Manal al-Sheikh. Hun er poet og journalist fra Mosul i Nord-Irak, som blant annet skrev om menneskerettigheter og kvinners rettigheter. Hun var svært aktiv i den arabiske forfatterunionen og har gitt ut egne diktsamlinger og redigert en antologi med moderne irakisk poesi. Som kvinnelig journalist ble hun utsatt for trusler fra islamske fundamentalister som verken ønsket ytringsfrihet eller likestilling. Hun flyktet til en annen by, uten at truslene opphørte. I 2009 kom hun til Stavanger sammen med sine to barn.

– Det at jeg ble gjesteforfatter har ikke betydd så mye for skrivningen min. Det å skrive er selve livet for meg, og jeg kan ikke slutte selv om jeg skulle være i dårlig humør. Men det har vært viktig for meg som person, og for at jeg skulle

kunne utgi bøkene mine, sier hun.

Hun fullførte sin tredje bok i Stavanger og fikk den utgitt i Beirut. Hun venter på å få utgitt to andre bøker hun har fullført her. Nå jobber hun med sin første roman. Den vil antakelig inneholde stoff fra hennes liv i Norge.

– Etter at jeg ble gjesteforfatter, har jeg fått bedre muligheter til å møte andre forfattere og litterære personer både her og i utlandet. Av og til har vi behov for hjelp, særlig når vi er nyankomne. Mye har derfor blitt lettere for meg med hjelp av ICORN, sier al-Sheikh, som legger til at Stavanger er en god by å bo og skrive i.

Bruk dem

Det er en grunn til at forfatterne er forfulgte. De er personer med meninger. De vil derfor berike byene som tar i mot dem. Lokalsamfunnet får nye stemmer

som bidrar til en mer sammensatt offentlighet.

– Det å få gjesteforfattere til Stavanger, kan kalles en ”snikkosmopolitisering” av byen, smiler Lunde.

Noe av denne snikkosmopolitiseringen foregår på bibliotekene, som er mye brukt til arrangement der gjesteforfattere er involvert. For gjesteforfatterne er en ressurs som er til for å brukes. – Alle bibliotek bør undersøke hvor nærmeste gjesteforfatter er, og ta kontakt for å undersøke mulighetene for et samarbeid, oppfordrer Lunde.

Etablerte norske fribyer med antall forfattere de har tatt i mot i parentes, inkludert nåværende gjesteforfatter: Stavanger (7) – Kristiansand (4) – Oslo (4) – Trondheim (3) – Tromsø (2) – Molde (3) – Skien (2) – Bergen (2) – Lillehammer (1) – Drøbak (0)

ICORNS nettside: www.icorn.org

1001 fortellinger fra fribyforfattere

I 1001 natt, fortalte den unge bruden Shahrazad eventyr til kongen for at han ikke skulle drepe henne. I dag tilbyr Shahrazad 1001 historier fortalt av gjesteforfattere i nettverket av fribyer. Dette er historier som også kan fortelles på bibliotekene.

Biblioteksamarbeid. Prosjektleder for Shahrazad Susanne Borg (t.v.) og Stavangers nåværende gjesteforfatter Manal al-Sheikh ønsker mer samarbeid med bibliotekene. Arrangement der kulturen og historien til gjesteforfatterens hjemland står i sentrum, er svært aktuelt..

Shahrazad – stories for life, deler historier om og av forfattere som er forfulgt i sine hjemland, forteller Susanne Borg. Hun er prosjektleder for Shahrazad og holder hus i kulturhuset Sølvberget, samme sted som biblioteket i Stavanger.

Del av ICORN

Shahrazad er et EU-støttet prosjekt som springer ut fra det

internasjonale nettverket av fribyer for forfulgte forfattere, ICORN. Shahrazad ble etablert i slutten av 2007 og kom skikkelig i gang i 2008. Prosjektet varer fram til 2012.

– Det er de seks europeiske byene Barcelona, Brussel, Frankfurt, Norwich, Stavanger og Stockholm, som er med i Shahrazad. Vi i Stavanger har en dobbeltrolle. I tillegg til å være

deltakerby, har vi også den koordinerende rollen, sier Borg.

Byr på historier

Nettverket av internasjonale fribyer er godt kjent i Norge. Prosjektet Shahrazad derimot, er mer ukjent: – Dette hadde jeg ikke hørt om før, forteller Steiner Feen, nestleder ved Haugesund folkebibliotek. Heller ikke Beate Bjørklund, avtroppende biblio-

Tekst og foto: Kjetil S. Grønnestad, frilansjournalist

Interessert. Beate Bjørklund, biblioteksjef i Grong/Bykle, synes et besøk fra Shahrazad virker interessant, ikke minst i Grong som huser mange asylsøkere. Men det kommer an på økonomien.

teksjef i Grong og påtroppende biblioteksjef i Bykle, kjenner spesielt godt til prosjektet. Dette ønsker Shahrazad å gjøre noe med.

– Mottoet til ICORN er Protect – Promote – Participate. Vi står for promoteringsdelen. Vi samarbeider med flere aktører rundt om i Norge, også flere bibliotek. Vi ønsker at dette samarbeidet skal bli mye bedre, slår Susanne Borg fast.

I 2009 sto Shahrazad bak drøyt 200 arrangement rundt om i Europa. Dette trakk rundt 20.000 publikummere. I Norge har de fleste av disse arrangementene vært utenfor bibliotekene, som for eksempel i samarbeid med skoler og litteraturfestivaler. Et arrangement som er holdt på et bibliotek, er et skrivekurs på bibliotekfilialen på Madla i Stavanger. Der har poetene Oddveig Klyve fra Norge og Mansur Rajih fra Jemen, som var gjesteforfatter i Stavanger i perioden 1998-2001, holdt to-språklig skrive-/oversetterkurs i norsk og arabisk. Det prosjektet

ønsker de å gjenta, også med persisk som språk.

– Tanken er å jobbe sammen på tvers av språkene, forklarer Borg.

Et annet arrangement kalles Digitale historier. Da besøker en av gjesteforfatterne en skole og forteller om sin bakgrunn og historie. Elevene får deretter i oppdrag å skrive egne fortellinger på datamaskinen over et aktuelt tema, for eksempel menneskerettigheter. De beste historiene legges ut på internett. Slike digitale historier samles inn over hele Europa. Målet er å samle 1001 fortellinger for digital publisering. Så langt har dette vært et tilbud for skoler i Stavanger. Fra høsten av flyttes dette fra de respektive skolene og inn til lokaler i Stavanger bibliotek.

Borg er åpen for forslag til flere arrangement på bibliotekene. Poenget er at gjesteforfatterne i fribyene, som også omfatter andre skrivende personer som journalister, tegneserieskapere, filmregissører med flere, skal kunne nå et publikum, samt

at publikum skal få del i historiene forfatterne har å by på. De kan brukes til arrangement på hvilket som helst bibliotek, også utenfor fribyene. Arrangementene kan ha form av rene opplesninger. De kan være litteraturkvelder der forfatteren forteller om seg og sitt forfatterskap. Eller det kan være temakvelder der det fortelles om hjemlandets historie og kultur. Selv om gjesteforfatterne flyktet fra krig og undertrykkelse, består hjemlandene deres av mye mer enn vold og lidelse.

Ikke bare krig

Manal al-Sheikh er den nåværende gjesteforfatteren i Stavanger. Ved siden av å være forfatter, jobbet hun som journalist i hjembyen Mosul i Irak. På grunn av hennes skrivevirksomhet, ble hun truet av muslimske fundamentalister og måtte flykte. Hun sier hun er trøtt av å snakke om krigen i hjemlandet. Derimot vil hun svært gjerne fortelle om alt det flotte ved Iraks historie og kultur. Selv om Irak kan oppfattes som eksotisk i forhold til norsk kultur, finnes det kontaktpunkter. Også i litteraturen. Ikke minst gjelder det en klassisk krimdronning. – Agatha Christie bodde fem år i Irak, i min hjemby Mosul. Hennes hjem lå bare noen hundre meter fra der jeg bodde, smiler hun.

I løpet av året som har gått, har Al-Sheikh besøkt flere steder i Norge, blant annet Molde, Tromsø og Suldal. Hun har også fått anledning til å reise til litteraturarrangement i utlandet. Hun ønsker svært gjerne å besøke flere steder i Norge, også biblioteker.

Interessant

Beate Bjørklund ved biblioteket i Grong/Bykle, synes det høres interessant ut med besøk fra Shahrazad. Ikke minst for Grong

sin del. Denne lille kommunen i Namdalen har et større asylmottak i sentrum. Det betyr mange brukere med utenlandsk bakgrunn. – Dette kunne være interessant, ikke minst for våre norske brukere. Tema som tar for seg landet og kulturen asylsøkerne kommer fra, er mest aktuelt for oss. Selve forfatterskapet blir antakelig for smalt her, sier hun

Steinar Feen i Haugesund synes også det virker interessant. – All kultur er viktig. Jo mer levende og fargerik den fortoner seg for folk flest, jo mer spennende er det. Jeg tror disse menneskene har spennende historier å fortelle som vil treffe våre brukere og trekke publikum. Ikke minst fordi vi ser en stadig økende interesse for bøker med ”etnisk tilsnitt” som for eksempel Drageløperen, sier han.

Det står på penger

Men det avhenger av økonomi, noe Beate Bjørklund ikke legger skjul på: – Det kommer an på prisen. Vi har svært lite penger å bruke på arrangement. Økonomien bestemmer mye. Det samme har jeg hørt fra nabokommunene her i Nord-Trøndelag. Men det kunne kanskje gå hvis vi samar-

beidet med andre, sier hun.

Steinar Feen forteller at Haugesund kommune er i en økonomisk vanskelig situasjon. Det må spares. Arrangementsbudsjettet til biblioteket er lite, men de søker midler, blant annet fra Fritt Ord. Håpet er at de hvert semester skal kunne tilby minst fire litteraturarrangement i sine lokaler, i tillegg til kulturenatt-arrangementet som holdes hver høst.

Susanne Borg i Shahrazad har forståelse for at økonomien setter premissene, ikke minst i de mindre bibliotekene med lang reiseavstand til nærmeste friby. Hun åpner for spleising på kostnadene: – Vi kan gå inn i en dialog om å dele utgifter ved et besøk, som for eksempel reise og opphold, sier hun.

Shahrazad tilbyr besøk fra gjesteforfatterne i alle de norske fribyene, fra Kristiansand i sør til Tromsø i nord. De fleste norske bibliotek har derfor en slik gjesteforfatter innenfor rekkevidde. Tilbudet gjelder også tidligere gjesteforfattere som de fortsatt har kontakt med.

Susanne Borg oppfordrer norske bibliotek til å ta kontakt for å høre hva de har å tilby, og komme med forslag til arrange-

Satser. Steinar Feen, nestleder ved biblioteket i Haugesund, forteller at selv om budsjettet er stramt, håper han de får til minst fire litteraturarrangement hvert semester. Arrangement i samarbeid med Shahrazad tror han kan trekke publikum.

ment: – Vårt tilbud må være midt i blinken, ikke minst for bibliotek med internasjonale avdelinger, sier hun.

Norske fribyer med gjesteforfattere:

Stavanger, Kristiansand, Oslo, Trondheim, Tromsø, Molde, Skien, Bergen, Lillehammer, Drøbak, (snart Haugesund).

Kontaktinformasjon:

icorn.org
shahrazadeu.org

Krever gode skolebibliotek

» Norsk Bibliotekforening (NBF) tok før årets skolestart, sammen med Foreldreutvalget for grunnopplæringen, initiativet til en aksjon for bedre skolebibliotek.

NBF-leder Svein Arne Tinnesand sier til foreningens nettside at begrepet «kvalitet i skolene» også må omfatte skolebibliotekene. Det er derfor viktig at foreldre, på vegne av sine barn, stiller krav til virksomheten på de enkelte skolene.

Fagforeningspris til bibliotek

» Barneavdelingen ved Notodden bibliotek i Telemark ble før sommerferien overrakt Fagforeningenes Pris på Notodden. Prisen består av 20.000 kroner og et diplom, og er i praksis fagforeningenes egen kulturpris for arbeid med eller av barn og unge, skriver lokalavisa Telen. Prisen ble mottatt av en glad biblioteksjef Ragnhild Kraugerud, som sier at biblioteket for disse pengene kan lage noe riktig spennende.

- Vi kan kjøre de tøffeste barnebokforfatterne til Notodden, eller arrangere en kjempestor bokfest. Vi får se hva det blir til, sier hun til Telen.

Flerkulturelle TJENESTER

Det er et stort behov i hele landet for lettleste bøker tilrettelagt for minoritetsspråklige.

I bibliotekloven står det at folkebiblioteket er for alle som bor i landet. Denne lovteksten pålegger folkebibliotekene en stor oppgave. Samlingen i folkebiblioteket må også være en samling som alle kan finne sin litteratur i. Alle må ha tilgang til litteratur. Derfor er det viktig at biblioteker jobber for at alle skal ha tilgang til litteraturen, og mulighet til å finne en passende bok i biblioteket.

Det er utvilsomt at det finnes en stor interesse blant minoritetsspråklige, både vestlige og ikke-vestlige, for å lese norsk litteratur, og for å bli kjent med norsk kultur og væremåte, men vanligvis er bøkene eller materialet ikke skrevet for denne målgruppen. De er skrevet med tanke på etniske norske. Dette fører til at minoritetsspråklige utelukkes fra den litterære del av kulturen.

Vår medarbeider i Flerkulturstyret, David Beadle, ved Haram bibliotek på vestlandet, etterlyser litteratur for minoritetsspråklige med høy litterær kompetanse. Behovet for dette har vokst de siste årene. Pendlere og de som bosetter seg i dette området, er interessert i norsk litteratur, og ønsker seg et liv i Norge. Deres interesse er svært lik etniske nordmenns, og de er interessert i

den litteraturen som er tilgjengelig for etniske nordmenn.

Som bibliotekarer bør dette være noe vi ønsker og arbeider for – at alle grupper i samfunnet skal få tilgang til vår kultur og litteraturskatt. Dessuten er det klart at biblioteket er en arena for integrering, og via litteratur om norsk kultur, og bøker som er skrevet av norske forfattere, vil integreringen bli lettere. Det er mange ikke-vestlige minoritetsspråklige som viser stor interesse for norsk kultur. Derfor er det viktig at bibliotekene kan skaffe et variert utvalg av bøker med lettest tekst.

LSB en viktig partner

Leser Søker Bok (LSB) er en allianse som jobber for at alle skal ha tilgang til litteratur. De sørger for at det blir laget tilrettelagte bøker ved å gi støtte til forfattere, illustratører og forleggere. De arbeider for at leserne skal kunne finne fram til bøkene, både i handel og på bibliotek.

Vi vet at LSB gir støtte til ca. 15 bøker hvert år, både fag- og skjønnlitteratur. Med så få titler hvert år, og mange brukergrupper som skal tas hensyn til, blir utvalget svært lite. Men vi kan se at dette tiltaket er et kjempebra tiltak i seg selv, og som viser hva

som faktisk er mulig å gjøre på denne fronten.

Flerkult hadde en møte med LSB for å diskutere mangelen på norske, lettleste bøker. De er oppmerksom på problemstillingen. Men LSB har en stor målgruppe og et lite budsjett. De 15 lettleste bøkene som utgis hvert år med støtte fra LSB, er ikke bare for minoritetsspråklige, men de er for flere målgrupper, som mennesker med særskilt behov, funksjonshemmede, dyslektikere, og autister. LSB jobber for eksempel ikke med omarbeiding av kjent norsk litteratur, og kommer ikke å støtte omskriving eller omarbeiding av den kjente, populære norske litteraturen. Ett unntak er at de kan støtte omarbeiding og omskriving av bøker som er under kulturarven eller klassisk litteratur, men ikke bøker av levende forfattere, da er det forfattere selv som må si seg villig til å omskrive sin bok til lettestversjon.

Det er selvsagt at med en bedre økonomi, kan de tilfredsstille et bredere publikum. Vi håper at LSB får mer støtte, eller flere organisasjoner og allianser kan få økonomisk støtte til det formål og tilrettelegge bøker til minoritetsspråklige, for dermed å tilgjengeliggjøre litteraturen for alle i landet.

Av Sophie Essmat, leder av NBFs Spesialgruppe Flerkult og bibliotekar i Sandefjordsbiblioteket

Stort behov

Vi bibliotekarer i Flerkult ønsker at vi hadde et større utvalg av letteste bøker eller lydbøker på biblioteker. Vektlegging av anskaffelse av bøker som også kommer med lydbøker, er et stort ønske fra Flerkult. Jeg er selv minoritetsspråklig, og opplevde hvordan en lydbok var til stor hjelp både for språket og leseleden. Minoritetsspråklige leser vanligvis ganske sakte og i mange tilfeller er de veldig usikker på uttale. Lydbøker kan løse dette problemet.

Vi snakker om integrering og biblioteket som en arena for integrasjon. Jeg selv merket at minoritetsspråklige i Norge sliter veldig mye med de daglige uttrykk. I mange tilfeller kan de ikke forstå uttrykkene og dette er en stor hindring i kontakten med det norske samfunn, det være seg på arbeidssted eller andre arenaer, og vil gå ut over den gjensidige forståelsen. Det finnes noen ordbøker eller uttrykksbøker som er oversatt til andre språk, men det finnes, dessverre, mange feil i oversettelsen. Flerkult ser et stort behov at enten LSB eller andre instanser som jobber for tilrettelegging av bøker for minoritetsspråklige, prioriterer, eller har i bakhodet, utgivelse av en slags "norske- ord – og – uttrykk – bok" med enkle forklaringer av betydning og bruk av velkjente uttrykk. En ide er å ha illustrasjoner som tegneserier for å vise hvordan, og i hvilke tilfeller uttrykkene brukes i det norske samfunnet.

Til slutt ønsker Flerkult at bibliotekene i Norge skal kunne oppfylle sin oppgave med å tilgjengeliggjøre litteratur for alle som bor i landet.

Fjernlån av fremmedspråklig litteratur

Fjernlån er et verktøy for å skape effektiv utnytting av bibliotekenes ressurser. I ABM-us retningslinjer for fjernlån står det at fjernlån er samarbeid mellom bibliotek, der bibliotekene stiller sine samlinger til disposisjon for lånere ved andre bibliotek. Lånesamarbeidet skal gi best mulig utnyttelse av felles bibliotekressurser og er på mange måter selve ryggraden i biblioteksamarbeidet. Fjernlån av fremmedspråklige litteratur må være et av de viktigste områdene for fjernlånsrutinene vi har gått sammen om å skape.

Er vi bibliotekarer flinke nok til å bruke dette verktøyet slik at alle får bruke muligheten? Hvordan kan vi organisere tilgang på fremmedspråklige bøker i landet bedre, og ikke minst, informere brukere om fjernlånsalternativene som finnes?

Det første som slår en bibliotekar i forbindelse med fjernlån av fremmedspråklige bøker, er å søke hos Det fremmedspråklige bibliotek (DFB). DFB er en stor ressurs på feltet. Men resten av landet er faktisk en betydelig ressurs også. Vi som jobber i biblioteket tenker ofte ikke på andre muligheter enn de vi er vant å bruke i dag. Vi tenker at vi må sende bestillingen til DFB og ferdig med det. Men la oss si at det er veldig stor pågang på DFB på akkurat det vi ønsker, mens det rundt i landet er ledige ressurser som kunne ha vært i brukt. Hvor flink er vi å søke i samsøk for å finne boka hos andre biblioteker enn DFB?

Av og til kommer vi borti tilfeller der det er lange ventelister på fremmedspråklige bøker på en plass, og ledig eksemplar andre plasser. Dessuten har noen biblioteker materiale på andre språk som finnes kun hos dem. Foreksempel er det i Haram

bibliotek mange bøker på polsk som bare Haram bibliotek har. Eller på Sandefjord biblioteket er det mange vietnamesiske bøker som kanskje verken finnes hos DFB eller andre biblioteker. Derfor er det veldig viktig at vi bibliotekarer som jobber i folkebiblioteker ikke glemme å bruke samsøk for å finne fremmedspråklige materiale. DFBs database er et viktig sted for å søke etter fremmedspråklige ressurser, men med samsøkfunksjonen får vi enda bedre utnytting av ressurser som finnes andre steder rundt Norge.

På den annen side gir samsøk ikke alltid gode valgmuligheter for søking av fremmedspråklige materiale. For eksempel er det ikke mulig å søke med andre alfabet via samsøk. Å ha et nasjonalt fremmedspråklig samsøk kan gi bedre søkemulighet, og bedre tilgang til minoritetsspråklige ressurser i landet. DFB har en kompetanse som ingen andre har. Kunne denne kompetansen brukes til å koordinere bestillinger fra hele landet på ressurser som finnes i hele landet og ikke bare hos DFB?

Vi får inntrykk av at visse grupper som har interesse av fremmedspråklige bøker og kan være potensielle brukere av fremmedspråklige ressurser, ikke er godt nok informert om hvordan fjernlånstjenesten fungerer i biblioteket. Derfor er det veldig viktig å skrive om fjernlåntjenestene og ha låneinformasjon på flere språk som er tilgjengelig i folkebibliotekene.

Bibliotekene bør ha klare avtaler med sine brukere om hvilke tjenester brukeren har mulighet og krav på, og hvilke betingelser som gjelder for fjernlån, for eksempel lånetid, ansvar og forventet ekspedisjonstid.

Sophie Essmat.

Fra skole til akademi

Danmarks biblioteksskole inneholdt to "problemer". Det ene er *bibliotek*, det andre *skole*. Begge ordene fungerte som snublesteiner for potensielle unge studenter. Det nye navnet fungerer mye bedre er både rektor Per Hasle og prorektor Jack Andersen enige om.

Mandag 17. mai kom det grønt lys fra Kulturministeriet om at kulturminister Per Stig Møller har gitt tillatelse til at Danmarks biblioteksskole framover kan hete *Det Informationsvidenskabelige Akademi*.

Det er i hovedsak to faktorer som ligger til grunn for navneendringen. Den første har å gjøre med at institusjonen i 1999 tok en beslutning om å ta skrittet fra å være en profesjonsutdanning til en institusjon for mer generelle informasjonsvitenskapelige disipliner. Hasle trekker, uten sammenlikning for øvrig, en parallell til teologi.

- Man trenger ikke å bli prest selv om man studerer teologi. Grovt sagt går i dag halvparten av studentene våre til arbeid i biblioteker, mens den øvrige halvparten havner i ulike kunnskapsorganisasjoner. Det er denne nye kursen vi ønsker å markere med navneskiftet.

- Den andre faktoren er mer pragmatisk og markedsorientert.

Undersøkelser viser at når potensielle studenter leser våre studieplaner, virker ordet bibliotek som en sperre som gjør at mange mister interessen. Dette er i og for seg et paradoks man kan filosofere over, siden biblioteksektoren har stor anerkjennelse i samfunnet for øvrig. Men jeg tror hele biblioteksektoren i dag har en utfordring i å overbevise samfunnet om at bibliotekene fortsatt er moderne og viktige kunnskaps-, kultur- og informasjonsformidlere.

Bredde og muligheter

Ønsket om å skifte navn er ikke helt nytt. I alle fall ville man det så lenge den forrige rektoren, Lars Qvortrup, var ved roret for et par år siden. Han utlyste navnekonkurranse. Forslagene som kom inn til navnekonkurransen pekte i nye retninger, som Copenhagen iSchool eller Danmarks Information Universitet. Det ble visstnok delt ut vin til vinnerforslaget, men det ble ikke noe navneskifte. I Danmark

hadde man fortsatt verdens største biblioteksskole.

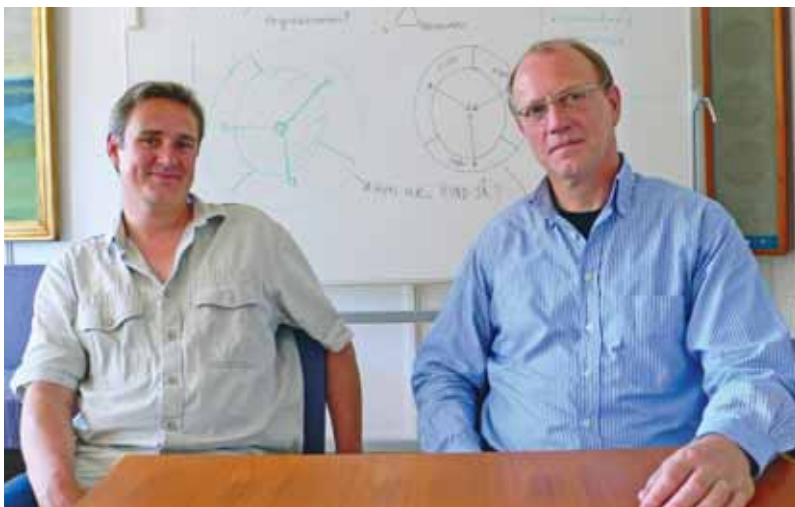
Ikke nok med at skolen slet med navnet. Den slet også med å få ansatt ny rektor. Da stillingen var utlyst våren 2008, kom det inn 17 søknader, men ingen var kvalifisert til jobben. Derfor ble stillingen utlyst igjen. Hm... tenkte man kanskje. Skolen kjemper i motvind med synkende studenttall. Dersom det ikke er mulig å finne en rektor som brenner for biblioteksaken, ja, så bør man kanskje frata skolen sin selvstendige status og gjøre den til et institutt under Københavns Universitet.

Det var den gangen, det. Nå har endelig skolen fått sitt nye navn. Hasle oppsummerer:

- Med navnet «Det informationsvidenskabelige Akademi» viser vi en større bredde i utdanningen, og at det finnes mange muligheter hos oss. Dessuten viser flere undersøkelser at unge i videregående tar godt i mot navnet.

Av Odd Letnes,
redaktør

Fornøyde. Rektor Per Hasle (t.h.) og prorektor Jack Andersen er begge fornøyde med den nye profilen.

Navnejakten

Helst ville skolen ha skiftet navn til universitet. Men det var ikke mulig på grunn av det Hasle kaller "en finurlighet i den danske universitetslov". Poenget er at man må ligge under Videnskabsministeriet for å kunne kalle seg universitet. Jakten gikk derfor på det "nest beste" navnet.

- Høgskole dugde ikke. Heller ikke senter eller institutt. Det beste navnet for oss etter universitet, var akademi. Akademi spenner fra profesjonsutdanning og helt opp til Det Franske Akademi og har derfor den romsligheten vi søkte.

- *Hvilket forhold har dere til iSchool-bølgen?*

- Vi har fortsatt bånd til biblioteksektoren. Men den informasjonsvitenskapelige komponenten blir stadig mer fremtredende, så iSchool-konseptet har vært en viktig informasjonskilde for oss. Vi ønsket imidlertid ikke å gå over til et engelsk navn, siden vi har en naturlig tilknytning til dansk og nordisk kultur. Dessuten ville vi jo igjen fått problemer med skolenavnet. Det aller viktigste for navnevalget og den nye studieorienteringen er først og

fremst de interne analysene vi har gjort de siste årene.

Informasjonsvitenskap assosieres ofte med informasjonsteknologi, IT. Det passer ikke inn med Hasles og Andersens tolkning.

- Vi tilbyr utdanning både innenfor informasjonsvitenskap og kulturformidling, sier Andersen og legger til at selvsagt spiller IT spiller en stor rolle som mulighet og nødvendighet.

- Man kan ikke studere noen former for informasjon i dag uten også å tenke IT. Genuin IT-kunnskap i form av programmering og så videre er imidlertid ikke noe mål i seg selv. Men IT blir stadig viktigere i forbindelse med formidling av kultur og informasjon.

Studentøkning

205 utdanningsøskende har nå mottatt brev om at de er opptatt som studenter ved Det Informationsvidenskabelige Akademi (IVA) – tidligere Danmarks Biblioteksskole. Det er en stigning på 34 prosent siden i 2009. Rektor Per Hasle er overbevist om at den fornyelsen IVA har gått gjennom de siste årene, er en medvirkende årsak til økningen.

Nye studenter?

- *Ønsker dere med navneskiftet å rekruttere en ny type studenter?*

- Vi ønsker også en ny type studenter, slår Hasle fast med trykk på også.

- Vi ønsker fortsatt de som vil arbeide i bibliotek, men også de som ønsker å orientere seg mer generelt innenfor informasjons- og kunnskapssektoren. Men også for den første gruppen ser vi for oss en rolleendring. Tidligere har en del bibliotekarere hatt ønske om å arbeide i det stille, bak linjene i en litt tilbake-trukket tilværelse. Man har ofte sett på bibliotekaren som et slags mekanisk mellomledd mellom bøkene og brukeren.

I framtiden tror vi det blir lagt større vekt på formidling og dialog og at bibliotekarene blir med på å forme innholdet i det som formidles. For å trekke til oss den helt nye studentgruppen har vi blant annet inngått en utvekslingsavtale med kultur- og mediastudiene på Københavns universitet.

Her på berget

Her hjemme har bibliotekarutdanningen i Oslo hatt flere navn: Statens biblioteksskole, Statens bibliotek- og informasjonshøgskole – og nå det nokså ulne navnet: Høgskolen i Oslo, avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag.

Et spørsmål som naturlig melder seg i den danofile delen av biblioteksektoren, er: Bør Norge nå følge Danmark i deres forsøk på å «ryste støvet af sig»?

Kunne Norges informasjonsakademi fungere? Eller er det tvert i mot et poeng å holde fast ved og revitalisere det gode gamle bibliotek-begrepet?

Og burde de nå Kulturministeriet i Danmark kjøre løpet helt ut og også droppe biblioteknavnet ute i sektoren? Hva med å bytte ut bibliotek med "info- og videnscenter".

Vi får se ved neste korsvei om, tja...fem år?

Ideologienes tilbakekomst:

Luddisme o

Hvordan påvirker økende internett-bruk samfunnet vårt? Nicholas Carr og Clay Shirky behandler dette temaet i to aktuelle bøker, og ender opp med litt forskjellige svar.

Carr har tidligere skrevet om hvordan informasjonsteknologi forvandles fra forretningskritiske investeringer til hyllevare og infrastruktur, mens Shirky ga ut en mye omtalt bok om nettsamarbeid i 2008. Begge skribenter er blant de mest innflytelsesrike internett-tenkerne i dag. Ideene deres viderefremmes og spres nærmest som datavirus på nettet og inn i tradisjonelle medier.

I de to nye bøkene er ikke temaet de teknologiske nyvinningene som sådan, men hvordan weben som et mer modent medium virker inn på oss. For femten år siden var PC-en et arbeidsverktøy. Avislesing, platekjøp, billettbestilling og sosialt samkvem foregikk andre steder. I dag har alle disse aktivitetene invadert PC-en og smarttelefonen overalt og kontinuerlig.

Flyktighet

Weben sluker alle eksisterende medieformer og omformer dem i sitt bilde, skriver Nicholas

Carr. I *The Shallows* er han opptatt av hvordan de nye medievanene påvirker individet, og deretter hvordan kulturen på lengre sikt vil forringes. Carrs hovedpoeng er at internett i dag distraherer og undergraver den konsentrerte, kontemplative lesingen av lengre resonnementer, som typisk har vært å finne i trykte bøker. Med henvisning til Maryanne Wolfs bok *Proust and the Squid*, sier Carr at denne formen for dyp lesing har vært en forutsetning for dyp tenking og refleksjon, som igjen er grunnleggende for samfunnet. Man kunne tenke seg at kombinasjonen av dyp lesing og enkel tilgang til informasjon ville være det beste av to verdener, men Carr mener at internett-oppførselen vinner over den dype tenkningen. Og han viser til mediestatistikk som underbygger påstanden. TV-titting har fortsatt å øke parallelt med at internett-bruken har økt, mens tiden brukt til å lese trykte tekster (aviser, tidsskrifter og bøker) har gått ned i USA.

Carr mener at ny forskning om hjernens plastiske egenskaper kan forklare denne utviklingen. Spesielle områder i hjernen kan øves opp til å mestre enkelte oppgaver gjennom gjentakelse. Forskningen viser at hjernen endres fysisk under slik gjentatt stimulering. Evnen til å lese og skrive er – i motsetning til språket som sådan – ikke naturlig hos mennesker, men tilegnes gjennom trening og følgelig preging av hjernen. Tilsvarende vil andre områder øves opp til å håndtere multitasking, stadige avbrytelser og skanning av tekster, som kjennetegner dagens web. Også tidligere teknologiske nyvinninger – slik som kartet, klokken og skrivemaskinen – har virket inn på hjernen og måten vi tenker på.

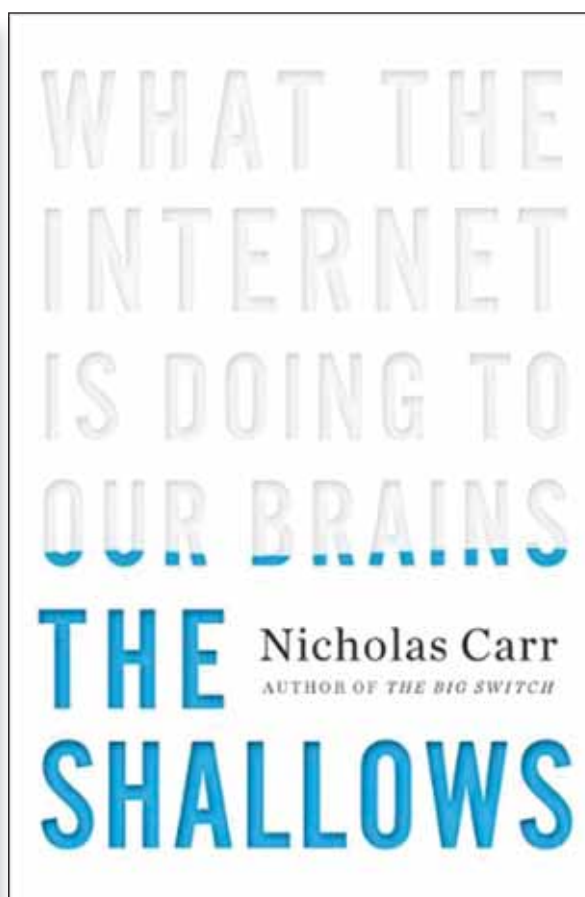
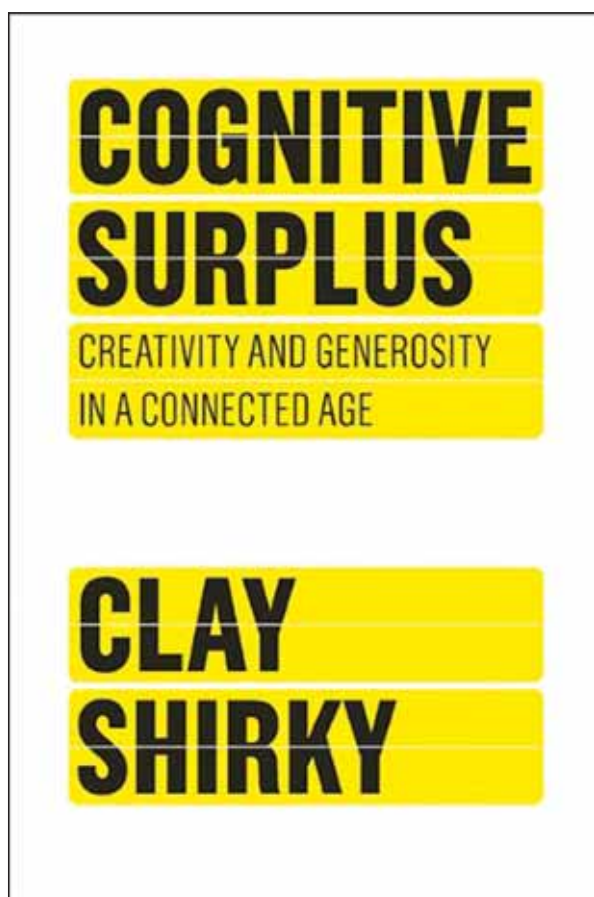
Pessimisme

I *The Shallows* utdyper Carr tankene fra artikkelen *Is Google Making Us Stupid?* i juli/august-nummeret av *The Atlantic* fra 2008¹. Lite nytt

Av Tor Arne Dahl, stipendiat, Høgskolen i Oslo, Avd. JBI

g webisme

bringes inn, men artikkelens innhold underbygges med flere kilder og eksempler. Derfor har Carrs hovedpoenger allerede vært drøftet grundig i ulike sammenhenger. Særlig interessant har diskusjonen på Encyclopedia Britannicas blogg vært, der både Carr og Clay Shirky bidrar². Shirky er forundret over at Carr, som er en grundig kjenner av nettets teknologi og

kultur, framstår som en ludditt. Denne betegnelsen, opprinnelig brukt om en gruppe vevere i Storbritannia som på begynnelsen av 1800-tallet ødela maskinene som truet deres manuelle arbeidsinnsats og levebrød, anvendes i dag om internett-kritikere.

Shirky trekker fram Andrew Keen (kjent for den web 2.0-pessimistiske boken The

Cult of the Amateur) og tidligere ALA-president Michael Gorman som eksempler på ludditter og uvitende kritikere av mediet. Shirky anklager Carr for å forsvare en litterær elitekultur som ble drept allerede av fjernsynet, mange år før weben ble et massemedium. «Ingen leser Krig og fred av Tolstoj», sier Shirky. «Den er for lang, og ikke så interessant.»

Exit Gutenberg

I *Cognitive Surplus* skriver Clay Shirky om hvordan økt fritid i post-industrielle samfunn blir brukt til TV-titting på bekostning av sosiale aktiviteter. Det ligger et hittil utnyttet potensial i alle disse timene som først nå med de sosiale mediene kan omsettes til samfunnets beste gjennom nettbaserte dugnader. Hvis bare en brøkdel av hver enkelts fritid blir omdisponert på denne måten, vil det globalt og i sum være nok til å skape mengder av Wikipediaer. Og Shirky finner at medievanene allerede dreies i denne retningen. Bokens resonnement underbygges med massevis av anekdoter, fra netttjenesten PickupPal som setter bilførere i kontakt med passasjerer, til Josh Groban-fans som organiserer veldedighetsarbeid gjennom Grobanites for Charity.

Shirky mener at Gutenberg-økonomiens dominans nå er over. Boktrykkerkunsten skapte en overflod av bøker, men trykkekostnadene var høye. Den økonomiske risikoen ved produksjon ble overført til forleggerne, som filtrerte og kvalitetssikret utgivelsene. Hele dagens medieindustri med bøker, radio, fjernsyn og kinofilm har tilsvarende filteringsledd, og tilhører derfor Gutenberg-økonomien. Internett er derimot det første mediet innenfor den post-Gutenbergske økonomien, der brukerne ikke lenger er passive mottakere, men bidragsyttere.

Internett har kommunikasjonsmuligheter, lave kostnader og kan brukes til å spre et ubegrenset antall perfekte eksemplarer av digitale objekter. «Menneskene som tidligere var kjent som publikum» i Gutenberg-økonomien, vil derfor

sammen kunne eksperimentere, skape og dele nye former og uttrykk.

La-skure-mentalitet

Dette er en revolusjon på linje med trykkpressen, sier Shirky. Endringene blir dramatiske og smertefulle. Hvordan skal vi forholde oss til dette? Tradisjonalistene vil overlate kontrollen til ansvarlige institusjoner, mens radikalerne vil teste ut nye ting uten tanke på eksisterende normer og regler. Mange tenker kanskje at en mellomløsning vil være det beste. Nei, sier Shirky. Eksperimentér i vei, oppfordrer han. En periode vil det være kaos, men vanlige samfunnsborgere er de eneste som er berettiget til å avgjøre hva som skal overleve. Denne la-skure-mentaliteten kjennetegner Shirkys bok.

Selv om Carr og Shirky har vært på kollisjonskurs før, framstår de ikke som teknologipolitiske motpoler gjennom disse bøkene. Til det er Carr for nyansert i sine anskuelser. Han hyller mulighetene som teknologien gir, men maner til selvdisciplin for ikke å bli oppslukt. (I et lite kapittel forteller han at han stengte Twitter- og Facebook-kontoene sine og stoppet bloggingen for å kunne konsentrere seg om å skrive boken.) Shirkys motsetning er derimot Andrew Keen. Der Keen i *Cult of the Amateur* bare plukker fram negative eksempler som viser webens og amatørernes herjinger i det etablerte kulturlivet, velger Shirky bare positive. Hvis Keen og Gorman er ludditter, er Shirky en webist. Ifølge litteraturmagasinet *n+1* ser ikke webistene internett som teknologi eller et verktøy, men som en sosial bevegelse³. Webisten har ikke noe klart mål

med sin ideologi, men tror at utfallet av teknologiutviklingen uansett vil være positivt for menneskeheten.

Begge disse bøkene er temmelig polemiske og vil antakelig raskt bli uaktuelle. Men om noen år vil både bøkene og snakket om dem være verdifulle levninger fra vår tid for historikere og samfunnsforskere som vil undersøke hvordan vi i 2010 strever med å forstå endringene som skjer i skjæringspunktet mellom teknologi, kultur og medier.

Noter

- 1 Carr, N. (2008). Is Google making us stupid? *The Atlantic*, July/August 2008. Hentet fra <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/07/is-google-making-us-stupid/6868/>
- 2 Britannica Forum: Your Brain Online. (2008, 17. juli). Britannica Blog. Hentet fra <http://www.britannica.com/blogs/2008/07/this-is-your-brain-this-is-your-brain-on-the-internet-the-nick-carr-thesis/>
- 3 Internet as Social Movement. (2010, 23. april). *n+1*, (9). Hentet fra <http://nplusemag.com/internet-as-social-movement>

Omtalte bøker:

Nicholas Carr: *The Shallows: What the Internet is Doing to Our Brains* (W. W. Norton & Company, 2010)
Clay Shirky: *Cognitive Surplus: Creativity and Generosity in a Connected Age* (The Penguin Press, 2010)

Deichmanske satser på særernekurs

For å trekke ungdommen inn i den moderne norske litteraturen, satser litteraturgruppen ved Voksenavdelingen ved Deichmanske hovedbibliotek i Oslo nå på klasser som skal skrive særernepptgaver og gir dem innføring i den nye norske litteraturen.

Vi inviterer klasser som skal i gang med å skrive særernne til et formidlingsopplegg ved biblioteket, der vi forteller om sentrale temaer i den nye norske litteraturen, forklarer Grete Stuevold Madsbakken ved avdelingen. - Dette som en inspirasjon til å lese god norsk samtidslitteratur, samt å få ideer til innganger til denne litteraturen!

Viktig målgruppe

Opplegget går ut på å hente fram en rekke verk, inndelt i ulike temaer, slik at sammenhenger og mulige problemstillinger skal bli tydeligere for elevene. I tillegg blir elevene informert om bibliotekets tjenester. De får dessuten en omvisning, og, ikke minst, tilbud om individuell veiledning.

Stuevold Madsbakken mener at Deichmanske med dette treffer en svært viktig målgruppe: Unge voksne, på vei fra barne- og ungdomslitteraturen til voksenavdelingen.

- Dette er en målgruppe vi ellers går litt glipp av. Denne

våren har vi hatt tretten kurs og vi satser på like mange til høsten, sier hun i en e-post til Bok og Bibliotek.

Kjærlighet, vold og naivisme

I vårsesongen hadde biblioteket blant annet skjønnlitterære særtemakurs om kroppen, og om kjærligheten. Andre emner var møtet mellom ulike kulturer, musikk og sorg og savn. «Naiv litteratur», vold og overgrep, «skeiv litteratur», science fiction og «skitten realisme», samt biografisk litteratur, ble det også plass til.

Under kropp og seksualitet ble blant annet Line Baugstøs «Speilbilder» trukket fram, mens Stig Sæterbakkens «Ikke forlat meg» var en av romanene i avdelingen for kjærlighet. Sturle Brustads «Anarchy in Åmot» om oppvekst og punkmusikk på bygda var en av romanene som ble presentert under musikk, og når det gjaldt «naiv litteratur», var Erlend Loe og Lars Ramsleie vanskelige å unngå. Bare i ett av emnene, nemlig vold og overgrep, ble oversatte utenlandske

forfattere trukket inn. Her er nemlig Cormac McCarthy's «Ikke et land for gamle menn» og «American Psycho» av Bret Easton Ellis to av mulighetene – samt, naturligvis - Jens Bjørneboes «Bestialitetens historie».

Nye lesesirkler

Deichmanske har likevel ikke glemt sitt voksne publikum. Biblioteket har i flere år hatt en åpen lesesirkel ved voksenavdelingen ved hovedbiblioteket, og i forbindelse med Leseåret 2010 er det satt i gang flere nye lesesirkler.

En av de nye sirkelene tar for seg nordiske klassikere, og en annen tar opp oversatt samtidslitteratur. I tillegg har biblioteket en leseklubb for seniorer, der emnet har vært Norges tre nobelprisvinnere i litteratur – Bjørnstjerne Bjørnson, Knut Hamsun og Sigrid Undset.

Dessuten finnes det en egen lesesirkelblogg. Dermed kan også de som ikke kan møte fram fysisk være en del av et lesende fellesskap, skriver biblioteket.

Av Reidar Jensen, frilans-journalist

Vanskelige dialoger: et **essay** om essayet

Jeg hører tastelydene fra tastaturet og bokstaver viser seg på skjermen. Å skrive et essay er et møysommelig språklig arbeid, for språket er viktig, siden vi ser verden gjennom et nettverk av begreper, og tenker med begrepene. Mens jeg skriver, griper tvilen og usikkerheten meg, og det ender ofte med at jeg må konsultere andre kilder. Skrivningen får mer og mer preg av å være en erkjennelsesprosess, enn å være en prosess hvor jeg formidler kunnskap. Dataskjermen er liten, den er gråhvit, og setninger viser seg på skjermen, hulter til bulter, før de flimrer bort. Setninger formuleres og slettes igjen, jeg snakker med meg selv og datamaskinen i en søkende, tastende stillhet. Tankene blir synlige på skjermen som ord, de kan betraktes og bedømmes. Noen ganger flyter tankene i en rolig meningsfull strøm, andre ganger usammenhengende og fragmentarisk, akkurat som om ordenes innhold er uklare, og akkurat som det er

så mye utenkt. Og det er slik det er. Der er avgrunner av alt det som ikke er tenkt, og som ikke kan tenkes på grunn av manglende språk, eller manglende interesse.

Iet kontor i et bibliotek sitter jeg og ser på en lysende dataskjerm. Det er kveld, og jeg har ingen plikter, for jeg har trådt ut av yrkesrollen. Åndsfriheten min blir større, ved at tenkningen ikke er begrenset av fagspråket, og den yrkeskunnskap som dette språket bærer. I essayet kan jeg for eksempel også bruke hverdagskunnskapen og kunstnerisk kunnskap. Det skriver i hvert fall Jo Bech-Karlson. Alt det jeg ikke kunne skrive som bibliotekar, gir essayet meg muligheter til å si. Et større mangfold av tenkemåter kan komme til uttrykk.

På skrivebordet ligger en bunke med bøker hulter til

bulter, og jeg blar litt i en artikkel som er skrevet av essayisten Jon Severud og publisert i "Essayet i Norge". Her står det at Theodor Adorno mener at det er en konflikt mellom det ... "en ting ser ut til å være (dens begrep) og det den egentlig er"¹. Da blir fremstillingen viktig, for samme ting kan beskrives på forskjellige måter. På en måte lager vi nesten tingene ved hjelp av begrepene, siden de er brillene som får oss

Av Aud Gjersdal,
bibliotekar

1 Severud 1982 s. 173

til å se tingene, og fokusere på noen av egenskapene. Det er viktig å taste ut egne tanker på dataskjermen, for deretter å bedømme dem kritisk. Og når vi i en slik dialog med oss selv arbeider med språket, finner nye ord og begreper, nye tenkemåter, så forandrer vi også vår oppfatelse av verden. Begrepene konstituerer vår verden. Akkurat nå holder jeg på med et essay om essayet. De ordene og begrepene jeg ikke har lært, gjør at det er mange ideer om denne genren som jeg ikke kan benytte meg av i skrivingen. Tenk om jeg fant en bok om essayet utsagt fra en helt ny idéverden. Det ville åpne opp for skriving av helt nye essay.

En slik bok ville jeg vært interessert i, jeg ville lest den og sitert det som jeg var enig i. Jeg rusler en tur bort til en av bibliotekets avdelinger. Turen går gjennom en botanisk hage, og det regner svakt på alt det grønne. Gartnerne har satt opp skilt med navn på de ulike vekster. Grønne blader av nøkkelroser flyter nær en statue i en fiskedam, en behagelig vind treffer ansiktet. Biblioteket ligger nær kulturhistorisk museum. Kanskje burde jeg ikke bry hjernen min med å lese bøker, men det er tross alt et anstendig tidsfordriv. Vel fremme mellom bokhyllene finner jeg boken "Samtalens tynne tråd", som er skrevet av essayisten Anders Johansen. På en av sidene² leser jeg at: "Tankene oppstår underveis, av selve anstrengelsen med å formulere seg. Hva jeg ender med å ha skrevet, er som regel noe annet enn det jeg hadde i tankene da jeg bestemte meg for å begynne å skrive". Det er slik det er. Teksten om essayet blir skrevet om fra dag til dag. Papirutskriftene ligger i en rotet haug på skrivebordet, bestående

av forkastede ideer og nye prøvende utkast. Det er akkurat som om jeg aldri blir ferdig. Men en ting vet jeg, nemlig at fremtidens essay skal bli annerledes enn dagens. For som litteraturprofessor og essayist Erling Aadland skrev i 1982, så gjør essayet ... "opprør og motstand mot status quo"³, og dette krever nye ideer.

I skrivingen danner det seg nye og tydeligere begreper om essayet, som tidligere var ukjente for meg. Skrivingen er på en måte en dialog med en datamaskin, som gir øket kunnskap, ved at jeg blir kjent med hvordan jeg selv har tenkt om saken. Professor i lesevitenskap, Bjørn Kvalsvik Nicolaisen, har skrevet at en "anestiserer ein del av hjernen" når en gjør "meningslause ord og ferdiglaga setningar" til sitt eget⁴. Og ja, nå og da dukker tomme ord og setninger opp på skjermen. Tenker jeg virkelig dette? Ofte må jeg svare nei, det er bare tankeløshet. Essayet krever en slik metarefleksjon, og dette driver erkjennelsen videre. Den tyske essayteoretikeren Gerhard Haas siterer den for meg ukjente Wolf Eberhard Traeger som skriver at det kan ha vært slik at Montaigne sine tanker ble frembrakt av skrivingen, og altså ikke slik at han nødvendigvis gjennom skrivingen nedtegnet allerede tenkte tanker. Essayet tillater at en skriver det som faller en inn, for å se hva en har tenkt. På den måten kommer det ubevisste sine betraktninger frem.

Michel de Montaigne satt ikke på noe kontor med en datamaskin og en haug med utskrifter. Han hadde sagt opp jobben sin, og trukket seg tilbake til sitt gods. Der innredet han et

tårn, hvor han kunne skrive. I en av takbjelkene der hadde han ifølge Arne Melberg risset inn ordene "Jeg avstår"⁵. Tvilen får ham til å avstå fra å trekke noen slutning. Han tviler på de lærde som mente at en kunne erverve kunnskap ved å trekke slutninger fra selvinnsynende grunnsetninger, og det er også tvil som får skribenten til å forandre teksten løpende.

Montaigne hadde ingen datamaskin, så han måtte sende manuskriptene sine til trykkeriet. I 1580 ble den første utgaven utgitt som inneholdt de to første bøkene. Etter åtte år hadde han revidert noen synspunkter, og det ble da utgitt en ny utgave som er en utvidelse av den første utgaven, og hvor den tredje boken kom. Ifølge essayisten Scott R. Sanders, inkorporerte Montaigne nytt materiale inn i essayene, uten å også revidere det gamle. Dette gav av og til indre motsigelser, men Montaigne lot dem stå, siden han mente at mennesket er motsigelsesfullt. Han fortsatte også med å skrive så mye tekst som plassen tillot i margin på sine bøker. Montaigne sitt eget håndeksemplar av 1588 utgaven – det såkalte Bordeaux-eksemplaret – inneholder ifølge Arne Melberg en mengde håndskrevne kommentarer og omformuleringer. Ja, han måtte til og med føye nye ark inn i boken, og i 1595 kom atter en ny utgave, som inneholder hans notater i margin og de ekstra sidene. Montaigne polemiserer ifølge Melberg⁶ blant annet med de kjente skribentene Seneca og Cicero, som ikke levde samtidig med Montaigne. Han har en langvarig samtale med dem via bøkene deres, og essayene hans blir bare

2 Johansen 2003 s. 36

3 Aadland 1982 s. 214

4 Kvalsvik Nicolaisen 1993 s. 136

5 Melberg 2000 s. 9

6 Melberg 2009

lengre og lengre ved at han stadig tilføyer tekst og sletter lite, slik at essayene på en måte ikke har noen slutt. Hadde Montaigne hatt datamaskin med tilkobling til Internett, ville essayene hans sett annerledes ut. De ville vært mye lengre. Enda viktigere er det at han ville ha kommet i kontakt med et større mangfold av kilder, og derved fått muligheter til å velge andre samtalepartnere enn bare bøkene i hans eget bibliotek.

Det går sakte med min egen skrivning, det er så mye jeg ikke vet. Blikket mitt faller på boken til Johansen, som ligger oppslått, med ryggen opp, slik en aldri skal legge en bok. Fotografiet av essayisten blir synlig på baksiden, og jeg kjenner ham igjen, fra heisen i denne bygningen. Han stod der, urolig, for han hadde mistet manuskriptet sitt inn i datamaskinen, og det var blitt borte der. Nå ønsket han at IT-folkene kunne komme og finne det. Men de var gått for dagen, og jeg tenker nå at hans egen samtale med seg selv kanskje gikk i stå på grunn av den forsvunne filen. Jeg for min del, ønsket akkurat nå heller et menneske å snakke med. Det er ikke mulig å se kontorvinduet hans herfra, han er vel neppe der så sent. Jeg griper boka igjen, for å finne ut hva han har tenkt. "Språket, sier jeg, er et materiale som oppviser muligheter for tankene våre, om vi bare gir oss beslutsomt i kast med det."⁷ Ja, det er derfor jeg sitter her, foran skjermen, for at tankene skal klare å finne ut noe om essayet og som deretter kan skrives ned. Når jeg tenker meg om, så er jeg ikke alltid like interessert i å lytte til andre. Men essayet er i teorien dialogisk, og jeg må innrette meg.

Mia Bull-Gundersen – som er redaktør i Aschehoug – beskriver det dialogiske som at essayisten nokså fritt uttaler sine meninger, gjerne assosierende og ulogisk. Gjerne for meg. Likevel krever genren at en også ser på saken fra andres synsvinkel. Den lille datamaskinen min er koblet til nettet, og jeg klikker frem nettleseren, og skriver noen søkeord til Google. Av og til kan en føle at en fortaper seg i nettet.

Men det gir samtalepartnere. Gerhard Haas siterer essayteoretikeren Peter M. Schon, som forstår essayets dialogiske struktur som ... "ein nedskreven og dermed stivna samtale frå ein heil salong"⁸. Ulike synspunkter kan slippe til i essayet. Kontoret blir befolket med menneskene som var i salongen, og de idéverdener de hadde. Tekstene til disse menneskene blafrer spøkelsesaktig på skjermen, og ytringene deres snakker på skjermen som et kakofoni av stemmer. På en måte samtaler jeg med deres forfattere via tekstene på skjermen. Jeg leser dem, snakker litt med meg selv, og på grunnlag av dette skriver jeg mer, slik at essayet blir enda lengre. Disse dialogene gir meg kunnskap, og gjør essayet bedre.

Noen av forfatterne har synspunkt som er svært forskjellig fra mitt, og jeg klikker disse tekstene bort. Jeg vil ikke ha denne informasjonen, jeg unngår den. Jeg liker ikke ubehaget i motsigelsene, den gjensidige disharmoni mellom de talende. Ingenting er bedre enn å heller hoppe over til mord og ulykker på Dagbladet sin nettavis. For det er det jeg gjør. Men like fullt så er det et normbrudd, i og med at essayet krever en åpen lyttende innstilling. Haas modifierer utsagnet ved å skrive at essayet er åpent for kritisk

tenkning som ikke er konform, og som strider mot tidsånden. Unngåelsen av noen dialoger gjør at det er mye kunnskap som jeg ikke får tilegnet meg. Tekster fra fremmede idéverdener, som inneholder begreper annerledes enn de jeg selv bruker. De fokuserer på temaer, som jeg synes er uinteressante. Likevel, tekstene er der og jeg klarer ikke å forholde meg til dem, og dette fører til at de heller ikke kan berike essayet jeg skriver. Kanskje er det så enkelt som at de mangler relevans, men det er for enkelt. Kanskje er det presset fra mennesker med makt som jeg forsøker å unngå ved å klikke tekstene deres vekk. Jeg vet ikke. Eller så er det bare behovet for å være kjettersk, og det er legitimt, siden kjetteri ifølge Theodor Adorno er essayets indre lov⁹.

Kanskje er det slik at jeg føler at fremstillingene "tilintetgjør tankens frihet"¹⁰, ved at jeg ikke klarer å forholde meg til dem, og derfor ikke vil lese dem og samtale videre med dem i essayet jeg skriver. De ytrer seg ut fra idéverdener som jeg ikke kjenner eller ønsker å kjenne, og bringer uorden i min egen viten. Det forstyrrer meg og ødelegger min indre ro. Jo Bech-Karlsen beskriver den dialogiske struktur som en innstilling hvor skribenten lytter på motforestillinger, og altså gjør seg kjent med også fremmedartede og dystopiske idéverdener. Det blir ikke bedre av den grunn. Men dersom vi godtar at essayet er dialogisk, så må en også lytte. Kanskje har jeg en naturlig tilbøyelighet til det monologiske. Eller kanskje er det heller slik at det dialogiske er konfliktfullt, og en slik dialogisk spenning eller konflikt mellom ulike idéverdener er ubehagelig.

7 Johansen 2003 s. 40

8 Haas 1982 s. 231

9 Aadland 1982 s. 221

10 Aadland 1982 s. 221

Av og til kreves det tekstarbeid for å kritisere og motsi den annen part, og bidra til meningsmangfold. Så det dialogiske ødelegger for den behagelige harmonien, og derfor unngår jeg visse tekster. For å slippe å delta i diskusjoner, og delta i et levende og demokratisk åndsliv.

Bibliografi

Aadland, E. (1982). Essayet som meta-essay: En omtale av Theodor W. Adorno: "Essayet som form". I: O. Grepstad, G. Haas, E. Hersvik, G. Johannesen, B. Kvalsvik, D. Orseth, et al., *Essayet i Norge: Fjorten riss av ein tradisjon* (s. 211-228). Oslo: Samlaget

Bech-Karlsen, J. (2006). *Gode fagtekster: Essayskriving for begynnere*. (2. oppl.). Oslo: Universitetsforl.

Bull-Gundersen, M. (1991). Sentrale trekk ved essayet. I: *Kritikkjournalen*, 1, 74-79.

Haas, G. (1982). Essayets særmerke og topoi. I: O. Grepstad, G. Haas, E. Hersvik, G. Johannesen, B. Kvalsvik, D. Orseth, et al., *Essayet i Norge: Fjorten riss av ein tradisjon* (s. 229-238). Oslo: Samlaget

Johansen, A. (2003). *Samtalens tynne tråd: Skriveerfaringer*. Oslo: Spartacus

Kvalsvik Nicolaisen, B. (1993). Om essayet. I: P.A. Michelsen (Red.), *Sjangeroppbrudd: Om stilskrivning og skriveopplæring i den videregående skolen*. (s. 109-151). Oslo: Cappelen.

Melberg, A., (2000). Tårnet. I: A. Melberg, *Michel de Montaigne*. Oslo: Gyldendal.

Sanders, S.R. (1989). The singular first person. I: A.J. Butrym (Ed.), *Essays on the Essay. Redefining the genre*. (s. 31-42). Athens: University of Georgia Press.

Severud, J. (1982). Gå hem å vogue!: En situasjonsrapport om den smilende gullpenn i norsk offentlighet. I: O. Grepstad, G. Haas, E. Hersvik, G. Johannesen, B. Kvalsvik, D. Orseth, et al., *Essayet i Norge: Fjorten riss av ein tradisjon* (s. 170-178). Oslo: Samlaget

Personlig kommunikasjon:

Melberg, A. (29.11.2009). Michel de Montaigne [Forelesning ved Høgskolen i Oslo]

Bibliotekenes IT-senter

Årets viktigste konferanse? Bibliotekene samler seg på Olavsgaard 23. og 24. september!

Vi ønsker alle folkebibliotek hjertelig velkommen til årets Mikromarc-brukermøte. I år møtes vi på det landlige kurs- og konferansehotellet Quality Hotel Olavsgaard, som ligger midt mellom Oslo (15 km) og Oslo Lufthavn Gardermoen (25 km) med gode transportmuligheter.

Programmet er selvfølgelig fullt av Mikromarc-godbiter. I tillegg har vi med oss Aslak Sira Myhre fra Litteraturhuset, Roar Storleer fra NTNU og Eirik Solheim fra NRK Beta pluss mange flere entusiastiske mennesker som forteller om ting de brenner for. Du kan også besøke mange varierte og interessante utstillere med tilbud som er høyaktuelle for bibliotek. Programmet finner du på www.bibits.no og i postkassen din. Meld deg på!

Vi gleder oss frydefullt til å se deg igjen!

www.bibits.no

Bibliotekenes IT-senter AS • Malerhaugveien 20 • Pb. 6468 Etterstad • 0605 Oslo
Tlf: 22 08 34 00 • Faks: 22 08 98 80 • salg@bibits.no • www.bibits.no

Glem Ida, nå er det Cristin som teller...

New York har sin grønne lunge, Central Park, kjent fra utallige filmer og bøker. London har Hyde Park med sin vakre innsjø...

Nyskapning. Navnet skjemmer ingen, det er Cristin denne gang.

I nærheten av Universitetet i Oslo har man anlagt Forskningsparken som nok ikke kan rose seg av mange av de samme kvalitetene som kjenner tegner de to førstnevnte installasjonene. Men i Forskningsparkens arkitektoniske funkismiljø finner man derimot lokalene til USIT. Fra nyttår har man der ryddet plass til et knippe ansatte som har fått i oppdrag å virkelig gjøre visjonene om det store, overgripende nasjonale systemet for bl.a. å samle inn, bearbeide og formidle forskningsinformasjon fra universitets- og høyskolesektoren, forskningsinstituttlandskapet og landets helseforetak. Deres felles arbeidsplass har fått navnet Cristin som i beste akronymtradisjon

står for "Current Research Information System in Norway".

Norsk vitenskapsindeks (NVI) har førsteprioritet

Det dunkende hjertet i Cristin er representert ved det ambisiøse tiltaket Norsk vitenskapsindeks (NVI). Denne databasen skal erstatte innsatsen i regi av Frida og Forskdok for å samle inn en fullstendig og kvalitetssikret oversikt over norsk vitenskapelig publisering innenfor de tre ovennevnte sektorene i en slik form at det kan danne basis som en nøytral resultatindikator for senere tildeling av forskningsmidler.

Norsk vitenskapsindeks (NVI) skal bygge på Frida som system siden det i hovedsak er

denne databasen som har rommet det meste av innsamlingen av forskningspublisering til nå. Men Forskdok fra BIBSYS anerkjennes også som et fullverdig verktøy, og gode løsninger herfra skal implementeres i det nye systemet i den lykkelige tanke om å kombinere det beste av to verdener. Til sammen skal Norsk vitenskapsindeks (NVI) henvende seg til i overkant av 27 000 forskere innenfor alle forskningsfelt i Norge, som er ansatt i institusjoner med statlig finansiering på bakgrunn av egen vitenskapelig publisering.

Forenkling og kvalitetskontroll

Den store fordelen med Norsk vitenskapsindeks (NVI) vil være

»
Av Ove Sundby,
ABM-utvikling

at databasen bygger på at data om den enkelte forskningspublikasjon bare skal registreres en gang selv om det er snakk om forskningsaktivitet ved flere institusjoner. Alle data skal strengt kontrolleres slik at ikke feil oppstår av vanvare eller bevisst, og på den måten skal man sikre både kvalitet og innsyn i forskningsproduksjonen totalt for Norge, og brutt ned på den enkelte institusjon.

Den enkelte institusjon vil være ansvarlig for kvaliteten på egne data. Det vil opprettes et nett av superbrukere på hver institusjon som sjekker allerede importerte bibliografiske poster, og som vil få ansvar for manuelt å legge inn bibliografisk informasjon om publikasjoner som

ikke allerede er fanget opp i eksempelvis de store bibliografiske databasene som ISI eller SCOPUS. Med stor sannsynlighet vil superbrukernivået ute på institusjonene befolkes av ansatte med bibliotekfaglig bakgrunn, og det er tydelig at man nok ikke vil overlate den endelige godkjenningen av de enkelte publikasjonspostene til forskeren selv. Estimater er at man vil legge inn omtrent 10 000 til 15 000 poster pr. år. Dette er mye, men absolutt overkommelig, og tallet vil forhåpentligvis vokse bratt i takt med at Norge klatrer oppover i hierarkiet av forskningsintensive land.

Forvaltningsorganet Cristin

Det er bestemt at Norsk vitenskapsindeks (NVI) skal løpe allerede fra januar 2011, og da nytter det ikke å henge etter med etableringen av spydspissorganisasjonen Cristin som skal huse den faglig høyt kompetente arbeidsstokken på rundt tyve personer som skal befolke spaker og ratt bak databasen. Dette skal være et nasjonalt forvaltningsorgan under Kunnskapsdepartementet, og være administrativt underlagt Universitetet i Oslo.

Med utgangspunkt i Norsk vitenskapsindeks (NVI) vil forskermiljøene og statlig forvaltning selvsagt være nær familie for Cristin, og dekke behov for forskningsinformasjon både for den enkelte forsker, institusjonene og myndighetene. Men samtidig skal Cristin også bære noe av samfunnsansvaret for at resultater av norsk forskning formidles til almenheten, enten via bl.a. vanlige kanaler for forskningsjournalistikk, eller som direkte og brukervennlig tilgjengelig informasjon for publikum. Det siste betyr at

Cristin skal arbeide aktivt for å legge ut norske forskningsbidrag gratis, og det er et ønske i Kunnskapsdepartementet om å samle ansvaret for arbeidet med åpen tilgang her.

Konsortieavtalene flyttes

Fra ABM-utvikling er det som kjent overført seks stillinger til Cristin, og inkludert i disse stillingene er hele arbeidslaget for konsortieavtaler. I vedtektene til Cristin reflekteres dette i tjenestespekteret for det nye organet hvor det står at "Cristin skal ha det nasjonale ansvaret for å fremforhandle lisens- og konsortieavtaler på vegne av forskningsinstitusjonene". Dette er for så vidt et naturlig og symmetrisk ønske siden ABM-avtalene alltid har hatt sitt fundament i forskningsinstitutt og institusjoner innen høyere utdanning. Men i kjølvannet av denne statlige omorganiseringen er det fortsatt åpent hvordan man i framtiden vil håndtere behovene i folkebiblioteksektoren for tilgang til digitale kunnskapskilder.

Kilder:

Sivertsen, G. (red.). (2008). *Norsk vitenskapsindeks: forslag til en felles database for vitenskapelig publisering innenfor et nasjonalt system for forskningsinformasjon. Innstilling fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Kunnskapsdepartementet*. NIFU STEP.

Kunnskapsdepartementet. (2010). *CRISTIN: Current research information system in Norway: rapport fra arbeidsgruppe 22. februar 2010*.

Kunnskapsdepartementet. (2010). *NVI: Norsk vitenskapsindeks: rapport fra arbeidsgruppe for helhetlig kravspesifikasjon 23. februar 2010*.

Kunnskapsdepartementet. (2010). *Vedtekter for Cristin: fastsatt av Kunnskapsdepartementet 28. juni 2010*.

Kunnskapsdepartementet. (2010). *Oppdrag om å etablere Current Research Information System in Norway (Cristin)*. [Brev av 30.06.1010]

Amatørkritikkens styrke og svakhet

Bloggosfæren og de sosiale mediene ekspanderer, og mengden informasjon på nettet er ifølge noen forskere nå flere millioner ganger større enn i alle bøker som noensinne er skrevet. Verdensveven er det ultimate beviset på at ting går fort i vår tid. Det er ikke så lenge siden "Bit Bang" fant sted, og ekspansjonen går i mange retninger. Nettet har blitt et sosialt kontaktnett og et diskusjonsforum for alt mellom himmel og jord. Og vi setter av mye tid til disse aktivitetene. Det internasjonale nyhetsbyrået Reuters anslo i 2007 at ansatte i bedrifter verden over tilbrakte en femtedel av arbeidstiden med personlige aktiviteter, med internett som den aller største "tidstyven".

På nettet kan alle ytre seg, også om litteratur. Mange bibliotek legger ut boktips på bibliotekets hjemmeside under headinger som "Boktips", "Biblioteket anbefaler" og "Anbefalingsbloggen". Og det hender en sjelden gang at lånere kommer til orde på sider som "Leserne anbefaler!!!". Vi kan kalle begge deler for amatørkritikk. Amatørkritikken finnes mange steder på nettet og rommer ulike skrivestrategier, men *bibliotekene* konsentrerer seg i all hovedsak om én eneste: Det korte og informative boktipset. Dette har styrker og svakhe-

ter som vil bli kommentert nedenfor.

Nylig gjorde *Dagbladet* et framstøt for godtfolks meninger om bøker. Spesielle nettsider ble tilrettelagt for anmeldelser og diskusjon: "Har du irritert deg grønn over anmeldere som slakter favorittforfatteren din? Tenkt at dette kan du da virkelig gjøre mye bedre selv? Vel, nå får du sjansen. I forbindelse med en kraftig oppussing av *Dagbladets* litteratursider på nett, lanseres i dag en ny bokportal [...]. *Dagbladet* tar imot alle nye anmeldere med åpne armer, men kjapp deg: De 3000 første får ei bok som belønning. – Særlig spennende kan det jo bli å høre hva folk synes for eksempel om bestselgere som Dan Browns "Da Vinci-koden" og bøkene til Paulo Coelho. Disse får gjerne hard medfart av kritikerne, men selger i bølgevis. Det skal bli interessant å høre hva leserne synes er bra ved dem." (*Dagbladet* 15. juni 2010) Nettsider som bokelskere.no er tilsvarende arenaer for folks engasjement og kritiske dømmekraft om litteratur.

I USA har et stort antall litteraturkritikere dannet en "Campaign to Save Book Reviewing", der de vil skape bevissthet om kvalitetsforskjellene mellom profesjonell kritikk og amatørkritikk. Irlander

Rónán McDonald ga i 2008 ut boka *The Death of the Critic* for å argumentere for at den profesjonelle dagspressekritikken er nødvendig, selv om mange tydeligvis synes den blir mer og mer irrelevant. De profesjonelle (og ofte akademisk utdannede) kritikerne føler seg tydeligvis truet. Kanskje bloggerne snart gjør dem arbeidsløse, og deres kulturelle betydning skrumper inn. Kritikerlagets Leif Høgshaug uttalte til *Dagbladet* 24. august 2008: "En undersøkelse Norsk Respons gjorde for Nordiske Mediedager i Bergen i fjor, viste at flertallet av de spurte ikke fant det interessant å lese anmeldelser. På spørsmål om anmeldelsenes påvirkningskraft, krysset de fleste av for "i liten grad" og "ikke i det hele tatt"."

De tallrike boktipsene som publiseres i bibliotekregi, fungerer som korte anmeldelser, med

Av førsteamanuensis Helge Ridderstrøm, Høgskolen i Oslo, avd. JBI

karakteristikk av innhold og ofte en avsluttende kvalitetsvurdering av hver bok. Det er både litteraturformidling og -kritikk, til glede for nye lesere. Og noen bibliotekarer tar et litt lengre skritt inn i amatørkritikken. Et eksempel er bloggen "Rullerusks rablerier", med "Rabuleringer om mine kulturelle og litterære utskeielser". Denne bloggeren presenterer seg slik for leserne: "Rullerusk er bibliotekar, litteraturviter, tegneseriernerd og skravlebøtte". Også barn og unge våger seg utpå med sine meninger. På Bærum biblioteks nettsider finner vi anbefalinger som disse: "[Ellinor Rafaelsens Katja-bøker:] Jeg syns det var dumt at det bare var 15 bøker. Jeg likte best de bøkene hvor hun var yngst, for da identifiserte man seg mest med henne. Etter hvert som hun ble eldre, ble ikke bøkene like bra. Allikevel er dette de beste bøkene jeg har lest. Anbefales på det sterkeste! *Benedicte, 14 år*" – "[Magnhild Bruheims Ny melding:] En

fantastisk ungdomsbok. Kan faktisk få ungdommer i dag til å like nynorsk! *Julie 15 år*".

Den svenske forskeren Ann Steiner, som har undersøkt amatørkritikken på nettet, hevder at amatørkritikerne har en tendens til å være mindre nyanserte enn profesjonelle kritikere. Hun antar at mange av dem ikke skriver primært for andre lesere, men for sin egen del. Amatørkritikerne gir teksten en troverdighet gjennom at de tyr til tastaturet – for de får jo ingen betaling. Det er viljen og engasjementet som ligger i bunn, og anmeldelsene vitner ofte om leseglede og begeistring. For leserne av anmeldelsene vil det være spesielt morsomt, og dessuten gi høy grad av troverdighet eller tillit, å lese anbefalinger skrevet av folk man kjenner privat. Bokkritikkene blir en måte å bli bedre kjent med sine venner på. Det er jo ikke uvanlig å bli skuffet over bøker som anmeldere har rost opp i skyene. Da er et alternativ å lese kritikk

av en anmelder som er "nærmere deg", i interesser og personlig.

Profesjonelle anmeldere får ofte boka lagt på pulten, leser den og gir en nøktern avveining. Blant amatører anmeldere er det derimot vanlig at det er bøkene som allerede har blitt lest og som har skapt begeistring, som anmeldes. Litteraturprofessor Erik Bjerck Hagen skriver i boka *Litteraturkritikk* at en god kritiker "skriver på en måte som viser litteraturens betydning i kulturen og i livet". Tendensen er at profesjonelle kritikere viser den kulturelle betydningen, amatørkritikere viser betydningen for deres liv. Amatørkritikerne er opptatt av bøker som har hatt en positiv betydning i deres egen tilværelse. Derfor blir språket gjerne preget av mer subjektivitet, humor eller aggressivitet – i det hele tatt høyere temperatur – enn i dagspressen.

Men unntaket her er bibliotekarenes boktips. De er vanligvis nøkterne og tørre. Følelser får oftest bare slippe til i ett eller to avsluttende adjektiv. Bibliotekarene viser sitt engasjement ved at boka faktisk omtales, ikke i noe som berører dem personlig. De imiterer i kortform den akademiske kritikken ved å utelate det personlige. Språket signaliserer vanligvis snarere pliktarbeid enn leseglede.

Kanskje trenger vi en ny sjanger i tillegg til det informative og korte boktipset, en sjanger for anmeldelser av bøker som bibliotekaren brenner for. En slags skriftlig parallell til lesesirkel-innlegget, eller et personlig litteraturessay. Vi trenger tekster om bøker som har gitt en sterk, subjektiv opplevelse, som har berørt og forført, som har satt i gang leserens vilje til tolkning, egen tilegnelse, med private refleksjoner og drømmerier. Det individuelt særpregete er borte i de vanlige boktipsene, men bibliotekarer har litterær kompetanse til også å reflektere rundt og tolke litteratur, ikke bare beskrive boka. Tolkninger er totalt ekskludert fra boktipsene slik de skrives i dag. I tolkning kommer den subjektive dømmekraft sterkt inn. Og tolkninger forblir interessante over tid. Det er den forsiktige ”objektiviteten”

som falmer raskest. Begeistrete utbrudd kan også være intetsigende, mens refleksjoner, perspektiveringer og tolkninger tettere berører litteraturens verdi for person og samfunn.

La oss gjøre følgende tankeeksperiment:

Nettet eksisterte da Undset ga ut *Jenny* (1911). Anmeldere og mange lesere skal ha vært opprørt over erotiske antydninger i romanen, men boka ble likevel Undsets kunstneriske gjennombrudd. Etter denne romanen var hun et stort navn. Hva var det *egentlig* som skjedde når folk leste hennes tekst? Historien om Jenny kan oppleves som en psykologisk nedbrytingsprosess, som en heslig eller herlig kjønnsfiksert tekst, som et skjedrama og mye annet. Hvis boka hadde blitt presentert eller diskutert av vanlige lesere på nettet, ville vi i dag hatt et uvurderlig verdifullt kildemateriale. Vel å merke hvis reaksjonene var subjektive, ikke korte innholdsreferat med en avsluttende vurderingsdom. Det er den private betydningen, den individuelle oppfatning eller tolkning som ville hatt verdi for oss. Tekster leses og oppfattes på grunnlag av aldersmessige, kjønnsmessige, geografiske, livssynsmessige, kulturelle og sosiale skillelinjer. Derfor er det

viktig å vite noe om leseren også, ikke bare om boka.

Bibliotekarer skal selvfølgelig ikke skrive boktips for å lage interessant historisk kildemateriale, men det å stå fram med personlige betraktninger og tolkninger, gjør anbefalingene mer autentiske og tiltroverdige. Den historiske verdien blir en tilleggseffekt. Hva litteraturen betyr for våre liv er viktig både for våre egne liv og for våre etterkommeres forståelse av våre liv. Men det er i dag svært få bibliotek som bruker nettsidene sine til å la leserne komme til orde. En ”vanlig” lezers reaksjoner på og statements om litteratur har kanskje for øyeblikket ikke interesse for andre enn leseren selv, men det er verdi stor nok. Det er ikke en blomstrende litterær diskusjon som viser om en slik anmeldertjeneste har verdi. Og den store mengden nøytrale bokomtaler skrevet av bibliotekarer viser ikke godt nok fram litteraturens betydning. Vi trenger ikke mer av den profesjonelle kritikkenes svada på nettet (av typen ”en modig, interessant og tankevekkende bok”), men den personlige touch. Bibliotekarens individuelle hjerte og smerte skal ikke flyte utover bokanmeldelsene, men personlige innsikter, refleksjoner og tolkninger bør vektlegges mer.

Hvite bukser og hvite seil

» Kragerø bibliotek har i sommer hatt en utstilling om hvordan de hvite seil har preget byen, først gjennom seilskutetiden og siden gjennom regatta- og seilerkulturen. For tidligere var det stil over seilerne – hvit bukse, blå jakke, elegant hals-tørke og hvit skyggelue hørte med, og seilbåter både på ti og tolv meter, med og uten jolle, var vanlig.

I et annet rom viste biblioteket Nasjonalbibliotekets Bjørnson-utstilling, som også var godt besøkt.

Nytt i Skien

» Telemark Museum vil bygge nytt på Klosterøya i Skien og samordne prosjektet med nye utstillingsarealer, bibliotek, arkiv, lesesal og undervisningslokaler, ved siden av kafé og bibliotek.

Bygget er kostnadsberegnet til 84 millioner kroner og kan ifølge Telemarksavisa stå klart om fem år. Signalene fra fylkeskommunen har vært positive.

Digitale aviser i anmarsj

Norske aviser skal digitaliseres og bli tilgjengelige på biblioteket. Gamle utgaver overføres fra mikrofilm til databaser. Nye utgaver sendes til Nasjonalbiblioteket ved et enkelt tastetrykk.

Rundt om i verden har flere nasjonalbibliotek satt i gang med å digitalisere sine lands aviser. Det samme skjer i Norge. – I 2006 bestemte Nasjonalbiblioteket at både aviser og bøker skal digitaliseres, forteller Svein Arne Solbakk, direktør for IKT og Digitalisering ved Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana.

Opprinnelig inviterte Nasjonalbiblioteket Adresseavisen og Aftenposten til et pilotprosjekt om digitalisering av avisene. Adresseavisen var først ut med digital avlevering i trykkformat, men det var Aftenposten som ble den viktigste samarbeidspartnern.

– Samarbeidet med Aftenposten var et pilotprosjekt som danner mønster for digitaliseringen av andre aviser. Arbeidet som startet i 2006, har pågått fram til nå, forteller Solbakk.

Søkbarhet

Når den fysiske digitaliseringen av mikrofilm er unnagjort, blir arbeidet med å oppdatere databasen med ferske aviser

enkel. Nasjonalbiblioteket får tilsendt den digitale trykkversjonen direkte fra avisen via internett.

Jens Barland, medieforsker ved institutt for medier og kommunikasjon ved Universitetet i Oslo, satt tidligere i redaksjonsledelsen i Aftenposten blant annet med ansvar for utviklingsprosjekter. – Før jeg begynte å jobbe i Aftenposten i 2005, var digitalisering av avisa blitt utredet flere ganger. Hver gang kom en fram til at dette var dyrt, sier han.

– Nasjonalbiblioteket ønsket at pliktleveringen av aviser skulle skje digitalt i form av pdf-filer. Vi tenkte likt når det gjaldt utvikling av digitale kopier, fortsetter han.

Barland forteller at Aftenposten og Nasjonalbiblioteket jobbet sammen for å utvikle en "norsk standard" som skulle passe begge interesser; Nasjonalbiblioteket som ønsket avisenes innhold sortert etter hele utgaver og sider, mens Aftenposten også ønsket å søke i enkeltartikler uavhengig av hvor

og når sakene var trykket. – Når en søker, ønsket vi å sitte igjen kun med artikkelen en er interessert i, og ikke hele avis-sida, sier Barland.

Historisk skattkammer

– Vi sitter på en stor kulturskatt, med et enormt historisk arkiv over norsk samfunn og historie, sier Hilde Haugsgjerd, sjefredaktør i Aftenposten, når hun blir spurt om hvorfor de ønsket å digitalisere avisa.

– Barrieren det er å oppsøke Nasjonalbiblioteket eller avishuset, forsvinner når en kan søke opp informasjonen selv, enten hjemmefra eller på biblioteket, sier hun.

Aftenposten er så godt som fulldigitalisert. Nå er Stavanger Aftenblad neste avis ut. Deres avtale med Nasjonalbiblioteket ble undertegnet i mars. Rundt 440.000 avissider fra perioden 1953-1997 er allerede digitalisert.

En lengre versjon av artikkelen finnes på www.bokogbibliotek.no

Fra Aftenpostens digitale arkiv.

Tekst og foto:
Kjetil S.
Grønnestad,
frilansjournalist

Kjære forsker

- vis oss vår styrke!

Lengselen etter akademisk status undergraver profesjonene.

Myten om den distré professor har en kjerne av sannhet. Akademikeren er upraktisk fordi hun er mer opptatt av teori enn av praksis. I det akademiske feltet er det teoretisk innsikt som teller. De akademiske disipliner setter forskningen i sentrum. Den akademiske forsker vinner heder, ære og opprykk ved å skrive artikler og avhandlinger og fagartikler for sine forskerkolleger. Nøkkelordet er fagfellevurdering eller peer review. Akademikerens fagfeller er andre forskere.

Lengselen etter akademisk status undergraver bibliotekyrket som profesjon. Det betyr ikke at bibliotekforskningen er meningsløs. Jeg kritiserer ikke forskningen som aktivitet - da måtte jeg selv stoppe å forske. Det jeg er opptatt av er det vanskelige forholdet mellom fag og forskning. Fagmiljøet får problemer hvis vi prøver å organisere bibliotekfeltet som om det skulle være et akademisk felt - med forskningen som fagets sentrum.

Mange bibliotekarere har stor tro på forskning som problemløser. I 2008 spurte Bok og Bibliotek ti biblioteksjefer om hva slags forskning de ønsket seg. - Jo mer kunnskap vi skaffer oss, jo bedre grunnlag får vi for bibliotekutvikling, svarte

Vigdis Gjelstad Jakobsen fra Tønsberg. - Vi trenger forskning fordi den er uavhengig, den er ikke laget for å fortelle oss hvor viktige vi er, men for å belyse problemstillinger, sa Anne Kristin Undlien i Kristiansand. Forskning kan både utfordre oss, vise oss vårt forbedringspotensial, vise oss vår styrke og være med på å gi oss noen mestringsstrategier.

Det disse biblioteksjefene var opptatt av, var ikke akademisk kunnskap i og for seg, men kunnskap som bidrar til mestring, forbedring og faglig utvikling. Men dagens forskningsmiljøer belønner ikke fagfolk som arbeider med praktiske problemstillinger. Det er de fagfellevurderte publikasjonene som teller. I den akademiske verden er forskningen fullført når resultatene er publisert. Litt formidling hører med - men så må arbeidstida brukes til nye prosjekter og artikler.

Det lange og tunge utviklingsarbeidet overlates til praktikerne, som heller ikke har tid til dette. Dermed blir forbindelsen mellom forskning og fagutvikling brutt. Jo mer profesjonene prøver å etterligne de akademiske fagene, jo dypere blir kløften mellom forskere og profesjonsutøvere. Forskerne skriver og holder foredrag for hverandre, mens praktikerne oversvømmes av

publikasjoner de ikke makter å forholde seg til.

Det er mulig å gå i en annen retning. Kunnskapsprosjektene kan utvikles sammen med praktikerne. Storbyundersøkelsen (SBU) er et godt eksempel. Her gikk de fem største byene i Norge - Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Kristiansand - sammen om å studere brukeraterfald på de fem hovedbibliotekene. Etter en anbudskonkurranse ble konsulentbyrået Sentio valgt til å organisere prosjektet. Bibliotekene deltok imidlertid i datainnsamlingen, der flere tusen tilfeldig utvalgte brukere ble "skygget" på sin vei gjennom biblioteket. Utgiftene, på godt over en million kroner, ble dekket av ABM-utvikling og bibliotekene i fellesskap.

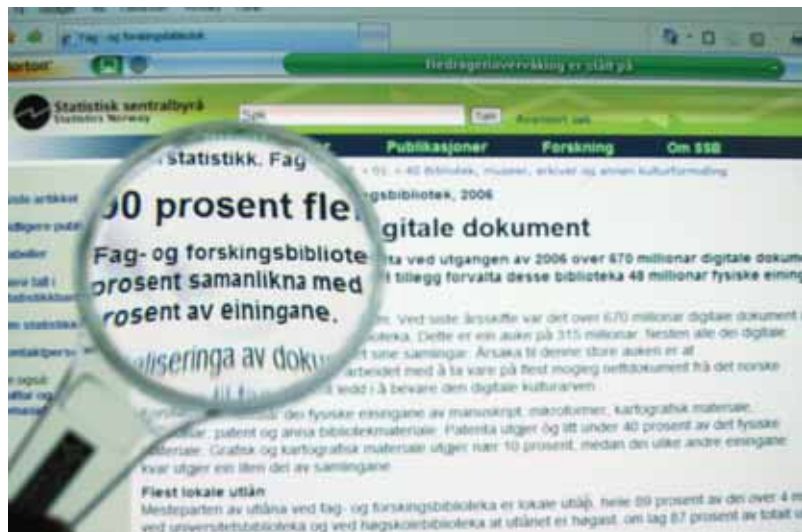
Storbyundersøkelsen sprang altså ut av praksisfeltet. Dette var et utrednings- heller enn et forskningsprosjekt. Rapporten fra Sentio er en enkel og ukritisk analyse av et omfattende datamateriale. Utrederne har ikke hatt tid til å sammenligne med andre observasjonsstudier - f.eks. seating sweeps fra Canada - eller med data fra Statistisk sentralbyrås kulturbarometer. Det vi har fått er en tabellsamling - med kommentarer som bringer lite nytt i forhold til tallene.

Likevel har praktikerne problemer med å utnytte resultatene. De færreste bibliotekarer har bakgrunn i realfag, økonomi, statistikk eller matematikk. De hyggelige humanistene har sjelden kompetanse til å vurdere og analysere statistiske data om sin egen virksomhet. Interessen for å lære statistikk er også begrenset. Litteraturkurs er langt mer populære. Det finnes selvsagt unntak. Bergen Offentlige Bibliotek benytter mye statistikk internt. Buskerud fylkesbibliotek har begynt å utnytte omløpstall og andre indikatorer på en aktiv måte. I Ørland kommune har Morten Haugen analysert utlånet i detalj. Høgskolen i Vestfold lager glimrende grafiske analyser.

Men som fagmiljø stiller bibliotekfeltet ganske svakt når det gjelder kvantitative analyser og argumenter. Det er så mye lettere å diskutere verdier og kvalitative sammenhenger. Jeg er ikke overrasket. Fornuftig bruk av statistikk er vanskeligere enn folk tror. Så lenge evnen til å tolke data mangler, har det liten hensikt å bestille nye empiriske undersøkelser - enten de kommer fra akademisk orienterte forskere eller fra konsulenter under tidspress.

Datamaterialet fra Storbyundersøkelsen har derfor blitt liggende. Materialet er heller ikke tilrettelagt for gjenbruk. Det finnes i PDF-filer, men er ikke publisert som regneark eller en åpen database. Selv om norske bibliotek ber om mer forskning og mer kunnskap, er de sjelden i stand til å utnytte den kunnskapen som allerede foreligger. Jeg sier som den strenge far: spis forskningen som ligger på tallerkenen før du ber om mer!

Da tenker jeg ikke bare på akademiske publikasjoner. Heller

ikke bibliotekstatistikken og praksisnære rapporter fra bibliotekenes egne prosjekter blir tatt i bruk. – Det uheldige ved prosjektrapporter, sa Gunhild Gjevjon til Østlandets blad i juni 2007 - er at de ofte blir liggende og fortelle om hva som kan gjøres, men som sjelden blir gjort.

Feltets hovedproblem er ikke mangel på kunnskap, men mangel på handling. Når bibliotekarene ber om mer forskning, slipper de å handle. Svarene skal komme utenfra. Når prosjektene er gjennomført, blir de imidlertid ikke brukt. Akademiseringen forsterker dette problemet. Men den manglende evnen til å utnytte selv de mest praktiske faglige prosjekter går langt tilbake.

I de siste femti årene er det gjennomført hundrevis av studier av referanse kvalitet. Hovedkonklusjonen har vært: altfor dårlig. De norske resultatene var spesielt svake. Men referansetjenestene fortsetter stort sett som før, uten systematisk kvalitetssikring og uten faglig debatt om hvordan kvaliteten bør sikres. Noen kunne jo føle seg støtt...

Bibliotekskatalogenes grensesnitt mot brukerne ble undersøkt minst like mange ganger. Hovedkonklusjonen var: brukeren finner

ikke fram. Men ingen sentrale aktører grep inn og tilpasset grensesnittene. I dag skjer det store endringer. Men det skyldes ikke at bibliotekarene plutselig begynte å anvende haugen av forskningsresultater. Forbedringene drives fram av konkurransen fra Google og andre leverandører av søketjenester.

Praktiske fag utvikler seg ikke primært gjennom akademisk forskning etterfulgt av formidling, skrev jeg nylig i Forskerforum (nr. 6, 2010). De fornyer seg gjennom utforskende innovasjon, eller systematisk forsøksvirksomhet, innenfor praksisfeltet. Deler av dette arbeidet minner om forskningsvirksomhet og kan brukes i forskningspublisering. Andre deler dreier seg om kompetansebygging, systemutvikling, endringsledelse og sosial mobilitet. De dypeste endringene krever politisk kamp i tillegg.

Også forskningen kan spille en rolle i slike innovasjonsprosesser. Men bibliotekarene bør skaffe seg både bestiller- og anvenderkompetanse før de engasjerer forskere og konsulenter. Artikler og rapporter har ingen verdi i seg selv. Prosjektene er ikke fullført før de har resultert i nye former for praksis.

Flom. Forskerne skriver og holder foredrag for hverandre, mens praktikerne oversvømmes av publikasjoner de ikke makter å forholde seg til.

Tord Høivik.

Se også Professor'n side 52-53.

Pionerforsking frå Bø om folkebibliotek

Enno har boka, papirboka bør eg kanskje føye til, ein dominerande posisjon i aktiviteten i dei norske folkebiblioteka. Det er lenge før biblioteka tek steget inn i det som i dag vert kalla opplevelsesøkonomien. Ein økonomi, som ingen heilt kan forklare oss kva er, men som i følgje profetiske og forkynnande forskarar, vi har mange av dei også her til lands, skal ta over heile kulturlivet, og føre oss rakt inn i det sunne, gode og velfriserte "konvergenssamfunnet" som dei kallar det. Opplevelsesøkonomi er ein trend alle kan vere med på, og som alle kan få noko ut av. Slik ordlegg forkynnarforskarane seg.

Har så dette noko med folkebiblioteket å gjere? Folkebiblioteket har sin kulturelle og kulturpolitiske legitimitet i bøkene. Skjønnlitteratur så vel som faglitteratur. Poesi og prosa av alle slag. Bøker er eit kollektivt gode som har nytteverknader for samfunnet som er langt større enn nytten dei har for den enkelte boklesar. Bøker har tradisjonelt utgjort det viktigaste grunnlaget for eit språkleg, kulturelt og nasjonalt fellesskap. Bøkene gir oss kunnskap, lærer oss å lese, lærer oss å forstå. Bøkene er ein hovudkomponent i limet som bind samfunnet saman. Som økonomane uttrykker det: "Bøker har med andre ord sentrale positive kollektive virkninger".

Det er i desse verknadene, i den kollektive nytten for samfunnet, vi finn grunngevinga for

at samfunnet har bestemt at det skal vere folkebibliotek i alle landets kommunar, og at biblioteka skal stille "bøker og annet egnet materiale gratis til disposisjon for alle som bor i landet." I dei fleste land er det kommunane som har fått i oppgåve å realisere samfunnets krav og behov på dette området.

Biblioteka er, og har vore, både kulturoppdragande og kulturformidlande. Men det er liten tvil om at "multimedialiteten" dei seinare åra har ført til at den kulturoppdragande delen av bibliotekverksemda har kome meir og meir i bakgrunnen. I dag er kulturformidling hovudproduktet. Produktet skal gjerne vere unikt, det enkelte bibliotek må drive "branding", fordi biblioteket konkurrerer med forskjellige kulturtilbod frå trendy bokhandlarar og internettkafear til kulturopplevingar på muse, teater og galleri, kafear, litteraturhus osv., som alle i langt høgare grad formidlar sig sjølv på eit tidsriktig og tilgjengeleg måte. Biblioteket vert ein del av det multimediale opplevelses-samfunnet. Men i overskodesleg framtid er det papirboka som vil vere i bibliotekets sentrum. Folkebiblioteket høyrer ikkje med i "konvergenssamfunnet."

I Sverige, og i Danmark, tek ein no i bruk norsk forskingsinn-sikt for kaste lys over dei store utfordringane folkebiblioteka står overfor. I Noreg, derimot, har det så langt vore lita interesse for slik innsikt. Forskings-

kunnskapen eg snakkar om, finn vi ved Telemarksforskning i Bø. Siste tiåret har dei her bygt opp eit solid fagmiljø innanfor det stemoderlege feltet kulturøkonomi. Forskarane har gitt seg i kast både med bokøkonomi og piratkopiering. Særleg populære har dei ikkje vorte korkje på litteraturfeltet eller i musikkrisar.

Ikkje i norsk biblioteksektor heller. Norske kultur- og kunstmiljø vil helst ha forskning som stadfester det dei sjølve meiner. Dette er eit stort tankekors som sjeldan vert diskutert. Men det kulturøkonomiske fagmiljøet i Bø, langt ute i den austlandske periferi, har fått seg eit svært godt (og velfortent) internasjonalt fagleg rykte. I 2009 vart fagmiljøet også belønna med prisen for beste norske faglege artikkel i samfunnsøkonomi. Artikkelen handla om opphavsrett og ulovleg fildeling av musikk.

I 2007 la Bø-forskarane Knut Løyland og Vidar Ringstad fram ein kulturøkonomisk studie av etterspørselen etter bøker og andre medium i norske folkebibliotek. Studien var eigeninitiert, finansiert gjennom ei strategisk løyving frå Noregs forskingsråd. Resultata vart publiserte i eit velrenommert amerikansk vitenskapleg tidsskrift. Meininga var at ein populærversjon av studien skulle publiserast i eit bibliotektidsskrift. Men slik gjekk det ikkje.

Statens kulturråd i Sverige la derimot merke til prosjektet, og engasjerte sporenstreks Løyland

Meninger

Av forskningsleder Georg Arnestad,
Høgskolen i Sogn og fjordane

Storbrukere.
Forskning viser at det er barn som mest dreg opp utlåna av bøker.
(Illustrasjons-
bilde: Trond
Isaksen)

og Ringstad til å gjere ein økonometrisk analyse av etterspørselen etter bøker og andre medium ved svenske folkebibliotek. No ligg sluttrapporten føre, publisert i forskingsserien til Statens kulturråd. I føreordet heiter det at bibliotekforskning av denne type "kan utan överdrift kallas för pionjärbete". Resultata er også publiserte, på norsk, i siste nummer av Nordisk kulturpolitisk tidsskrift og kjem også i eit høgrenommert amerikansk tidsskrift. Ein populærverson er alt trykt i eit dansk bibliotektidsskrift.

Dei to pionerstudiane frå Bø har utforska effekten av moglege faktorar som kan forklare etterspørselen etter utlån frå norske og svenske folkebibliotek. Dette gjeld økonomiske og sosialdemografiske faktorar, kjenneteikn ved biblioteka, regionale skilnader og endringar over tid. Trykte bøker står i sentrum for analysane, av grunnar vi har nemnt ovanfor.

Nye AV-medium er ei blanda velsigning for bokutlåna. Både i Noreg og Sverige stimulerer god tilgang på AV-medium til meir utlån av bøker, medan god tilgang på bøker fortrengrer utlån av AV-medium.

Resultata viser elles at det er barn som mest dreg opp utlåna av bøker, medan ungdommar dreg det mest ned. Det siste gjeld også AV-medium. Generell tap av interesse for biblioteka etter kvart som barn veks opp, er ei hovudutfordring for bibliotekpolitikken. I Sverige fann forskarane at auka andel kvinner i kommunane hadde negativ effekt på utlån av barnebøker, men klar positiv effekt for utlån av AV-medium. I Noreg er situasjonen den motsette. Kva ligg bak så store ulikskapar i bibliotekåtferd?

Ein sentral bakgrunnsfaktor i analysane til Løyland og Ringstad er det dei kalla skyggeprisen på tid, dvs. verdien av tid nytta til andre formål. Reisetid har f. eks. klart negativ effekt for utlån

både av bøker og AV-medium. Men skyggeprisen varierer betydeleg mellom ulike typar bibliotekbrukarar. Generelt er biblioteket, som andre tidsintensive gode, sårbart overfor aukande skyggepris. I Sverige (i motsetning til i Noreg ?) er også utlån både av bøker og AV-medium såkalla "mindreverdige gode", dvs. at etterspørselen går opp når inntekta går ned. Dette betyr også at dei fattige går systematisk meir på biblioteket enn dei rike, noko som har klare kulturpolitiske implikasjonar.

Eg reknar det som sjølvsgatt at resultata frå dei to studiane eg har nemnt og også forskarane bak, vil verte presenterte i eit seinare nummer av Bok og Bibliotek. Folkebibliotekets kulturoppdragande rolle er ikkje over. Papirboka er ikkje død. Og som eit vitnemål om dette kjem akkurat no meldinga i mitt heimfylke om at fleire vidaregåande skular kastar ut datamaskina, og hentar inn att læreboka.

Profesjonsfaglig forskning er nødvendig

Fyll ikke profesjonene med forskere! Det er Tord Høiviks budskap i en artikkel i Forskerforum nr. 6, 2010. Artikkelen inneholder mange gode og innsiktsfulle refleksjoner om forholdet mellom forskningskompetanse, utviklingskompetanse og yrkeskompetanse i profesjonsfagene. Men konklusjonen er problematisk. Der skriver han om profesjonsfag at de "utvikler seg ikke primært gjennom akademisk forskning etterfulgt av formidling – men gjennom systematisk virksomhet innenfor praksisfeltet".

Ikke et vondt ord om forsøksvirksomhet i praksisfeltet. Men skal et profesjonsfag som bibliotek- og informasjonsfaget utvikle seg, er profesjonsfaglig forskning nødvendig:

La oss bruke som eksempel et helt annet fag enn vårt eget: Det odontologiske fakultetet ved Universitetet i Oslo, som utdanner praktikere innen tannmedisin og som driver forskning i dette profesjonsfaget.

Fakultet, som er et profesjonsfakultet ved et klassisk

universitet, har i sin forskningsstrategi formulert fire satsingsområder. Satsingsområdet Helsefremmende og forebyggende virksomhet skal, som navnet sier, framskaffe forskningsbasert kunnskap som kan bidra til å utvikle nye strategier for forebyggende behandling. Et annet av satsingsområdene har overskriften Biomaterialer og vevsregenerasjon. Her konsentrerer man seg om forskning med relevans for klinisk tannmedisin innen hovedområdene biomaterialer, vevsregenerasjon og bio-nanoteknologi. Satsingsområdet Biofilm tar utgangspunkt i at de vanligste tannsykdommene utløses av tannbelegg, ofte kalt biofilm. For å utvikle tannmedisinsk praksis er det åpenbart viktig å bestemme hvilke mikrober som finnes i biofilm og hvordan de vandrer, det er viktig å forstå mekanismene bakteriene benytter for å danne biofilm og sykdom og det er viktig å skaffe et kunnskapsgrunnlag for å kontrollere biofilmveksten på tannoverflaten. Det krever forskning. Det fjerde satsingsom-

rådet har overskriften Kraniofacial biologi, diagnostikk og behandling. Det presenteres som en del av fakultetets ansvar for å ivareta odontologisk grunnforskning, men termer knyttet til praksis – diagnostikk og behandling – er nøkkeltermer i navnet på satsingsområdet.

Vi har her å gjøre med forskning styrt av forskningens normer. Resultatene publiseres i fagfelleverderte vitenskapelige tidsskrifter. Men det er ikke publisering som er forskningens mål, selv om det kan være et sentralt mål for den enkelte forsker som søker merittering og avansement. Forskningens mål er å utvikle praksisfeltets handlingsrepertoar – i dette tilfelle diagnostikk, behandling og forebyggende virksomhet i tannhelsetjenesten. Publiseringen i fagfelleverderte tidsskrifter bidrar til å kvalitetssikre forskningen – til å skille skitt fra kanel.

Det er åpenbart at den forskningen som skjer ved de odontologiske fakultetene er av

Professor'n

Av professor Ragnar Audunson,
Høgskolen i Oslo, avd. JBI

vital betydning i utviklingen av tannmedisin som praksisfag. Den kunnskapen som forskningen frambringer, kan ikke skapes gjennom forsøksvirksomhet. Om min faste tannleges diagnostikk og behandling ikke bygde på forskning som følger forskningens normer og kvalitetskrav, men på forsøksarbeid rundt om i landets tannklinikker, ville jeg følt meg langt mer utrygg enn jeg faktisk gjør hver gang jeg setter meg ned i tannlegestolen og overlater min skjebne i tannlegens hender.

Nå er det ingen profesjoner som er fylt med forskere. Juristene i offentlig forvaltning, private bedrifter og rundt om på advokatkontorene er ikke rettsvitenskapelige forskere men juridiske praktikere. Tannlegene rundt om på landets tannklinikker er praktikere i tannmedisin – ikke forskere i odontologi. Men den kunnskapen de bygger sin praksis på er forskningsbasert.

Slik er det – eller bør det være – også på bibliotek- og informasjonsfeltet. Doktorgradsprosjektene som akkurat nå gjennomføres ved bibliotek- og informasjonsstudiene ved Høgskolen i Oslo kan illustrere forholdet mellom forskning og praksis og hvordan forskning kan bidra til å utvikle praksis:

Sunniva Evjen er opptatt av politikeres bilder av folkebibliotek i tre byer som planlegger nye hovedbibliotek – Oslo, Newcastle og Århus. Datagrunnlaget er dybdeintervjuer med kulturpolitikere fra bystyrene i de tre byene. Det er åpenbart at dette prosjektet vil kunne frambringe kunnskap som er svært nyttig for praksisfeltet når man skal reflektere over bibliotekets rolle i en storbykontekst. Det er kunnskap for eksempel Deichman vil

kunne gjøre bruk av i sin praksisutvikling.

Grete Seland utforsker de kognitive prosessene og semantiske problemene til høgskolestudenter med informasjonsbehov i forbindelse med oppgaver på studiet. Hun ønsker å utforske brukernes valg av ord i forbindelse med arbeidet med oppgaven i flere stadier av arbeidsprosessen, fra informasjonsbehovet oppstår og fram til studenten avklarer et formalisert informasjonsbehov og tentative søkeformuleringer, før utførelsen av faktiske søk. Slik kunnskap vil kunne bidra til bibliotekarers evne til å hjelpe brukere til å få sitt informasjonsbehov dekket.

Marit Kristine Aadland analyserer brukeres tagging av dokumenter i en fagspesifikk samling, nærmere bestemt medisin. Det er forskning som framskaffer kunnskap som er nyttig i forhold til gjenfinning – en kjerneoppgave på praksisfeltet.

Temaet for Anita Sandbergs avhandling er spenningen mellom opphavsrett og allmennhetens frie tilgang til informasjon. Utgangspunktet hennes er de skandinaviske høringsrundene i forbindelse med EUs direktiv om opphavsrett. Hun gjennomfører en diskursanalyse av høringsuttalelsene til dette direktivet med sikte på å analysere bibliotekarprofesjonens håndtering av denne spenningen. Bibliotekarprofesjonens samfunnsoppdrag er å gjøre kunnskapsallmenningen tilgjengelig. Anita Sandbergs avhandling går inn i kjernen av dette samfunnsoppdraget. Den vil dermed kunne bidra til å utvikle refleksjon og debatt om hvordan dette samfunnsoppdraget kan realiseres i en tid der vi står overfor nye utfordringer og nye muligheter med hensyn til å gjøre kunnskapsallmenningen tilgjengelig.

Det femte og siste doktorprosjekt er det Tor Arne Dahl som arbeider med. Han ser på det framvoksende feltet informasjonsarkitektur. Hvilke profesjon og profesjonskunnskap erobrer dette nye feltet? Ses bibliotekarprofesjonens kunnskapsgrunnlag som aktuelt eller avvises det?

Den type forskning som disse doktorgradsprosjektene er eksempler på, kan ikke gjennomføres i form av forsøksvirksomhet på praksisfeltet. Samtidig har vi her å gjøre med forskning som nettopp bidrar til ny kunnskap og til utvikling på praksisfeltet. Det forutsetter kommunikasjon mellom forskning og praksis. Den kommunikasjonen er det langt lettere å få til når forskningen gjennomføres på en profesjonshøyskole eller et profesjonsuniversitet enn om den skulle gjennomføres ved institusjoner som ikke har noe forhold til profesjonsfeltet. Profesjonshøyskolen – om noen år forhåpentligvis profesjonsuniversitetet – står i løpende dialog med praksisfeltet. Forskning på praksisrelevante problemstillinger og kunnskapsformidling til praksisfeltet er profesjonsuniversitetets eksistensberettigelse.

I de aller fleste andre land er bibliotek- og informasjonsfag forankret i universiteter som driver forskning. Det er en historisk tilfeldighet at det ikke er tilfelle i Norge og at vi dermed har en noe svakere utviklet forskning på feltet enn man finner i Norden ellers. Det er en ulempe for det norske praksisfeltets. Den ulempen tar vi sikte på å rette opp, blant annet ved å etablere en doktorgradsutdanning i bibliotek og informasjonsvitenskap ved Høgskolen i Oslo.

Se også
Tord Høivik
side 48–49.

E-bøker og kundebehov

Biblioteket versus bokhandelen, har vært en av sommerens små føljetonger i kulturdelen av media, fra Aftenposten via Dagens Næringsliv og Morgenbladet til Klassekampen. Vil den ene eller den andre dø? Og hvor hurtig vil døden inntreffe? - Det er omtrent essensen av problemstillingen.

Det er en (r/)evolusjon på gang, det er det ingen tvil om. E-boka kommer, den; en eller annen gang i et tiår etter min bortgang vil e-boka være den primære publiseringsformen. I min levetid vil ikke papirboka bli erstattet som det ønskede første eksemplaret for veldig mange. Det var interessant å se at en samlet platebransjes ledende menn var av samme oppfatning i DN: Bøker er ikke musikk, sa de, og bransjen vil ikke få det samme problemomfanget som platebransjen fikk.

Det handler naturligvis om hva slags kunder som kjøper et produkt: Bokkjøpere er eldre, rikere, kvinneligere, mer etablerte, har større boliger, og er mindre teknologinysgjerrige enn musikkjøpere, stort sett. De fleste har rett og slett ikke et (reelt og faktisk) behov for e-boka. Det står ikke folk i kø i Norge og skriker etter e-boka som aldri kommer, eller mangelen på lesebrett. Ikke en gang Apples nå etter hvert nesten mytologiske iPad skrikes det etter. Selv den mest hysteriske,

norske MacHead har funnet ut at han eller hun har et tilfredsstillende liv uten.

Selv i USA har det vist seg at folk flest ikke bryr seg så veldig om iPad, med mindre man eier to eller tre Apple-produkter fra før av: 96 % av kjøperne gjør nemlig det. Javisst er det solgt mange av dem, men USA er et stort land med mange kunder og mange forskjellige - reelle eller bare opplevde - behov. Jeg vet ikke om jeg, når jeg tenker over saken, egentlig er så imponert over iPadens salgstall.

På samme måte vet jeg ikke om jeg er så skremt over at Amazon nå selger flere e-bøker enn innbundne bøker. De har tross alt dumpet prisen på lesebrettet sitt, Kindle, igjen; det er naturlig at salget av innhold følger salget av mediet i en periode. Det er vekstkurver ute og går her, for begge disse produktene, som ikke kan ekstrapoleres mot en gitt slutt. En brå stigning kan fort ende i en brå utflating.

Det er alltid farlig å tro at man vet hva folk vil ha. Alle behov som ikke har fundamental plassering i Maslows behovspyramide (mat, klær, tak over hodet), men tilhører de noe flyktigere behovene mot toppen av bygget (selvrealisering, kultur), er utsatt for motesvingninger, substitutter, hype og smaksendringer. Så jeg tviler virkelig på at det kan sies at det i

Norge, i dag, foreligger noe behov for e-bøker, blant folk flest, enten de kjøper dem i bokhandel eller låner dem i biblioteket. At de, kombinert med et godt leseverktøy, kan være enda en greie som er kjekt å ha, er en annen ting. Og at de er kommet for å bli, og kommer til å vokse, er jeg ikke i tvil om. Men *behov*? Nå? Nei.

Så finnes det andre behov som absolutt ikke kan defineres som opplevde kundebehov, men nesten tvert om. Spør man folk flest vil de nok si at de foretrekker mye lavere skatt - inntil man spør dem om hva de mener om pensjon, eller helse, eller skole. Det finnes faktisk viktigere behov enn kundebehov. Det er noen av disse som må telles med når vi snakker om den store, uhåndterlige massen av det som går inn i sekkebenevnelsen «bøker».

Et spørsmål er jo hvor høy kvalitet folk vil ha på bøkene. Jeg leser mer enn nok manus fra folk som mener at de har skrevet en roman, men som faktisk ikke har det, men bare noe som har en utvendig likhet. Det er som regel noen som redigerer frem det romanmessige - kvaliteten - i manuset, i samråd med forfatteren. «Vanity publishing» har blitt billig, selv på papir. Trykkekostnadene er lave, og man kan jo bare bruke to venner som konsulenter (de vil si at det er «veldig fint») og en begavet datter som språkkonsulent (hun

Mening
Av Morten Harry Olsen, forfatter

kan riktig nok ikke orddeling, men...). Slik har kundene allerede fått et bredere utvalg billigere bøker i gammeldags celluloseform.

Tenk da på mulighetene når e-boka blir mer akseptert! Kanskje det vil vise seg at folk ikke ser forskjell på bøker skrevet av forfattere med en profesjonell innstilling, profesjonelt redigert og foredlet, og bøker som er ... vel, amatørmesig, uprofesjonell dritt, for å si det rett ut? Kanskje det ene tilfredsstiller kundebehovet like godt som det andre? I tilfelle vil det jo være helt greit at drittprodusenter i fremtiden publiserer direkte på Google eller YouTube eller Facebook, helt gratis. De er likevel ikke ute etter penger, men etter å se navnet på trykk, eller noe lignende.

Det er jo mulig at jeg, når jeg klamrer meg fast til at ting skal skje med profesjonalitet og

yrkesstolthet, bare sitter fast i det som har vært tema for en annen av sommerens løpende kulturdebatter, nemlig elitetenkning, som den nye redaktøren for Nytt Norsk Tidsskrift, Cathrine Holst, slo et skikkelig upopulistisk slag for da hun erklærte at hennes tidsskrift ikke skulle være for alle, men for de som gidder og evner å lese en lang og gjennomtenkt og kompleks tekst.

Jeg vet at det er veldig, veldig gammeldags å si det, men jeg tror ikke alltid at et «kundefokus» er det beste fokus. Jeg tror ikke at det å tilfredsstille «kundebehov» alltid er en god, langsiktig strategi.

Og jeg tror nettopp av den grunn at noe av det vanskeligste i den (r/)evolusjonen som kommer blir å ta hensyn som går langt utover kundebehovene: Gammeldagse, teite begreper som «språkvern» fremfor

dynamiske, smarte ord som «billig»; eller det sidrumpa «norsk kultur» fremfor det hippe «teknologiske muligheter»; eller det lamme, kjedelige «kunnskap» fremfor kule, lekre «informasjon».

For meg er det slik at alt peker mot én utfordring, enten man er forfatter eller bokhandler, bibliotekar eller forlegger: Å bevare kvalitet - intelligens, kunnskap, sammenheng - i et informasjonsmylder som begynner å bli lammende. Gjør vi ikke det, mister vi vår eksistensberettigelse. Da er det likegyldig om det er Google eller Amazon som eier hele dritten, enten det gjelder drittbokhandelen eller drittbiblioteket.

Aktiv høst i Trondheim

» Folkebiblioteket i Trondheim planlegger en aktiv høst, med både utstillinger og konserter. Biblioteket har blant annet innbudt til «pappaperm», der deltakerne blir oppfordret til å ta med barnevognen og komme.

En utstilling av russiske porselebensdukker var også planlagt. Senere var det ventet både barne- og senioruniversitet, og det blir dessuten holdt et skrivekurs for barn. I oktober blir det en egen slektsforskerdag, går det fram av bibliotekets hjemmeside.

Sosialt i Telemark

» Telemarksbiblioteket er et av fire bibliotek i landet som er plukket ut til kursing om sosiale medier. I høst skal derfor ansatte ved biblioteket på kurs for å lære hvordan de kan dra nytte av Facebook, Twitter, Flickr, YouTube og annet.

Kursleder Vidar Top i IKT Grenland sier til Varden at bibliotekene her får en mulighet for å nå ut til helt nye brukergrupper, og kursdeltaker Lillian Nilssen sier at dette på sett og vis gjør bibliotekene døgnåpne.

Bok og blues på Notodden

» Porsgrunns-arkitektene Børve og Borchsenius har vunnet konkurransen om det nye «bok- og blueshuset» på Notodden.

Målet er å komme i gang med byggingen neste år. Huset skal blant annet inneholde bibliotek, kino, bluesmuseum, scene, kafé og kulturskole. Prisen er ifølge Varden anslått til 50 millioner kroner.

Biblioteksjefen og kulturbyråden

Den bibliotekariske tenkemåten

Av Lars Petter Sveen, forfatter og student ved Høgskolen i Oslo, avd. JBI

Det går føre seg ein større debatt om biblioteket i Noreg no. Han er ikkje lett å få auge på i det store ordskiftet, men han er der: Først omkring stortingsmeldinga om biblioteka som Giske lanserte, så samanslåinga av ABM-utvikling og Nasjonalbiblioteket, og no prosessen fram mot det nye Deichmanske bibliotek i Oslo. Parallelt med dette har ein gåande debatten omkring den teknologiske utfordringa for biblioteka.

På bibliotekmøtet i Hamar heldt kulturbyråd i Oslo, Torger Ødegaard (Høyre), eit innlegg om lokalpolitikarens rolle i bibliotek-utviklinga.¹ Trass temaet, så er innlegget meir interessant å lese som eit konkret innlegg frå byrådet om kva dei meiner om biblioteka i byen. Opp i mot dette er det spennande å lese kva biblioteksjef på Deichmanske bibliotek i Oslo, Liv Sæteren, sa i eit foredrag ho heldt på IFLA 2010 Gøteborg, kalla *Innovative strategies for big city public libraries in Europe*.² Eg anbefalar begge tekstene til lesing, og eg må seie eg er imponert over byrådens og biblioteksjefens vilje til å seie noko klart og tydeleg.

Det som eg finn mest interessant i desse to foredrag, er

korleis dei begge skisserar opp kva biblioteka må gjere i framtida. Både Ødegaard og Sæteren kjem med det som kan kallast tiltak som biblioteka må gjennomføre. Men trass i at dei begge er nokon lunde einige i kva dette skal vere, så er grunnlaget dei gir særst ulikt. Før eg går inn på dette, så må ein også ha med forholdet mellom rollane til Ødegaard og Sæteren. Ødegaard er kulturbyråd, og slik ein politiskar som prøver styre biblioteka i den retninga partiet hans og byrådet ønskjer. Sæteren er sjef for Deichmanske bibliotek, og slik underordna Ødegaard når det kjem til politiske prioriteringar eller budsjettpengar. Ein kan da også sjå på dei to foredrag, eller tekstene slik eg har lest dei, at dei er samkøyrt på eitt vis, og at Ødegaard er blitt skolert på kva biblioteka driv med og skal drive med. Det opplev eg som udelte positivt. Ingenting hadde vore verre enn ein kulturbyråd og ein biblioteksjef som ikkje samarbeida og som drog i kvar si retning.

Sæteren først: Ho skriv at det i dag er komme ei stor endring for biblioteka ved at det blir stilt spørsmål ved institusjonens tradisjonelle rolle, både frå utsida, det kan for eksempel vere politikarar som sit på pengesekken og endringløyva, og frå innsida, som er profesjonen og

leiarane sjølv. Sæteren stiller opp to tilnærmingar til denne utfordringa: For det første det ho kallar for "offensive strategies for literacy", og herunder nemner ho

1 Er å finne på: <http://nye.deichman.no/2010/04/06/lokalpolitikernes-rolle-i-bibliotekutviklingen/#more-1298>.

2 Er å finne på bloggen Nye Deichman: <http://nye.deichman.no/>.

lesing, glede ved lesing, kompetanse i lesing/lesekompetanse, og litteratur generelt. For det andre har ein offensive strategiar for å kople biblioteket til strategiske arenaer i samfunnet som integrasjon, turisme, eldre, og byutvikling.

Begge desse to offensive strategiane, eller tilnærmingane, er velkjente og går inn i kjernen av kva biblioteka er i dagens samfunn. Slik er det ikkje noko nytt Sæteren kjem med i innlegget, men som nyutdanna bibliotekar synes eg det er flott å sjå dagsaktuelt pensum og fagstoff bli brukt av biblioteksjefen i hovudstaden. Det vitnar om aktualitet, kompe-

tanse og kunnskap. Men Sæterens to-sidige tilnærming er veldig lik kulturbyrådens.

Ødegaard skildrar ei grov inndeling av bibliotekets kjerneverksemdar: For det første seier han at biblioteka skal vere ein viktig læringsarena og en arena for litteratur- og kunnskapsformidling. For det andre meiner han at biblioteka skal vere ein viktig møteplass på tvers av ulike grupper i samfunnet. Desse to punkta er nærast identiske med Sæterens punkt. Begge talar om det litterære kopla til lese- og informasjonskompetanse. Og begge talar om bibliotekets rolle som den låg-intensive møtestaden.

Men her kjem det interessante aberet inn: Det er ein stor skilnad i biblioteksjefens og kulturbyrådens analyse. Der Sæterens to punkt er tilnærmingar til utfordringane biblioteka står ovanfor, er Ødegaards to punkt ei stadfesting av kva han meiner er bibliotekets rolle. Sæteren meiner biblioteket blir konfrontert med endringar i samfunnet, og seier dette er måten institusjonen kan møte dei på. Ødegaard meiner biblioteket ikkje skal endre seg, men at dei skal halde fast på det som har vore og er bibliotekets styrke. Ein blir altså vitne til to forskjellige analysar eller tilnærmingsmåtar, som begge endar opp med nærast same konklusjon. Sæterens svar til endringa, er det same som Ødegaard meiner alltid har vore bibliotekets styrke.

Kva betyr dette? Kva seier det om politikarens syn på biblioteket, og kva seier det om biblioteksjefens syn? Eg trur det seier noko om ein politiskar som skjønner bibliotekets rolle, men som ikkje vil gå med på at biblioteket er kontinuerlig trua av samfunnsendringar, politiske vindkast eller teknologiske nyvinningar. Og eg trur det seier noko om ein biblioteksjef som ser kva for potensiale biblioteksektoren i Noreg har, og ikkje minst, potensialet til eit nytt Deichmanske i Oslo. Synsvinklane er utfyllande, og desse to foredrag vitnar om at debatten omkring biblioteka ikkje nødvendigvis treng å handle om kva biblioteka skal gjere. Like mykje kan debatten handle om kva eit bibliotek er. Slik trur eg utfordringa like mykje som å kjempe for bibliotekets ressursar, også må vere å spreie kompetansen om kva biblioteket tilbyr og er.

Her skal biblioteket ligge!

Big deal – new deal – bad deal

Biblioteka har malt seg inn i eit hjørne, mener universitetsbibliotekar

Pål Magnus Lykkja, UiO. – Sats på tilgangsoptne elektroniske tidsskrifter

3. mai 2010 posta Jan Szczepanski eit e-brev på Biblioteknorge-lista med konklusjonen: ”Ja, Big Deals er roten til alt ondt.” Arthur N. Olsen og Pål H. Bakka kritiserte fleire av argumenta til Jan Szczepanski i medan undertekna slutta seg til kritikken hans mot Big Deals. Big Deals er merkelappen på praksisen å selje tidsskriftabonnementer i pakker istadenfor å selge abonnement enkeltvis. Med denne praksisen får tidsskriftforlaga automatisk meir forhandlingsmakt fordi biblioteka må godta dei pakkene til dei prisane forlaga synes er passe eller ingenting. Biblioteka svarar ofte på Big Deals med å gå saman for å styrkje sin forhandlingsposisjon, men er dette ei varig løysing på prisauken for biblioteka sin del?

Børsen sitt inntog i tidsskriftbransjen

Konsentrasjon av eigarskap gjennom oppkjøp av mange

forlag, sterk auke i antal tidsskrifter kombinert med elektronisk distribusjon har medført at forlaga har fått ein stadig betre forhandlingsposisjon overfor biblioteka dei siste 20-30 åra. Då breidband og datamaskiner vart allemannseige rundt årtusenskiftet, vart den tidlegare såpeselgaren Crispin Davis henta inn som toppsjef i det då nyleg omstrukturerte Elsevier. Crispin sparka 11 av 12 direktørar og satsa på aggressiv marknadsføring og kjøpte opp mange mindre konkurrentar. Crispin såg inntektspotensialet som låg i elektronisk publisering av tidsskrifter, og dei fleste av dei store forlagsgigantane har lagt seg på liknande strategiar som Elsevier med pakkesalg og aggressiv prising.

Internett avgjerande for ”Big Deal-suksessen”

Med internett vart – Big Deal – eit av dei viktigaste våpna dei store forlaga hadde mot mindre og nye konkurrentar blant anna

ved at når dei store tidsskriftpakke-ene var betalt, så vart det ikkje mykje att i biblioteksbudsjettet til å kjøpe bøker eller andre tidsskrifter. Abonnementsperiodene gjekk meir og meir over frå årlege til mangeårige kontrakter, og leige istaden for eige vart normen. Dette auka effekten av å konstruere store pakker ytterlegare. Resultatet etter nokre år med Big Deals ser me ved å ta ein titt på biblioteksbudsjettet. Elektroniske ressursar (databaser, elektroniske bøker og tidsskrifter), hovudsakleg kjøpt som pakker, utgjer mellom 75 og 90 prosent av dei fleste mediebudsjetter til biblioteka. Forlaga har strukturelle fortrinn som offentlege institusjonar ikkje har eller er så flinke til å utnytte, fusjonar er kjappare enn komitear.

Nature Publishing Group vs. University of California

I sumar har Nature Publishing og University of California hatt ein liknande dragkamp med

Nature Publishing Group som dei norske universitetsbiblioteka hadde med Blackwell Publishing I 2007. Bakgrunnen er at Nature Publishing Group har lagt på prisane overfor University of California med 400 prosent. Alt dei hadde spart inn på å seie opp andre tidsskrifter og databaser for å kjøpe bøker, vart plutseleg borte. University of California har 191 000 studentar. Alle dei sju norske universiteta har tilsaman 89 636 studentar, altså godt under halvparten. University of California har 34 millionar bind medan det største universitetsbiblioteket i Noreg har 3,6 millionar bind så vidt eg veit. Dei fleste av dei ti avdelingane til University of California ligg langt over dei norske universiteta på globale universitetsrangeringar. Skadeverknadane av ein boikott kan verte langt dyrare enn å betale det forlaga synes er passeleg, og det veit forlaga å godt. Prispolitikken til dei store forlaga liknar no meir og meir på leigevartalene som kjøpesenter praktiserar overfor leigetakarane sine, den vert lagt på eit nivå som er akkurat så stort at leigetakarane greier å halde hovudet over vatnet.

Nytte-kostnadsanalyse eller berre kostnadsanalyse?

Innan faget samfunnsøkonomi må ein alltid tenkje på alternativkostnaden. Alternativkostnaden er den inntekta eller nytta ein går glipp av frå det ein har valgt å ikkje bruke. Kva er så alternativkostnaden med å velje å ikkje utvikle tilgangsupne kanalar? Dette har eit team med samfunnsøkonomar frå Victoria University i Australia med

professor John Houghton i spissen prøvd å svare på for USA, Storbritannia, Nederland og Danmark. Dei kom mellom anna fram til at Danmark ville spare 70 millionar Euro i året netto på å gå over til tilgangsupne tidsskrifter. I nytte-kostnadsanalyse er ikkje analysen komplett før BÅDE nytta og kostnadane er analysert og så lagt saman.

Nytte-kalkulasjonar havnar diverre ofte i skuggen i offentlege finansanalyser avdi det som regel er så uendeleg mykje enklare å rekne på harde kostnadsfakta enn å prøve å rekne på ukvantisert nytte av noko som heller ikkje er så lett å måle i pengar. Pål H. Bakka ser ut til å vere tilhengjar av å blåse i nytte-kalkulasjonane når han skriv på Biblioteknorge-lista 5. mai: "Men det finst ingen, absolutt ingen, undersøkinga som viser at forskning har nokon som helst effekt på økonomisk vekst. Bakka sitt utsagn får meg til å lure på om biblioteka har vorte seg sjølv nok?

Eksisterar biblioteka for si eiga skuld?

For bedrifter er det enklare fordi dei er avhengige av å selje varene og tenestene i marknaden. For bedriftene vil alltid salgsinntekter frå varer og tenester vere akkurat like viktig som kostnadane for profitten sin del, og det er profitten som teljar. Offentlege institusjonar har difor historisk hatt ein sterk tendens til å verte seg sjølv nok.

Biblioteka eksisterar ikkje for si eiga skuld, me er der for nokon. Viss det finst alternativer å organisere tenestene våres på som gir meir nytte per krone for

samfunnet, så bør desse veljast framføre dyre og ineffektive alternativer. Pål H. Bakka skriv at dette bryr ikkje politikarane seg om. Akkurat det har kanskje meir å gjere med kvaliteten på den interne debatten i biblioteksmiljøet enn med politikarane si manglande interesse. Viss biblioteka ikkje informerar politikarane skikkeleg om punkter som dei veit kan forbedrast, korleis skal då politikarane som kan langt mindre om bibliotek- og informasjonstenester kunne ha sterke meiningar om organiseringa?

Houghton-rapportane har til dags dato etter det eg veit ikkje vorte kritisert på vitskapeleg grunnlag. Så lenge tidsskriftbransjen ikkje greier å finne vitskapeleg haldbare argumenter mot desse rapportane, så forklarar det kanskje kvifor dei vel å operere i politiske forum og i korridorane framføre å kritisere rapportane gjennom anerkjende fagfellelevurderte tidsskrifter. Etter nesten to tiår med tilgangsupne tidsskriftpublisering så har det empiriske grunnlaget for å undersøkje nytte/kostnadar og kvaliteten på tilgangsupne tidsskriftmodellar auka kraftig. Houghton-rapportane har eit solid talmateriale i botn for sine analyser.

Biblioteka har malt seg inn i eit hjørne, og det einaste som kunne ha hindra biblioteka å kome i denne situasjonen er også den einaste vegen ut av den, og det er satsing på tilgangsupne elektroniske tidsskrifter.

Pål Magnus Lykkja.

Big deal – new deal – bad deal

“Dig deals – roten til alt ondt” var overskriften på en debatt på Bibliotek-
norge i mai. Førstebibliotekar **Pål Hermod Bakka, UiB**, var ikke enig i den
påstanden – og utdyper her sin mening om ordningen.

For alle dei som ikkje kjenner omgrepet “big deal”: Norske fagbibliotek abonnere i stadig mindre grad på einskildtidsskrift. I staden kjøper dei “pakkar” med tidsskrift i elektronisk form frå forlaga. Desse forlagspakkane, som t.d. Elsevier ScienceDirect, omfattar alle tidsskrifta i katalogane deira. Som er massive. Berre gjennom ScienceDirect gjev UBB tilgjenge til i underkant av 2000 tidsskrift. Totalt betaler UBB gjennom ymse pakkar for tilgjenge til rundt rekna 12000 titlar.

Dette kostar sjølvsagt pengar. For ScienceDirect betalar UBB i overkant av 10 millionar; ein tredel av eit mediebudsjett, der 90 pst går til faste periodiske ressursar som databasar og tidsskrift. Konsekvensen er at løyvingane til kjøp av bøker, ikkje-periodiske ressursar, ikkje aukar i takt med prisstiging, vekst i publikasjonsvolum og bibliotekets ansvar for å stø nye fag med litteratur.

I botnen av all kritikken mot “big deals” – eller forlagspakkane – ligg sjølvsagt kostnaden. Som er ein underleg kritikk, ettersom ingen forlagspakke kostar meir enn det ville ha kosta å vedlikehalda den porteføljen biblioteka hadde året avtala vart inngått første gong. Eit døme: Då avtalen vart inngått utgjorde UBB sin portefølje i Science-Direct 446 titlar. Mot å frysa denne porteføljen – ikkje seia opp fleire tidsskrift - og godta ein årleg prisauke på 5 %, fekk biblioteket tilgjenge til 1285 nye titlar, deriblant 112 som var sagt opp i perioden 1985-2000.

Det er viktig å merkja seg at i tida før pakkeavtalane hadde UBB sin bestand av vitskaplege tidsskrift krympa med bortimot 20 % ettersom prisauken på tidsskrift var større enn aukinga i løyvingane til biblioteket. Ein tilstand som den gongen hadde lege fast sidan 1975, og som framleis ligg fast. Gjennom pakkeavtala firedobla UBB tilbodet av tidsskrift frå denne

leverandøren. Som, for alle sine synder - sitt overskot på halvparten av omsetjinga – er den viktigaste formidlaren av vitskapleg informasjon i verda – målt i talet på tidsskrift – og til UBB, målt i talet på nedlastingar frå desse seriane. I 2009 vart det lasta ned 388514 artiklar frå ScienceDirect til UiB. Dette utgjer 35,1 % av alle nedlastingar frå betalingsressursane til UBB – som tilsvarar pakkas del av mediebudsjettet. 39,1 %, av desse nedlastingane kom frå tidsskrift det ikkje ville vore tilgjenge til ved UiB om UBB hadde basert seg på einskildabonnement.

Bedriftsøkonomisk er ein “big deal” som ScienceDirect-avtala ingen “raw deal” for UBB, som over dei siste ti åra seksdobra tilbodet av tidsskrift utan å realauke i mediebudsjetta sine.

Biblioteket har så vidt fått kompensert den momsauken ved overgangen frå kombinerte abonnement til reine elektro-

»
Av første-
bibliotekar Pål
Hermod Bakka,
UiB

niske. På plussida kjem også at det ikkje lenger er mogeleg å bruka osthøvel på abonnementa våre. Skal vi spara må vi bruka motorsag – og slik dei ulike pakkane er sette saman finst det minst eit dusin sentrale tidsskrift i kvar av dei. Dersom ScienceDirect avtala ikkje vert fornya vil ikkje UBB spara ein raud øyre fordi det likevel må abbonera på dei 400 mest brukte titlane. Noko anna vil raser det faglege informasjonssystemet ved UiB byggjer på. Pakkane synleggjer dei røyndelege kostnadane ved å vera eit ”internasjonalt synlig forskingsuniversitet”.

Vitskaplege tidsskrift er dyre. Normalt tilsvarar prisen pr. hefte prisen på ei innbunden bok som går i svært lite opplag. Av dei fag eg har rekna på for 2009 var historie rimelegast, 536 kroner pr. hefte; biofag (DDDC 570) dyrast med ein gjennomsnittspris på 1502 kroner. Klinisk medisin (610) kom midt på treet med ein heftepris på 991. Tala viser at også det er dei tunge, gamle og prestisjefylte akademiske disiplinar som er dyrast. .Matematikk(510), 1489 pr. hefte, fysikk(530), 1416, kjemi(540), 1247, økonomi(330), 1229. Prismønsteret avspeglar nokså direkte både prioriteringane

innan forskinga på 1950-talet og kva det kosta å trykkja tekstar med mange symbol den gongen. Det viser at dei dyraste faga har dei dyraste tidsskrifta. Innføringa av datateknologi i forlagsverda førte til at produksjonskostnadane minka. Men den innsparinga gjekk rett i lommene til dei som først brukte pengar på elektronisk publisering, altså investorane attom Elsevier og Springer. Men gjennom sine ”big deals” fekk biblioteka i det minste tilgjenge heile katalogane deira utan å betala meir for det.

Det største problemet ved dei er prisaukeklusulane. Dette mest fordi universiteta ikkje veit frå år til anna kor mykje pengar dei får. På den andre sida veit både dei og departementet at prisane på vitskapleg informasjon aukar med 5 % i året. Prisauken kjem dels fordi forlaga kan: Dei eig ressursar som gjev dei monopol. Dels er den lagt inn fordi forlaga aukar omfanget av tidsskrifta; fleire sider, fleire hefte i volumna, dels fordi dei gjev tilgjenge på nystarta tidsskrift. Auke i omfang er tvilsamt i høve til kvaliteten. Dersom prisen på eit tidsskrift er bestemt av kvaliteten, inneber ein auke i talet på artiklar at den gjennomsnittlege kvaliteten på

artiklane søkk og tidsskriftet vert dårlegare. For det tredje er prisauken lagt inn fordi forlaga legg inn nye tidsskrift i pakkane. På den eine sida er dette ei form for automatisk oppdatering av samlingane i takt med utvikling av nye fag. På den andre sida inneber det også å opna for ei form for akademisk spekulasjon der nye tidsskrift vert lanserte fordi nokon luktar akademisk ære og ry på eit ”nytt” fagområde.

Som er kjernen i problemet. Akademisk publisering i dag er ikkje tufta på etterspurnad etter litteratur eller forskingsresultat, ho er tufta på etterspurnad etter publiseringskanalar. Forlaga stettar denne etterspurnaden. Fagmiljøa treng ikkje tenkja på kostnaden. Biblioteka betalar. Som er heilt greitt, fordi det mellom anna er difor universiteta held seg med bibliotek. Å kutta kostnader på feltet er heilt uproblematisk.

Men for biblioteka er ”big deals” ein ”new deal” i høve til dei fundamentale bibliotek-funksjonane dokumentlevering og samlingsutvikling. Systema som skal erstatta ”the big deals” bør vera minst like gode – og monaleg billigare for biblioteka.

Pål Hermod Bakka.

Molde: Jazz og bøker under samme tak

» Kulturminister Anniken Huitfeldt la under åpningen av årets jazzfestival i Molde i sommer ned grunnsteinen til byens nye kulturhus, som skal stå klar våren 2012. Huset skal romme både jazzfestivalen, Teatret Vårt, Kunstnersenteret i Møre og Romsdal, Bjørnsonfestivalen og biblioteket. Grunnsteinen kom ifølge Adressesavisen ned fra himmelen, levert av performancekunstneren Tori Wrånes, som hang i en kran. Avisen beskriver seansen som kreativ og visuelt spektakulær.

Avtale. Biblioteksjef Ingrid Kristina Rio (t.v.) og Ine Nyseth etterlyser et formelt samarbeid med Lærdalsøyri skule (bak) om skolebibliotekjtjenestene de yter. En slik avtale kan falle på plass i høst.

Ønsker formell avtale

Tekst og foto:
Kjetil S.
Grønnestad,
frilansjournalist

Da skolebiblioteket på Lærdalsøyri skule ble lagt ned, tok folkebiblioteket i Lærdal over funksjonen som skolebibliotek. Uten ekstra ressurser for å ta på seg denne oppgaven.

Skolen la ned skolebiblioteket for noen år siden fordi de trengte flere rom til undervisningen. Bøkene fra skolebiblioteket ble fordelt ut i klassene. De midlene som ble brukt til skolebiblioteket, blant annet til innkjøp av nye bøker ble ikke overført til oss. Til tross for at vi nå fungerer som skolebibliotek for dem, sier Ine Nyseth, biblioteksekretær ved Lærdal folkebibliotek.

Ønsker mer ressurser

– Det er ikke besøk av skoleklasser og lærere som er problemet i seg selv. Problemet er at vi må bruke ressurser på dette arbeidet i tillegg til den daglige driften, sier Ingrid Kristina Rio. Hun er biblioteksjef, men også lærer ved Lærdalsøyri skule. Skolen med i overkant av 200 elever fra 1.-10. klasse ligger som nærmeste nabo til folkebiblioteket i den lille bygda innerst i Sognefjorden.

Ekstraarbeidet består ikke minst i ekstra opprydding etter at skoleklassene har vært på besøk. Flere elever leverer bøker som tilhører skolen, til folkebiblioteket fordi de tror de tilhører dem. De betjener også skolens behov, ikke minst lærere som trenger litteraturråd.

Et problem er at folkebiblioteket er tynt bemannet. Ingrid Kristina Rio har 50% stilling som biblioteksjef, mens Ine Nyseth kun har 25% stilling som biblioteksekretær.

– Egentlig er dette problemet størst for skolen, for vi synes ikke vi gir godt nok tilbud til dem slik det er i dag. Vi burde hatt økt stillingsprosent for å kunne yte god nok sørvis, sier Rio. Biblioteket er åpent mellom 15.00 – 19.00 på mandager og onsdager, og i tida 12. – 16.00 på tirsdager og torsdager.

Møter

Rio forteller hun har vært i møte med skolens ledelse for å få tilført

ressurser, uten å ha nådd fram med sine ønsker. Samtidig legger hun vekt på at det ikke står på vrangvilje fra skolens side. Det står på penger.

– En skole har plikt til å levere skolebibliotekstjenester. Da burde de sette av penger til det, skyter Ine Nyseth inn. – Hvis ikke kan en lure på om de bryter opplæringsloven.

Ifølge opplæringsloven skal elevene ha tilgang til skolebibliotek. Forskriften til opplæringsloven sier at skoler uten egne skolebibliotek skal sikre et slikt tilbud gjennom samarbeid med andre bibliotek. Dette biblioteket skal være tilgjengelig for elevene i skoletida og være særskilt tilrettelagt for skolen. Samtidig sier loven om folkebibliotek at det skal være et organisert samarbeid mellom folkebiblioteket og de kommunale skolebibliotekene (se faktaboks).

Det er et slikt organisert og formelt samarbeid Rio og Nyseth etterlyser.

Må løses lokalt

Kunnskapsdepartementet opplyser at det vil være en skjønnsmessig vurdering om en skole uten eget skolebibliotek bryter loven eller ikke. Det sentrale elementet i forskriften er å sikre elevene tilgang til skolebibliotek i skoletiden. Løsningen på dette må finnes lokalt.

Siden folkebiblioteket ikke har fått til en avtale med skolen, har de bedt fylkesbiblioteket i Sogn og Fjordane om hjelp.

– Det finnes mange små skoler med lite resurser rundt om i fylket. Da er løsningen som oftest at folkebiblioteket hjelper til blant annet ved å gi lesetips til lærerne og ved at skolene låner bøker fra folkebiblioteket, sier rådgiver Robert Haugen ved fylkesbiblioteket i Sogn og Fjordane. Han opplyser at det er fylkesbibliotekets rolle å gi råd til

folkebibliotekene og at de vil hjelpe til med å få på plass en formalisert skriftlig avtale i Lærdal mellom folkebiblioteket og skolen.

– Vi har imidlertid ingen sanksjonsmidler. Vi kan kun vise til hva som står i lov og forskrifter, legger han til.

Lys i tunellen

Nå ser det imidlertid ut til at en avtale snart kan komme på plass.

Da Eva Hage Solstad ble rektor i februar 2009, var Lærdalsøyri skule inne i en omfattende renoveringsperiode. Fløyen der skolebiblioteket lå, var nettopp tømt og klargjort for ombygging. Hun forteller at det var et politisk valg å ikke lage plass til nytt skolebibliotek. Kriseløsningen der boksamlingen er spredd rundt på de forskjellige avdelingene mens mye er på lager, er hun ikke fornøyd med.

– At folkebiblioteket ikke er tilført ressurser tilsvarende det skolen brukte til skolebiblioteket, har nok sin årsak i at det ikke er inngått noen avtale mellom skolen og tjenesteenheten Kultur og formidling. Jeg har nå tatt kontakt med tjenestelederen og bedt om at vi arbeider fram en avtale mellom de to enhetene, sier Solstad. Hun legger til at det ikke har vært mangel på vilje å få til en avtale, heller ikke forsøk på å spare penger. Det har kort og godt vært for mange andre oppgaver å få i havn som nytilsatt rektor.

Magne Grøttebø, konstituert tjenesteleder for Kultur og formidling, bekrefter at han har mottatt forespørselen fra Solstad.

– Vi vil sette oss ned over sommerferien og utarbeide en avtale om skolebibliotekstjenester på folkebiblioteket. Vi vil ha en grei avtale, sier han, selv om han ikke kan forskuttere innholdet.

– Endelig skjer det noe, utbryter Rio fornøyd da hun får

Travelt.

Utenom daglig drift, er det lite tid til bibliotekutvikling, sier biblioteksjef Ingrid Kristina Rio (t.v.) og Ine Nyseth. De er for øvrig aldri samtidig på jobb, slik at åpningstida kan bli så lang som mulig.

høre at en avtale kan komme på plass i løpet av høsten.

Utvikling strander på penger

– Jeg skulle gjerne hatt oppgradert datamaskinparken vår. Og jeg skulle gjerne vært med på ordningen med nasjonalt lånekort. Men det er ikke tid eller ressurser til slik, sier Rio.

Verken hun eller Nyseth har bibliotekfaglig bakgrunn. Rio forteller at kommunen derfor hvert år må søke dispensasjon siden en biblioteksjef strengt tatt skal ha bibliotekutdanning. Dette peker både hun og Nyseth på som et problem. For det er lenge siden, om noensinne, at det har vært noen med bibliotekarutdanning i Lærdal.

– Stillingsprosenten er så lav, at ingen med bibliotekarutdanning søker seg hit. Dessuten finnes det ikke noe kollegium. Ine og jeg er aldri på jobb samtidig. Heldigvis har vi kolleger i våre andre stillinger, men vikarene som har vært innom, sier det blir ensomt. Vi er nemlig aldri samtidig på jobb, sier Rio.

Kommunene i indre Sogn: Årdal, Lærdal, Aurland og Vik samarbeider på flere felt. Et slikt "ÅLAV" samarbeid kunne vært

aktuelt også innen biblioteksektoren, ikke minst for å få følelsen av å ha kolleger. Men selv om tunnelene i Sogn og Fjordane er mange, er avstandene likevel i drøysteste laget. Dessuten opplyser Rio at et eventuelt samarbeid blir vanskelig siden bibliotekene ikke har samme plattform.

Nyseth er egentlig utdannet etnolog, og har også en 60% stilling som kulturkonsulent i kommunen. Hun brenner for å bygge opp den lokalhistoriske samlingen på biblioteket. Ikke minst ønsker hun å opprette en felles database med det lokalhistoriske arkivet på Rådhuset. Men også dette ønsket strander på begrensede ressurser. – Utenom daglig drift, er det dessverre ikke tid til å få dette til, sier hun.

Hvorvidt en avtale med skolen utløser ekstra midler slik at folkebibliotekdelen får et lite løft, gjenstår å se.

Selv om de bibliotekansatte merker de stramme rammene, skal det ikke gå ut over brukernes opplevelse av biblioteket. Tilbakemeldingene går på at biblioteket oppleves som et hyggelig og fredelig sted å være. – Brukerne sier det er en god atmosfære her, sier Rio.

Biblioteket har rundt 11.000 utlån per år. Det tilsvarer cirka fem utlån per innbygger i bygda med rundt 2200 innbyggere. Lokalet på 264 m² har egen lokalhistorisk avdeling, egen adskilt barneavdeling, tidskriftseksjon, lydbokavdeling, en liten avdeling for fremmedspråklig (hovdesaklig engelsk) litteratur, i tillegg til ordinær voksenavdeling og magasin.

– Opplæringslova I 9-2. Rådgiving og skolebibliotek annet ledd: *Elevane skal ha tilgang til skolebibliotek. Departementet kan gi nærmere forskrifter.*

– Forskrift til opplæringslova I 9-2 andre ledd, I 21-1. Tilgang til skolebibliotek:

Skolen skal ha skolebibliotek med mindre tilgangen til skolebibliotek er sikra gjennom samarbeid med andre bibliotek. Bibliotek som ikkje ligg i skolen sine lokale, skal vere tilgjengeleg for elevane i skoletida, slik at biblioteket kan brukast aktivt i opplæring på skolen. Biblioteket skal vere særskilt tilrettelagt for skolen.

– Lov om folkebibliotek, I 6 Samarbeid med skoler:

Det skal være et organisert samarbeid mellom folkebiblioteket og de kommunale skolebibliotekene. Departementet gir veiledende retningslinjer for slikt samarbeid.

Arbeider videre med litteraturhus

Skrivende og lesende mennesker i Trondheim arbeider videre med planene om å få et eget litteraturhus i byen. Før sommerferien ble det sendt en søknad om forprosjektmidler til ABM, der det ble avslag, men senere har Fritt Ord gitt positive signaler. Hvis alt går i orden, kan byen ha sitt litteraturhus om fire år.

Vi har et hus i sikte som i dag huser vitensenter, som ligger rett over gaten for hovedbiblioteket, og som vil bli ledig i 2014. Målet er etter hvert å etablere et hus der det både er plass for scene, kafé og kontorer for litteraturmiljøet. Dette tror vi at vi vil klare, skriver en av dem som arbeider med prosjektet, biblioteksjef Berit Skillingsaas Nygård ved Trondheim folkebibliotek, i en e-post til Bok og Bibliotek.

Samarbeid i gang

Trondheim folkebibliotek, Trøndersk Forfatterlag og flere andre lag og institusjoner tilbyr allerede arrangementer under paraplyen Trondheim litteraturhus, og biblioteket gir samarbeidspartnerne gratis leie av de formidlingsmulighetene som allerede finnes i biblioteksbygningen. Det er sonderet samarbeidsmuligheter med Adresseavisen og Tapir Akademisk Forlag, som begge ga stor respons. Nylig ble det også nedsatt en egen Facebook-gruppe som skal arbeide for et litteraturhus, og som nå ønsker kontakt med personer og institusjoner som vil støtte prosjektet.

Det var Trøndelag Forfatterlag som i februar 2008 tok initiativet til et eget litteraturhus og nedsatte en egen gruppe til å arbeide med prosjektet. Gruppen mener at litterære arrangementer i Trondheim nå lever et nomadisk liv, men det finnes mange institusjoner og organisasjoner som arbeider med litteratur, og det er ingen mangel på entusiasmer. Drøye to og et halvt år etter er den endelige finansieringen likevel ikke avklart.

Mange vil ha litteraturhus

Trondheim er ellers ikke det eneste stedet som ønsker seg et litteraturhus. Inspirert av suksessen i Oslo, har i tillegg både Tromsø, Bergen, Grimstad, Bryne, Stavanger tatt mål av seg til å få et eget litteraturhus, og på Skedsmo er det planer om å bygge et litteraturhus for barn.

Lengst er planene kommet i Bergen, der et forslag om kommunal støtte kommer opp allerede i høst. Finansbyråd Harald Victor Haave sier til Bergensavisa at kommunen ønsker å finne en løsning for driften sammen med fylkeskommunen, staten og private støtte-

spillere, og at et litteraturhus vil styrke kulturbyen Bergen vesentlig.

Det er funnet lokaler, men kontrakten kan ikke underskrives før driften er sikret økonomisk. Planene er imidlertid klare og hvis alt går som det skal, kan Litteraturhuset i Bergen åpne i slutten av 2011. Prosjektet har foreløpig fått 4 millioner kroner fra private sponsorer til drift og en forprosjektstilling.

Vil profilere seg

I Trondheim peker forfatterlaget på at Sør-Trøndelag fylkeskommune har visjoner om å gjøre Midt-Norge til en av de mest kreative regionene i Europa. Trønderske forfattere har markert seg de siste årene, og et litteraturhus vil kunne bidra til at fylket og kommunen profilerer seg ytterligere som litterært område.

Forfatterlaget ser gjerne et litteraturhus i nærheten av biblioteket. Laget mener at det, dersom det kommer et litteraturhus, vil være mulig å holde minst ett offentlig arrangement i uka.

Av
Reidar Jensen,
frilansjournalist

Digital lek og læring i biblioteket

Fornøyde. Studentene fra førskoleutdanningen ved HIVE som var ansvarlige for å lage innhold og å gjennomføre den digitale sandkassa. Vanja Cecilie Aspenes-Bergsten (venstre), Elin Kristin Øydna og Tine Fiskaa Håvak.

Barn lever på mange måter i en veldig annerledes verden i dag enn for bare noen tiår siden, og bibliotekene konkurrerer om barnas oppmerksomhet i forhold til andre tilbud og medier som internett, dataspill, film og TV. Barns fritid er i dag også i stadig større grad preget av tilbud som koster penger, og barn er blitt interessante som forbrukere. En stor mengde kommersielle tilbud er rettet mot barnefamiliene, som for eksempel de mange temaparkene¹, og slike tilbud møter behovet hos de barnefamiliene som ønsker seg aktiviteter de kan gjøre sammen som familie. For at bibliotekene fortsatt skal være en attraktiv møteplass også for barna, er vi nødt til å ta denne nye virkeligheten inn over oss og tilpasse tilbudene slik at bibliotekene fortsatt er relevant for målgruppen.

Ved Vestfold fylkesbibliotek

har vi gjennom flere år vært opptatt av å videreutvikle bibliotekenes tilbud til barn og unge, og flere utviklingsprosjekter på området har inspirert og utfordret oss positivt:

- Børnebibliotek som eksperimentarium (bibliotekene i Frederikshavn og Hjørring, Danmark)²
- Det interaktive børnebibliotek (Århus bibliotek)³
- 2020 Mars Express (Sverige)⁴
- The Library of 100 talents (Nederland)⁵
- Devoteket (Kongsberg bibliotek)⁶

Vi har stilt oss følgende spørsmål:

- Hvordan kan bibliotekene videreutvikles slik at de fortsatt er et relevant tilbud for dagens og morgendagens barn i et samfunn under endring?
- Hva skal til for at enda flere barnefamilier enn i dag ser på

biblioteket som et fullgodt alternativ til de kommersielle tilbudene, og at de erfarer biblioteket som et sted hvor de møter gode aktiviteter, opplevelser og inspirasjon?

Stortingsmeldingen om bibliotek vektlegger at bibliotektilbudet til barn også skal omfatte tilgang til "digitale dokument og tenester", og aktiviteter knyttet til kunnskaps- og kulturopplevelser⁷. Det understrekes at folkebibliotekene skal være en arena for alle, og at de skal representere et lavterskeltilbud som profilerer det allmennkulturelle.

Betabarn - Digiteket

Gjennom prosjektet "Betabarn" (2007 – 2009) satte Vestfold fylkesbibliotek søkelys på utviklingen av børnebibliotekene, og fokus i prosjektet var i hovedsak på utvikling av biblioteklokale. Målgruppen i

»
Av Beate L. Aakerøy, rådgiver
Vestfold fylkesbibliotek

prosjektet var barn fra 0 – 14 år, og våre samarbeidspartnere var Sandefjord bibliotek, Horten bibliotek og Tønsberg og Nøtterøy bibliotek. Sluttrapport og informasjon fra Betabarn finnes på prosjektets blogg ⁸.

I prosjektet så vi blant annet på bruken av digitale medier i formidlingen og iscenesettelsen av bibliotekrommet rettet mot barn og unge. Vi antok at digitale og interaktive aktiviteter kunne bidra til å skape et bibliotek som gir gode opplevelser, som kan overraske og inspirere til lek og læring. Vi trodde også at biblioteket ved dette kunne gi et mer aktuelt tilbud også for de som i dag i liten eller ingen grad bruker biblioteket.

I 2009 mottok vi prosjektmidler fra ABM-utvikling til utvikling av delprosjektet Digiteket. Digiteket har konkret vært knyttet opp til barneavdelingen i Sandefjord bibliotek, og ble avsluttet i mai 2010⁹. I Digiteket har vi fokusert på digital lek og læring hos barn fra 0 – 8 år. Konkret har dette gitt seg utslag i tre ulike satsinger: Den digitale sandkassa, Nintendo Wii og Living Surface.

Den digitale sandkassa

Noe av det vi ønsket å oppnå med Digiteket var at biblioteket skulle gi barn tilgang til og kompetanse på ulike digitale verktøy. På bakgrunn av dette bestemte vi oss for å utvikle en "digital sandkasse" i Sandefjord bibliotek. Vi så for oss at den digitale sandkassa skulle fungere som et digitalt "verksted" hvor barna kunne få hjelp til å lære kreativ bruk av digitale verktøy.

Vi innledet et samarbeid med Høgskolen i Vestfold (HIVE) på utvikling og praktisk gjennomføring av sandkassa. HIVE har lenge hatt fokus på bruk av

digitale verktøy i barnehagen, blant annet gjennom fagfordypingen "IKT i barnehagen"¹⁰. De har derfor svært god kompetanse på bruk av IKT overfor målgruppen, og har også mye praktisk erfaring på området gjennom arbeid i barnehagene. Samarbeidet ble inngått med høgskolelektor Terje Høiland, som leder den nevnte fagutdanningen og er medforfatter til boken "Nå er det min tur : om IKT i barnehagen". I tilknytning til denne boken er det utviklet en nettside med lenker til mange ulike program og nettressurser¹¹. Disse nettressursene kan også anvendes av bibliotekene, og de var med og dannet grunnlaget for det som ble innholdet i den digitale sandkassa.

Samarbeidet med høgskolen har resultert i at tre studenter fra førskolelærerutdanningen har utarbeidet innhold i sandkassa, samt laget et pedagogisk opplegg rundt innholdet. Studentene har også hatt ansvar for den praktiske gjennomføringen av sandkassa i Sandefjord bibliotek: Én formiddag med inviterte barn fra barnehager i byen, og én lørdag hvor det ble annonsert en åpen digital sandkasse for alle interesserte.

Innholdet i den digitale sandkassa har vært som følger:

- Digital fotografering og bildebehandling.
- Bruk av digitalt tegneprogram (Tuxpaint).
- Å spille dataspill og leke.

Barna som deltok fikk med sine egne produkter hjem, for eksempel ved at tegninger de hadde laget ble skrevet ut og laminert. Alle barna som deltok mottok også et kursbevis med sitt eget navn på. Vi ønsket også å vise fram det barna hadde laget i biblioteket ved å la bildene gå i en loop i en digital bilderamme.

Ramma vil dermed fungere som et galleri for barnas digitale produkter.

Målet med den digitale sandkassa er å tilby digital kompetanse til alle barn, noe som kan bidra til å utjevne forskjeller i forhold til hva det enkelte barn har tilgang til gjennom hjem, barnehage og skole. For selv om stadig flere av barnehagene har pc, er det kun få prosent av barnehagene som bruker denne kreativt. De fleste bruker den kun til spill og bilder¹².

Den digitale sandkassa legger opp til læring gjennom lek (dette er som regel to sider av samme sak når det gjelder barn), skapende prosesser, samarbeid og en grunnleggende digital kompetanse, blant annet musebruk.

Erfaringer

Erfaringene fra de to samlingene var positive, og både de ansatte i barnehagene og foreldrene oppfattet aktiviteten som et godt og aktuelt tilbud til barna, spesielt uttrykte de barnehageansatte begeistring over tilbudet. Barna som deltok var synbart oppslukt av det de holdt på med, og det så ut som om dette var noe som virkelig fenget. Det ble brukt både online dataspill, Tuxpaint, digital fotografering og bildebehandling. ScreenHunter var lastet ned på alle maskinene slik at man enkelt kunne avfotografere de delene av skjermbildet som man ønsket å jobbe videre med i for eksempel Tuxpaint. Vi vektla bruk av gode, gratis nettbaserte spill, som for eksempel Samrost og Bæsjespillet¹³.

Imidlertid gikk mange av barna nesten umiddelbart rett til dataspillene, og de mer kreative aktivitetene som tegneprogram og digital fotografering/enkel

fotobehandling, kom dermed litt i bakleksa. Årsaken til dette kan være at mange barn antagelig er fortrolig med dataspill og at dette derfor lettere får en preferanse når de selv får velge.

Erfaringen viser at vi ved gjennomføringen av framtidige sandkasser må være tydeligere på mål og innhold, og at barnas aktiviteter blir styrt noe bedre. Det var også enighet om sandkassene framover bør ha mer preg av å være digitale verksteder, og med et mindre fokus på dataspill. Det er også en idé å ha med bokstaver og bokstavlek, i tillegg til bruk av tegning og foto.

Hva trengs av utstyr for å gjennomføre en digital sandkasse?

- Vi kjøpte inn 6 bærbare pcer til formålet. Disse ble så blitt klargjort med de programmene som skulle brukes.
- I tillegg kjøpte vi et digitalt fotoapparat. Dette ble brukt av barna til å ta bilder som igjen kunne redigeres/manipuleres, og printes ut slik at barna kunne få dem med seg hjem.
- Fargeprinter.
- Lamineringsmaskin var et must. Tegninger og foto som barna har laget ble skrevet ut og laminert. I A3-format kan dette blant annet bli fine spiseunderlag.
- Digitale fotorammer hvor barnas produkter (foto, tegninger) kunne kjøres i en loop i biblioteket.

Videre arbeid

Vi synes at den digitale sandkassa har vært såpass vellykket at dette tilbudet vil gå inn i ordinær drift ved Sandefjord bibliotek, da i regi av de ansatte selv. I tillegg vurderer fylkesbiblioteket å sende den digitale sandkassa på turne til bibliote-

kene i fylket dersom det skulle være interessert for dette.

Vi tror at den digitale sandkassa er med og synliggjør bibliotekene som et aktuelt sted å være for både barn og voksne. I tillegg gir den de bibliotekarene som deltar en nyttig kompetanse i bruk av digitale verktøy og formidling av disse overfor barna.

Nintendo Wii

I Digiteket så vi for oss barneavdelingen i Sandefjord bibliotek som et "testrom" hvor vi kunne prøve ut mange ulike typer digitale spill og lek. Ett av målene var at biblioteket skulle være et sted som overrasker og utfordrer på andre måter enn hva man tradisjonelt forbinder med et bibliotek. Vi la også vekt på å få erfaringer med hvordan de ulike tiltakene fungerte overfor brukergruppen.

I lys av dette valgte vi å kjøpe inn Nintendo Wii til bruk i barneavdelingen, inkludert sportsspill og en del andre spill tilpasset aldersgruppen i Digiteket (0-8 år). Bruk av Nintendo Wii i biblioteket er for så vidt ikke noe nybrottsarbeid siden det allerede er flere bibliotek som er i sving med dette, men med Digiteket var spillet forbedret de aller yngste barna.

Wii er jo en veldig fysisk måte å spille på, og barna lærer seg motoriske ferdigheter og samarbeid i tillegg til at de har det gøy. Vi prøvde ut spillet på noen 1.klassinger som var på besøk i biblioteket. Ingen av dem hadde tilgang på Wii hjemme eller hadde spilt det tidligere, og vi lot oss imponere av hvor raskt enkelte av dem greide å tilegne seg de nødvendige ferdighetene, og ikke minst av hvordan disse uoppfordret tok ansvar for å lære opp og vise de andre barna hvordan de skulle bruke den håndholdte enheten i spillet for å

treffe ballen eller svinge mellom slalomportene. De gav også klart uttrykk for at dette var et tilbud som de var glade for å ha fått i biblioteket.

Wii er nå tilgjengelig i biblioteket hele tiden, men det er kun foreldre og ansatte i barnehage/skole som får låne de håndholdte enhetene til spillet. Dette gjør at biblioteket har en best mulig kontroll på at utstyret blir brukt på en betryggende måte. Vi har også tatt initiativ til å kjøre en turne med Wii i høst mellom barnehagene i Sandefjord. Og på sikt kan man jo tenke seg at barnehagene i Sandefjord utfordrer for eksempel barnehagene i Horten i en Wii-turnering ..!

På den nasjonale spilldagen i fjor deltok Digiteket – antagelig som "yngstemann" på laget. To ungdommer var engasjert til å hjelpe til med gjennomføring av dagen, og mange barn var innom barneavdelingen på biblioteket og spilte både Wii og PC-spill. Også inneværende år legges det opp til at Digiteket er på banen på spilldagen med tilbud om dataspilling for de aller minste.

Generelt kan det sies at barneavdelingen i Sandefjord bibliotek gjennom flere år har hatt tilgang til hjemlån av PCspill, samt at de har PCer med onlinespill til bruk på biblioteket. Avdelingen har også to X-BOKS360. Formelt faller dette utenfor prosjektet Digiteket, men det oppfattes nok likevel av brukerne som en del av det heltlige tilbudet på digitale spill.

I tillegg har vi laget en enkel brosjyre om dataspilling beregnet på foreldre og ansatte i skole og barnehage. Brosjyren er laget med utgangspunkt i blant annet Medietilsynet og deres "Trygg bruk"-prosjekt, og målet er å reflektere rundt bruk av dataspill i bibliotek og gi kompetanse og

trygghet i forhold til barns bruk av spill. Denne brosjyren er nå under revidering og forbedring.

Living Surface – fasinasjon og lek

Noe vi ønsket oss i prosjektet var at selve biblioteklokalet skulle virke inviterende og overraskende på barna, og vi var derfor ute etter løsninger som kunne understøtte dette. Vi vurderte flere alternativ, men endte opp med å velge Living Surface.

Konseptet Living Surface er utviklet av Vertigo, som er et tysk firma. To fra arbeidsgruppen reiste i 2009 til Köln for å se nærmere på mulighetene i deres showroom¹⁴. Living Surface er et dataprogram som blir overført fra en projektor i taket og spilt/lekt på gulv eller vegg. Spillene kan være for eksempel svømmende fisk som beveger seg og flytter seg når man forsøker å "fange" dem, eller hoppende frosk som skal skyves ned i en brønn (det popper opp en liten prinsesse fra brønnen når alle froskene er fanget). Et kamera fanger opp skygger som gjør at det skapes bevegelser på overflaten. På den måten ser det for eksempel ut til at vannet bølger rundt fiskene når de beveger seg.

Vi syntes at Living Surface virket som et spennende og "levende" 3D-produkt som skapte umiddelbar oppmerksomhet i rommet. LS tilfredsstilte også mange av de ønskene vi hadde om å skape et attraktivt rom, og den er svært enkel og morsom i bruk også for de aller yngste. Spillene/lekene gir mulighet for å programmeres på forskjellige nivåer og vanskelighetsgrader. Man kan også legge inn egne bilder og lydeffekter inn i eller bak ferdige effekter/program, noe som gir gode muligheter for å designe selv, legge inn bilder, "reklamere" for

bøker, arrangementer og lignende. Living Surface er også gunstig fordi det ikke trengs noen fast installasjon stående i bibliotek, men at projektoren i taket kan slås av når man skal benytte gulvet til annet formål. Det er også en fordel i forhold til små barn at alt det tekniske er plassert i god avstand (taket) og ikke kan nås direkte av barna.

Etter noen måneders bruk med Living Surface er tilbakemeldingene entydige på at dette er en ubetinget suksess. Barn i alle aldre lar seg fascinere av spillet, og spesielt de alle minste barna blir fenget. Det hender stadig at de løper entusiastisk av sted og henter foreldrene for å vise dem spillet. Living Surface tiltrekker seg oppmerksomhet, og gjør at bibliotekrommet har blitt mer spennende og "levende". Da vi for første gang viste Living Surface for en gruppe voksne og barn (forundersøkelsen) fikk vi umiddelbart en svært positiv reaksjon på dette, og superlativene satt løst. Det vil bli spennende å se om konseptet fortsatt fenger også når det er gått noen tid.

En utfordring med Living Surface er at det er lyssensitivt og at spillet kan være vanskelig å se dersom det er for lyst i rommet. Det er derfor avgjørende hvor i rommet Living Surface blir plassert. I Sandefjord bibliotek har man i sommer valgt å trekke for gardinene deler av dagen, men vi regner med at dette problemet blir betraktelig redusert på høst- og vinterstid.

Sandefjord bibliotek ser for seg at de framover vil fortsette å kjøpe nye effekter til Living Surface slik at de kan variere mellom flere ulike typer spill og uttrykk. De vil også utnytte de mulighetene som ligger i konseptet til å integrere informasjon/reklame for egen samling og

aktiviteter i biblioteket rettet mot målgruppen.

Reklame

Et klart mål i Digiteket var at vi ønsket å gjøre biblioteket mer attraktivt overfor ikke-brukerne slik at de begynner å ta i bruk bibliotekets ulike tilbud. Økt bruk av digitale medier vil kunne appellere også til de barna og familiene som kanskje ikke først og fremst er interessert i bøker og lesing, og aktivitetene i Digiteket vil derfor medvirke til at biblioteket blir en arena som har mange ulike tilbud og aktiviteter til befolkningen.

Kinoreklame

En av utfordringene var at det finnes få kanaler ut til barn som ikke går gjennom skole og barnehage. Vi valgte derfor å kjøre kinoreklame for Digiteket på Hjertnes kino i Sandefjord. Reklamen vil bli vist på kinoen i forkant av alle forestillingene (5-6 daglig) i én måned. Det er planlagt at reklamen vil bli sendt nå i høst, og det skal bli spennende å se hva slags effekt som kommer ut av den. Fokus i kinoreklamen vil være Digiteket og barneavdelingen ved Sandefjord bibliotek, og flere av de ulike tilbudene og aktivitetene der vil bli synliggjort gjennom foto og tekst/lyd. Målgruppen til reklamen vil være barn og foreldre/besteforeldre. Det vil også komme fram at Sandefjord bibliotek har søndagsåpent. Vi håper at vi i løpet av de 15 sekundene som reklamen varer vil klare å synliggjøre biblioteket som et mangfoldig og flott alternativ for barn og barnefamilier i Sandefjord og omegn.

Vi har ellers benyttet oss av reklamebyrå til utarbeidelse av plakater, rollups og annonser, dette for å gi et profesjonelt og helhetlig inntrykk utad.

Lekelyst. Vanja Cecilie Aspenes-Bergsten sammen med fire digitale lekekamerater.

Målinger

Noe ABM-utvikling ønsket seg ut av Digiteket var at vi skulle se på muligheten av "... å måle noe konkret på effekten prosjektet får i Sandefjord bibliotek for barn, foresatte, førskolelærer og andre".

Vi diskuterte hva slags indikatorer vi kunne bruke for å måle effekten av prosjektet, og kom fram til følgende:

- Regnskapstall: Utgifter til spill og andre relevante digitale medier inkl. teknisk utstyr.
- Telle antall besøkende når det arrangeres Wii-turneringer og digitale sandkasser.
- Tilvekst og utlån av PC-spill
- Utlån av håndholdte enheter til Nintendo Wii
- Utlån generelt på barneavdelingen

Flere av tallene er enkle å høste inn gjennom eksisterende system, for eksempel statistikk i biblioteksystemet. Når det gjelder besøkende på arrangementer må disse telles manuelt. Barneavdelingen har ikke noen egen besøksteller, så vi får dermed ikke noen informasjon om hvorvidt antall besøkende til barneavdelingen øker som en

følge av Digiteket.

Tallene vil gi oss et ganske godt bilde av utlån og besøk i barneavdelingen, men de vil ikke gi oss noe egentlig svar på publikums holdning til de nye aktivitetene gjennom Digiteket, eller hva slags effekt Digiteket gir. I vår hypotese gikk vi jo ut fra at disse nye aktivitetene og tilbudene vil gjøre biblioteket til et mer attraktivt sted å være for barn og barnefamilier enn hva det er i dag, samt at det vil føre til at også flere ikke-brukere vil begynne å bruke biblioteket. Vi trengte dermed å finne en måte å måle dette på og tok kontakt med analysebyrået SMI. I samarbeid med dem har vi valgt å kjøre en todelt undersøkelse:

Modul 1: Forundersøkelse hvor 187 respondenter fra primærmålgruppene besvarte ca 20 ulike spørsmål ¹⁵.

Modul 2: To fokusgrupper, én for foreldre med barn og én for pedagogisk personale

Undersøkelsen ble gjennomført i april/mai 2010, dvs parallelt med oppstart av Living Surface og Nintendo Wii og i forkant av gjennomføringen av de to digitale sandkassene.

Hensikten med **forundersøkelsen** var å kartlegge status p.t.

for de viktigste spørsmålene forut for investeringen i og arbeidet med Digiteket, samt legge grunnlaget for hva som burde diskuteres videre i de to fokusgruppene, for eksempel holdninger og preferanser knyttet til biblioteket og de tilbud biblioteket har til barn. Både personlig intervju og telefonintervju ble benyttet i denne modulen. Det var omtrent like mange menn som kvinner som deltok i undersøkelsen (m: 50,6%, k: 49,4%). Aldersmessig var 52,8% over 50 år, mens 31,5% var mellom 36 – 45 år.

I modul 2, **fokusgruppene**, ble 10 småbarnsfamilier rekruttert til å delta. Disse fordelte seg på både brukere og ikke-brukere. Den andre fokusgruppa bestod av et tilsvarende antall med pedagogisk personale, og man hadde her en mer faglig samtale og drøfting av de planene som forelå i Digiteket.

Resultater av forundersøkelsen

I dag er det digitale blitt et sentralt element også i barnekulturn, blant annet gjelder dette bruk av dataspill. Hvilken holdning har du til at biblioteket anskaffer og tilbyr digitale spill (PC spill) for barn i alderen 0-8 år?

Av respondentene i forundersøkelsen var det kun 25% som besøkte biblioteket med egne barn ofte eller av og til, resten gjorde det sjelden eller aldri. Når det gjelder det å ha med andres barn (barnebarn, nevøer/nieser) var det kun ytterst få (under 6%) som hadde disse med på biblioteket, det samme gjaldt de som arbeidet med barn i embeds medfør. De fleste av respondentene som benyttet biblioteket oppgav at de gjorde følgende aktiviteter på biblioteket: låne bøker (88%), låne film (39%) og

lese bøker sammen med barna på biblioteket (23,7%). Kun 6,8% sa at de brukte PC på biblioteket til spill og lek. På spørsmål om hvilken holdning respondentene har til at biblioteket vil anskaffe og tilby digitale spill for barn i alderen 0 – 8 år, var 72,4% av respondentene ganske positive eller svært positive. Ca 15% var litt eller svært negative, og 12,6% gav uttrykk for at de ikke visste hva de mente om dette. Dette er svært positive tall som vi synes gir en klar aksept for igangsettelse av prosjektet.

Vil det at biblioteket anskaffer moderne digitale spill for barn i alderen 0-8 år gjøre at du vil bruke biblioteket oftere?

Imidlertid viser det seg at innføring av digitale spill i biblioteket ikke automatisk medfører at biblioteket vil bli besøkt oftere. På direkte spørsmål om hvorvidt anskaffelse av digitale spill vil medføre at respondentene også vil bruke biblioteket oftere, svarte 50,6% nei. 23% visste ikke om de ville besøke biblioteket oftere, mens ca 26% var positive til at de ville dette. Når mer enn halvparten ikke tror de vil besøke biblioteket oftere kan dette bety at man allerede har en fast dag hvor man går med barna (egne eller andres) i biblioteket, og at et utvidet bibliotektilbud ikke nødvendigvis innebærer hyppigere besøk.

Resultat fra fokusgruppene

Det var to fokusgrupper som kom til samtale i biblioteket, den ene med foreldre og barn, den andre med pedagogisk personale, de fleste ansatte i barnehager i Sandefjord. De besøkende ble tatt i mot av en ansatt ved SMI, i tillegg var også en ansatt ved Sandefjord bibliotek og Vestfold

fylkesbibliotek til stede. Etter litt innledende prat og en enkel servering ble Digiteket presentert, med informasjon om alle de nye tjenestene: Den digitale sandkassa, Nintendo Wii og dataspill og Living Surface.

Det var generelt en veldig god stemning i begge gruppene, og alle de tre nye tilbudene ble svært godt mottatt og ble vurdert som positive bidrag til barns lek og utvikling. Pedagogene var entusiastiske til videre bruk og alle var positive til å benytte dette tilbudet i forbindelse med lek/utvikling for barna. De aller fleste fra begge gruppene mener dette vil føre til økt popularitet for biblioteket.

Etter at den første presentasjonen og samtalen var avsluttet, ble Nintendo Wii og Living Surface demonstrert, og både barna og de voksne som prøvde spillene virket veldig positive og engasjerte.

Sett under ett gav både forundersøkelsen og fokusgruppene en veldig klar anerkjennelse av prosjektet og konklusjonen er klar: innføring av digitale spill og lek i biblioteket var noe respondentene ønsket seg. Vi hadde opprinnelig et ønske om å måle hvilken effekt innføringen av digitale spill og lek i biblioteket gir både på folks holdninger og bibliotekbruken, men dette vil ikke kunne måles før det er gått en tid etter prosjektstart. Både tidsmessig og kostnadmessig vil dette falle utenfor rammene på prosjektet, og det er derfor pr. i dag derfor ikke sikkert at dette blir gjennomført. Dersom denne målingen av effekt gjøres, vil det være de samme respondentene og fokusgruppene som vil bli forespurrt. Det samme analysebyrået vil i så fall stå for også disse målingene.

Mot en ny rolle?

I Bibliotekmeldinga står det at: ”Biblioteket som kulturarena for barn og unge skal invitere til oppdaging, nyfikne, lek og læring [...] Barn og unge har behov for eit breitt spekter av medium i biblioteket og kompetent og inspirerende rettleiing i og formidling av media”¹⁶. Bibliotekmeldinga fokuserer også på den rollen bibliotekene har til å styrke nettopp den digitale kompetansen¹⁷.

Å rettlede andre forutsetter at man selv har den nødvendige kompetanse. Gjennom Digiteket erfarte vi at vi først måtte skaffe oss kompetanse på vurdering og innkjøp av ulike typer spill og digitale medier, inkludert kunnskap om enkel programmering og bruk av mediene. Når det gjelder veiledning i bruken av de digitale mediene medførte dette en noe annen rolle enn hva bibliotekarene hittil hadde erfaring med. I Sandefjord bibliotek må nå hele personalet på barneavdelingen kunne bistå i bruk av Wii og kjøre turneringer i dette, og man må også kunne hjelpe barna aktivt i digital fotografering og i å lage og printe ut digitale tegninger og foto. Vi erfarer at det er noe ved selve bibliotekarrollen som er i endring. Og det å veilede barn i lek krever ikke bare teknisk kompetanse, det tar tid! Og for å velge å bruke tid på noe må man først se behovet og nytten av det man gjør.

Lek på biblioteket

I denne forbindelse er det veldig interessant å følge det arbeidet som nå gjøres i Danmark i forbindelse med Bibliotekstyrelsens rapport ”Fremtidens biblioteksbetjening af børn”¹⁸. Som ett av ti bud for framtidens barnebibliotek står det der at ”Børn leger – på biblioteket”.

Rapporten anbefaler altså at bibliotekene skal se på lek som en verdifull aktivitet og at lekekultur blir gjort til en sentral del av innholdet og formidlingen på biblioteket. Fokus på lek i bibliotek har skapt debatt blant danske barnebibliotekarere, men det har også blitt igangsatt flere spennende prosjekter som har som mål å prøve ut denne nye rollen.

Tidligere i år deltok jeg på en fagdag i Roskilde omkring dette emnet. Et av prosjektene som ble presentert der var "Legende familier i biblioteket", som er et samarbeidsprosjekt mellom bibliotekene i Århus, Randers og Vejgaard¹⁹. De samarbeider også med Center for Playware, som bidrar med kunnskap om lek og lekekultur. Prosjektet ble avsluttet i mai 2010. Hvert av bibliotekene i prosjektet har testet ut to ulike lekkonsepter, blant annet historiefortelling, nostalgi, konkurranser og fysisk utfoldelse. Prosjektet satt fokus på at den enkelte familie skulle få felles opplevelser på biblioteket, og at familien gjennom dette ble styrket som en familie. Målet med prosjektet var å undersøke og understøtte ulike typer lek.

Noe av det som ble testet ut av deltakerne i "Legende familier i biblioteket" var ulike roller for bibliotekarene:

- Stå på sidelinjen, observere eller opptre som likeverdig deltaker i leken ("frie legekonspeter")
- Passiv roller som formidler og igangsetter av leken ("strukturede legekonsepter")

Erfaringen i prosjektet var at problemet ikke er barna, men foreldrene. Barna kastet seg ut i det, men for foreldrene var det en ny situasjon at det var lov å leke på biblioteket. Alle de deltagende bibliotekene kunne imidlertid

fortelle om positiv feedback og glade familier, men de "advarte" også at vi gjennom leken også åpner opp for "mere snakk (høyt), mer latter (larm), mer løben (over alt), mer af det hele i publikumsrommene. Det kan virke forstyrrende for andre (brugere og medarbejdere)"²⁰.

I vårt eget prosjekt Digiteket har vi jo gått ut fra at digital lek og læring bidrar til at biblioteket blir et enda bedre sted å være for hele familien, og dette synes jeg blir understøttet av det danske prosjektet. Deltakerne i det danske prosjektet understreket veldig – og det tror jeg er viktig – at de holdt fast ved at biblioteket også skal være et sted for opplevelser.

Jeg tror at det er tid for at mange bibliotek også her hjemme bør reflektere over hva slags rolle bibliotekaren skal ha i framtidens barnebibliotek. Skal vi passivt stille materiale (dataspill og digitale medier) til disposisjon, eller bør vi innta en mer aktiv rolle som igangsetter og "playmakere"? Vi er godt vant til å formidle litteratur og bøker, men skal vi like naturlig formidle også de digitale mediene og lekekulturen? Dette vil måtte handle om prioriteringer av bibliotekenes ressurser: prioriterer vi å ta rollen som aktive formidlere og veiledere i bruk av digitale medier, så må antagelig noe annet av det vi gjør prioriteres ned.

Et annet prosjekt som ble presentert i Roskilde var "Børnebibliotekaren som playmaker"²¹. Fokuset her har vært på bibliotekarene, - at bibliotekarene skulle legge til rette for lek på biblioteket, og at de skulle være "fantasi- og kreativitetsagenter". Seks ulike kommuner deltok, og i løpet av prosjektperioden har ulike typer lek blitt testet ut. De har gjort flere gode erfaringer gjennom prosjektet, men har også erfart at

det kan være vanskelig å få barn og unge til å komme til arrangementer i biblioteket. Noen dilemmaer de pekte på var høy kunstnerisk kvalitet kontra glade amatører, samt spontanitet kontra press. I sin natur er jo leken spontan, og det kan derfor virke som et paradoks å skulle planlegge når og hvor den skal finne sted. Samtidig er det fullt mulig å legge til rette for lek og kreativitet, for også leken er avhengig av inspirasjon og rammer for å kunne oppstå. Stine Liv Johansen ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole resonerte rundt dette i sitt foredrag "Hvorfor skal man lege på biblioteket?". Hun sa blant annet at dagens barn fortsatt leker, - også foran dataskjermen. Hun viste hvordan lekekulturen har endret seg, og ikke minst hvordan biblioteket kan spille en rolle ved å ta leken på alvor²².

Veien videre

I Vestfold er vi i dag ved veis ende med både Betabarn-prosjektet og delprosjektet Digiteket, sistnevnte er her blitt beskrevet og drøftet. Prosjektene har vært et forsøk på å svare på noen av Bibliotekmeldingen sine forventninger om kompetanse hos bibliotekpersonalet, tilgang til og veiledning i digitale medier og et åpent bibliotekrom som inviterer til lek, opplevelser, undring og læring. Den digitale sandkassa gir barn tilgang til og kompetanse i bruk av digitale tjenester, og Wii'en og Living Surface representerer noe folkelig og fengende for alle barn. De ulike tilbudene sørger for lik tilgang for alle til de digitale mediene, noe som støtter opp om bibliotekets demokratiske rolle.

Det vil alltid være en diskusjon om hva som er bibliotekets kjerneoppgaver og hva vi skal bruke tid og ressurser på. Og det

å følge med i tiden innebærer selvfølgelig ikke at man ukritisk skal gjøre knefall for alt som er nytt, men det er nødvendig at man i tider med endring sørger for å ha oppdatert kunnskap om sine brukergrupper og at man kontinuerlig tilpasser både innhold og form slik at det som tilbys hele tiden oppleves relevant av brukeren.

Det finnes fantastisk mye gull i bibliotekenes grunnmur i form av et allsidig, aktuelt og kvalitativt godt tilbud, og disse "bærebjelkene" fra bibliotekloven er det viktig at vi tar med oss også inn i framtiden. Det samme gjelder personalets kompetanse innen litteratur, informasjonssøking og formidling. Det er viktig å understreke at ingen av oss i prosjektgruppa ser på Digiteket som det eneste svaret på hvordan framtidens barneavdelinger skal se ut, men at vi i prosjektet kun har sett på dette ut fra det som var vårt mandat, nemlig utprøving av digitalt spill og lek for de minste. For mange av barna vil tilbudet om digitale spill / digital lek og læring, helt klart være et supplement til alt det andre som biblioteket har å by på. I Sandefjord bibliotek deltar mange barn på eventyrtime og andre arrangement, i tillegg spiser de maten sin i biblioteket, de herjer i hvals-kuta, ligger stille i "hulen" og hører lyddusj, de blir lest høyt for, de tegner, og de leker og ler foran de konvekse og konkave speilene - og ikke minst låner med seg hjem bøker, musikk og DVD.

En av foreldrene i forundersøkelsen gav uttrykk for at når vi nå innførte blant annet Wii i biblioteket så trodde han det ville bli mye enklere å motivere også de eldste barna sine til å bli med på biblioteket. Og dette bekrefter det vi også har trodd, at en større satsing på nye medier åpner opp for nye brukergrupper, og at de

bidrar til å gjøre biblioteket til en møteplass der det finnes en mengde gode tilbud for enhver smak.

Noter

- 1 "For barnas skyld", Ingunn Hagen, NTNU. I: Adressa, 15.10.09 <http://www.adressa.no/meninger/article1399080.ece>
- 2 <http://www.eksp.dk/>
- 3 <http://www.aakb.dk/>
- 4 <http://www.barnensbibliotek.se/2020marsexpress/Startsida-ta-bid/126/Default.aspx>
- 5 <http://biblioteksforeningen.se/konferens/Konf2004/biblioteksdir/MarijkeTroelstra.ppt>
- 6 <http://www.kongsberg.kommune.no/kultur/bibliotek/default.html>
- 7 St.meld. 23(2008 -2009): Bibliotek. Kap. 11.5 <http://www.regjeringen.no/pages/2176506/PDFS/STM-200820090023000DDDPDFS.pdf>
- 8 For mer informasjon om Betabarn, se prosjektets hjemmeside www.betabarn.no
- 9 Prosjektgruppen har bestått av Thorhild Westrum Solem (avdelingsleder på barneavdelingen i Sandefjord bibliotek), Anita Hvarnes Evensen (rådgiver IKT, Vestfold fylkesbibliotek) og Beate L. Aakerøy (rådgiver barn og unge, Vestfold fylkesbibliotek).
- 10 <http://www-lu.hive.no/ikt/barnehage/>
- 11 http://www-lu.hive.no/ikt/barnehage/min_tur/
- 12 Nina Bølgan: Barnehagens digitale tilstand, 2009, figur 4, side 13. http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/IKT-politikk/Bhgs_digiale_tilstand.pdf
- 13 Lenke til disse og andre gratis onlinespill finnes på ressursiden til boken "Nå er det min tur : om IKT i barnehagen": http://www-lu.hive.no/ikt/barnehage/min_tur/
- 14 I Norge forhandles Living Surface av firmaet Marc Brick display i Sandvika <http://www.messevegger.no/>
- 15 Vi valgte å definere at det er 3 primærmålgrupper i prosjektet: 1) Småbarnsfamilier med barn i alderen 0 – 8 år som bruker biblioteket ofte, 2) Småbarnsfamilier med barn i alderen 0 – 8 år som IKKE bruker biblioteket ofte og 3) Ansatte i pedagogiske stillinger som arbeider med barn i aldersgruppen 0 – 8 år, dvs småskole og barnehage.
- 16 St.meld. 23(2008 -2009): Bibliotek. Kap. 11.5 <http://www.regjeringen.no/pages/2176506/PDFS/STM-200820090023000DDDPDFS.pdf>
- 17 Ibid, kap. 11.4
- 18 Bibliotekstyrelsen, 2008. <http://www.bs.dk/publikationer/andre/fremtidens/index.htm>
- 19 www.legende-familier.dk

- 20 <http://www.slideshare.net/LFiB/legende-familier-i-biblioteket>
- 21 <http://boernebiblioteketsomplaymaker.blogspot.com/>
- 22 http://www.slideshare.net/LFiB/hvorfor-skal-man-lege-p-biblioteket?from=ss_embed

Sandefjord bibliotek

Utlån totalt, hele biblioteket: 323.153, Utlån barneavdelingen: 130.174

Besøk totalt, hele biblioteket: 227.700

Årsverk totalt, hele biblioteket: 15,6, Årsverk barneavdelingen: 3

Bestand barneavdeling: 40506

Areal: Barneavdelingen er på totalt 220 kvm.

Faste aktiviteter i barneavdelingen:

- Eventyrstund
- Teddybjørndagen
- Morgengry
- Alle 1. klasser, 4.klasser og 7.klasser er på besøk i forbindelse med Den Kulturelle Skolesekken.
- Jule- og påskeverksted
- Leselystkonkurranse om sommeren

Biblioteket har hatt søndagsåpent bibliotek fra januar 2010. <http://www.sandefjord.folkebibl.no/>

Vestfold fylkesbibliotek

Fylkesbibliotekets satsing på barn:

Prosjekt:
Betabarn (2007 – 2009)
Digiteket (2009 – mai 2010)

Konferanser:
Trollkrittet : konferanse om barn og kultur (2009, i samarbeid med Tønsberg og Nøtterøy bibliotek)
Barn XO (2010), i samarbeid med fylkesbibliotekene i Akershus, Buskerud og Østfold.

Faste møter:
To møter årlig for med fokus på barn og bibliotek. <http://www.vestfoldfylkesbibliotek.no/>

FANTASI OG NYSGJERRIGHET:

Et grupperom har fått ny funksjon og skal være et tilbud til elever når de jobber med videoredigering og sammensatte tekster. Elevarbeider av Mari Svebak Nordmarken og Sigrid Støkker, der de tolker sin visjon om "Framtidsmennesket", pryder veggene og utfordrer fantasien. Her ser du: Girl.

Sorry, vet ikke

- om vaner og vyer i skolebiblioteket

Girl - Fox

A girl is any female human from birth through childhood and adolescence to attainment of adulthood.

The term may also be used to mean a young woman. The female role in a society is considered important in terms of ^{RAISING!} taking care of children and keeping the house they belong to clean. They also have the central role of feeding the very mainspring of every home - the men.

A girls value is usually measured by ^{adherence!} her looks, affection and ~~intelligence~~. She is expected to take care of her appearance in order to please the males surrounding her. ^{And keeping them interested!}

I arbeidet med å endre skolebiblioteket og dets tjenester kan du ikke støtte deg på kreative innspill og konstruktive endringsforslag fra lærere og elever.

Undersøkelsen som Nannestad videregående skole gjennomførte våren 2010 viser uengasjerte, men velvillige brukere. Positivt tolket gir det et stort rom for handling.

Den lokale brukerundersøkelsen¹⁾ ved den videregående skolen i Akershus ga objektivt sett ingen nye svar på spørsmålet om hvordan skolebiblioteket skal bidra til et digitalt læringsmiljø. En kjapp oppsummering

viser at fire av fem elever sørger for å ha sin bærbare pc tilgjengelig hver eneste skoledag og at de har stor tillit til egen digital kompetanse. Halvparten tror ikke kildekritikk og kildebruk inngår i skolens krav til ferdigheter. En svarer slik på spørsmålet om hva slags digitale ferdigheter som er spesielt viktige på hans utdanningsprogram: "Tilgang til Google eller søkemotorer for å finne fram mer fagstoff. Og at It's learning er

oppe og går uansett hva. Det å kunne It's learning, og det å kunne bruke søkemotorer."

Fra prat til forpliktelse

De fleste elevene her ved skolen bruker ikke skolebiblioteket, hos oss kalt læringscenter, så ofte, men alle er stort sett fornøyde med den hjelpen de får der. Som skolens bibliotekar tolker jeg undersøkelsen som en bekreftelse på at skolebiblioteket har uløste oppgaver i den

**Tekst og foto:
Eva Nordbye,
skolebibliotekar
og journalist**

digitale skolehverdagen, at den nye rollen må skolebibliotekarene utvikle selv, men at vi i dette arbeidet har et stort handlingsrom.

Tittelen fra prat til forpliktelse er lånt fra et innlegg på bloggen til Tord Høivik, en av dem som puffer bibliotekene til digital nytenkning. Her skriver han: "Nettet gir bibliotekene nye muligheter som læringspartnere, men også mindre trygghet. Det er ikke tilstrekkelig å digitalisere den gamle bibliotekarrollen – og vente til brukerne kommer. For å få en plass i skolen må bibliotekarene etablere nye roller – ikke som lærere, men som digitale mediepædagoger." (Plinius 93/2010).

Vi "i felten" jakter på impulser og kunnskap for å gi konkret innhold til den nye rollen. Nannestad vgs valgte å kartlegge elevers og læreres bruk av pc og bibliotek, som en del av et prosjekt som vi har gitt tittel *Digitale signaler i skolebiblioteket*. Skolens assisterende rektor og skolens bibliotekar utformet i samarbeid følgende resultatkrav til prosjektet:

- Læringssenteret skal gi service og veiledning relatert til pedagogisk bruk av IKT
- Læringssenteret skal veilede i søk og bruk av digitale kilder og ha god tilgang på programvare
- Læringssenteret skal ha en sentral plass i den digitale skolehverdagen (jfr læreplanenes krav om digitale ferdigheter i alle fag)
- Læringssenteret skal tilby utlån og veiledning i bruk av digitalt verktøy, slik at elever og lærere kan produsere materiell og oppgaver som er tråd med samfunnets krav.

Signalpakker

Hensikten med brukerundersø-

kelsens var ikke bare å avdekke brukernes ferdigheter og forventninger, men å skjerpe oppmerksomheten rundt læringssenterets tjenester. Prosjektet skal munne ut i "signalpakker".

Et av grupperommene i læringssenteret får ny funksjon som rom for lyd og bilde. Her er kjøpt og plassert en stor Mac som er godt egnet for videoredigering. Den skal være et tilbud til skolens lærere og elever i arbeidet med sammensatte tekster. Rommet er innredet med elevarbeider som skal stimulere til kreativitet. To elever ved skolens avdeling for Medier og kommunikasjon har lagd bruksanvisninger, selvhjelpsguider, som ligger installert på maskinen. De to har også oppgaven som "levende bruksanvisninger" kommende skoleår. Målet er å utvikle en delingskultur med base i biblioteket.

Biblioteket har foto/videokameraer til utlån og vil gjøre til rutine å vise månedens video og månedens bilde på den digitale informasjonstavla i fellesarealet og på en ny digital infotavle som kommer i læringssenteret. Digital bokprat er blant kommende signalpakker.

Sorry, vet ikke

Sorry, vet ikke ass, beklaget en bruker, sikkert en elev, da det til slutt i brukerundersøkelsen ble spurt om hva som skal til for at du vil bruke læringssenteret mer. Brukerne fikk også et åpent spørsmål der de ble utfordret til å komme med forslag til forbedringer.

Sorry-varianten indikerer mangel på vyer. Noen ønsket muligheten til å spise og drikke; en ønsket det mer moderne uten nærmere presisering. I parentes bemerket er Nannestad en av landets bygningsmessige mest

moderne skoler. En elev svarte det som er et mantra for en skolebibliotekar: Lærerne må gi oss oppgaver sånn at vi har bruk for læringssentret.

Kristin Clemet uttaler i et intervju i Aftenpostens A-magasinet i sommer (23.7.2010) at skolen er blitt mindre viktig fordi det i dag finnes flere veier til kunnskap. Hun blir spurt om dannelse og omtaler digital dannelse som evnen til å bruke nye digitale medier på en kritisk og konstruktiv måte. At det handler om kildekritikk og god oppførsel i sosiale medier. Skolen framhever hun som viktig fordi den må lære barna hvordan de skal sortere kunnskap og navigere mellom de ulike måter å lære på. Og at den aller viktigste egenskapen skolen må utvikle, kanskje er nysgjerrighet.

Uttalelsene oppmuntrer en bibliotekar. Jeg tenker: Yess! Et innspill som underbygger at lærere bør ønske skolens bibliotekstjenester utviklet til å bli en god medspiller i en ny digital skolehverdag.

Lærerkompetansen

Assisterende rektor ved Nannestad vgs, Ingvild Askheim, tror mye vil avhenge av kompetanseheving hos lærerne:

- Vårt læringssenter kan møte læreplanenes krav om bruk av digitale hjelpemiddel/verktøy i opplæringen. Det vi imidlertid ser, er at behovet for kompetanseheving hos lærerne er stort. Vi mener det er en sammenheng mellom lærerkompetansen, og det som etterspørres av hjelp og veiledning relatert til opplæringens krav om digitale ferdigheter. Kanskje vi skal rette større oppmerksomhet mot lærerne og deres behov for å utvikle seg, slik at de kan møte læreplanens krav om

DELEKULTUR OG SAMARBEID. MK-elevene Brage Leinan og Marius Øverbø lagde selvinstruerende digital bruker-anvisning til mac'en forrige skoleår. I år skal de bistå som "levende bruksanvisninger" når lyd og bilderommet skal i bruk.

digitale ferdigheter på en måte som i større grad fenger elevene. Slik kan de "digitale signalene" være med på å bygge bro mellom ny og gammel måte å bruke skolebiblioteket på!

Fra en skala på fire mente 69 prosent av deltakerne i Nannestads undersøkelse at lærerne i undervisningen ofte legger opp til at elevene kan bruke bærbar pc. 17 prosent svarte at det alltid skjer, mens 12 prosent mente sjelden. Når det gjelder læringssenteret (biblioteket) som arbeidsredskap sier 66 prosent at lærerne av og til gir oppgaver som gjør at elever har bruk for læringssenteret, men bare 4 prosent mente at det skjer ofte og 28 prosent mente at det aldri skjer. Dette kan være noe av forklaringen på at hele 57 prosent svarer at de bruker skolebiblioteket sjelden. 20 prosent bruker aldri læringssenteret, mens 22 prosent bruker det ofte.

70 prosent mener at lærerne har god kunnskap om biblioteket, nærmere 5 prosent mener

svært god, mens 20 prosent svarer dårlig.

Tradisjonelle brukere

Av bibliotekets nettsjenester er det faget Biblioteket på It's learning, som er mest brukt. Der ligger brukeropplæringskurs og til tider quiz. Andre tilbud som wiki og blogg får lave score. Når det gjelder toveiskommunikasjon mener brukerne at det er naturlig å kunne kommunisere med biblioteket på nett. Fire av fem anser It's learning som relevant til formålet. Nærmere 30 prosent krysser også av Facebook; noe som gjør at læringssenteret opererer med Facebook-profil fra høsten av.

På flervalgsspørsmålet om hva du ønsker å bruke skolebiblioteket til, får de tradisjonelle tjenestene høyest score: Nærmere 50 prosent svarer at de ønsker å bruke læringssenteret til å låne bøker. 70 prosent ønsker å bruke det til å jobbe og diskutere i grupper. Nærmere 50 prosent ønsker ro til å lese; altså tradisjonelle svar ut fra hvordan

vi tradisjonelt definerer bibliotekstjenester. Her var anledning til å utdype og en svarer slik om forslag til forbedringer:

- Ingenting. Jeg bruker masse tid der allerede fra før. Ønsker noe mer av flerkulturelle bøker/romaner osv, og litt mer om sex og samliv.

Over halvparten av brukerne vil aldri spørre om hjelp til å finne og vurdere kilder på nett. Til bibliotekarens lille trøst sier 72 prosent at de er fornøyde med hjelpen de får, mens 18 prosent er veldig fornøyde.

Halvparten deltok

Læringssenterets brukerundersøkelse fikk liten respons blant lærerne. Bare 5 prosent av lærerne tok seg bryet med å svare; noe som kan ha sammenheng med at de oppfattet spørsmålene som mest elevrettet. Læringssenteret fant få erfaringer å støtte seg til da undersøkelsen ble lagd. Hvem har gjort lignende, spurte vi blant annet på biblioteknorge, uten å få respons.

Nannestad valgte å utforme spørsmålene selv og lagde en light-versjon, der Vg2-elever på Service og samferdsel og dens lærer tok gjennomføringen som en oppgave i markedsundersøkelse. Brukerundersøkelsen ble gjennomført på It's learning og analysen gjort av klassens lærer. Svarprosenten ble skuffende selv om skoleledelsen sto klart og tydelig bak. Vi endte med litt over 400 svar; noe som betyr at vel halvparten av elevmassen deltok.

¹⁾ Digitale signaler; brukerundersøkelse skoleåret 2009/2010. Kartlegging av PC-bruk og bibliotekbruk blant elever og lærere ved Nannestad videregående skole. Undersøkelsen med resultater kan interesserte få ved å henvende seg til skolen.

Hotell med Saabye Christensen-bibliotek

» Sortland hotell er ifølge Hotellmagasinet blitt «Kultur-hotellet i nord». Hotellet har blant annet verdens eneste Lars Saabye Christensen-bibliotek, Hamsun-foajé og en rekke kulturarrangementer.

Knut Hamsun bodde på Sortland hotell mens han skrev romanen «Den siste glæde». Nå henger den gamle døra til rom nummer 10 på veggen, og det samme gjør gamle bilder og avisutklipp av Hamsun. Hotelleier Harald M. Jakobsen har fått hjelp til konseptet av Nordlandsforskning, som ble meget begeistret for ideene.

Vil ha folkeavstemning om kulturhus og bibliotek

» I Bodø ønsker en Facebook-gruppe med 570 medlemmer folkeavstemning om byens påtenkte Kulturkvartal, som blant annet skal inneholde bibliotek og kulturhus. Det var ventet at kravet ville bli forelagt bystyret i september. Lederen for Facebook-gruppa, Robert Sivertsen, sier til Avisa Nordland at kommunen er i krise, og ikke har råd til å bruke nesten 1,2 milliarder kroner på prosjektet. Han mener derfor at planene bør legges på is inntil videre.

Romerikes beste bibliotek

» Aurskog-Høland bibliotek går så det suser og ligger helt på topp når det gjelder antall utlån per ansatt, melder Romerikes Blad. Både i 2009 og 2008 økte utlånet med 20 prosent, noe som i 2009 var best på Romerike og ga en solid andreplass i Akershus.

Lånere avisen har snakket med sier at de møter blide og serviceinnstilte folk bak disken og at det bestilte materialet kommer etter bare noen få dager, selv om biblioteket ikke har det inne.

Biblioteksjef Marianne Mørch Grahn sier at antall digitale lånere har økt sterkt de siste årene. Hun mener også at en stigende litteraturinteresse er medvirkende til utlånsøkningen.

Biblioteket flottest i Fredrikstad

» Leserne av Fredriksstad Blad har kåret Fredrikstad bibliotek til byens flotteste bygning, foran landemerker som Fredrikstadstadbrua og kasernen i Gamlebyen.

Landskapsarkitekt Lars Ole Klavestad, som startet debatten om hva som var flottest og styggest i byen, holder fortsatt en knapp på Fredrikstadbrua, men er helt enig i at også biblioteket er et flott bygg.

- Det er et fint bygg og ligger på en flott plass, sier han til avisen.

Dokumenterer Bærums nyere historie

» Bærum bibliotek oppfordrer innbyggerne i kommunen til å sende inn bilder av det som er skjedd lokalt etter år 2000. Biblioteket har fra tidligere en stor bildesamling fra ca. 1960 og utover, men ønsker nå, av hensyn til de kommende generasjonene, dokumentasjon fra de aller siste årene.

Bibliotekar Ellen Mikkelsen sier til Asker og Bærums Budstikke at biblioteket ønsker alminnelige bilder av kulturlandskap, kulturminner, arkitektur, bygninger og sentrale personer. Det kan sendes inn bilder både i farger og svart/hvitt.

Artikkelkonkurranse for bibliotekarstudenter

Hva tenker du om biblioteket (både folke- og fagbibliotek) i en digital tidsalder? Vil det være utrydningstruet eller vil de klare omstillingen?

Vi utlyser her artikkelkonkurranse for bibliotekarstudenter. De tre beste artiklene blir publisert i Bok og Bibliotek, og førstepremien er et reisestipend på kr 3500,-

Tradisjonelt har et bibliotek vært bygget opp omkring fysiske samlinger som består av bøker, aviser, tidsskrifter, cd'er og så videre. Slik er det fortsatt mange steder. Ser vi noen år fram, ser vi imidlertid en informasjonsvirkelighet som er langt mer preget av digitale dokumenter og formidlingskanaler enn i dag. I en periode vil vi leve med papir og digitale utgaver parallelt, men på et tidspunkt vil det digitale ta overhånd, det vil bli utgitt flere ebøker enn papirbøker.

Hvordan vil dette påvirke bibliotekene? Vil de være utrydningstruet eller vil de klare omstillingen? Hvilke aktiviteter vil stå i sentrum, hvilke tjenester kan brukerne vente å få når de går inn i et bibliotek, eller når de logger seg på bibliotekets nettutgave? Hva slags krav vil digitaliseringen stille til bibliotekarene? Vil bibliotekarene fortsatt være i flertall i framtidens biblioteker, eller vil de etter hvert bli en del av et mer sammensatt profesjonsfelleskap?

Og hvordan vil økonomien se ut? Hvordan vil man i framtiden håndtere utfordringene knyttet til opphavsrett og honorar til forfattere, lønn til forleggere osv. Og hva med bokhandlerne, vil de forsvinne i det digitale dragsuget...?

Spørsmålene står i kø. Du skal selvsagt ikke prøve å svare på alle, det er en uoverkommelig oppgave. Grip heller tak i noe av det du tror blir særdeles viktig i «Det nye biblioteket».

Konkurransen er åpen for alle bibliotekarstudenter. Artiklene kan være på inntil 10 000 tegn inkludert ordmellomrom.

Frist for levering: 31. desember 2010.

Premie til vinneren: Reisestipend på kr 3500,-
Alle de tre beste artiklene vil bli publisert i Bok og Bibliotek.

Juryen består av:

- professor i sakprosa, Johan Tønnesson, Universitetet i Oslo
- redaktør/webutvikler Oskar Anderson Laurin, Stadsbiblioteket, Stockholm
- studieleder og prorektor Jack Andersen, Det videnskabelige akademi

Manus sendes på mail til:
odd.letnes@bokogbibliotek.no

Lykke til!

Bibliotek-smilehull

Deodorant

Følgende episode utspinner seg på en ettermiddagsvakt. En eldre herre kommer bort til bibliotekaren i skranken og spør:

- Har dere en deodorant å låne meg?
- Nei, beklager, svarer bibliotekaren.

Mannen fortviler og skjønner at han må forklare saken nærmere:

- Du skjønner, jeg er nede på pensjonisttreffet, og der ble jeg spurt om å hjelpe til med å servere, men så svetter jeg så forbasket.

Bibliotek på Ilseng

Til skranken kommer det en yngre mann med et lass av bøker som han spør om han kan få låne i tre måneder. Han forteller at han skal sone på Ilseng og at han gjerne vil ha med seg en del litteratur for å "slå i hjel tida med".

Da kommer det tørt fra en mann i aviskroken:

- Det er eget bibliotek på Ilseng.

Dårlig papir

Folk kan klage over det meste. En dag kommer det ei dame ut fra toalettet på et bibliotek nordpå, stiller seg framfor skranken og sier myndig:

- Kan dokker ikke få tak i nåkka ordentlig toalett-papir? Det dokker har, tåle jo ikke at man tørke seg litt kraftig med det!

Kilde: Svein Bendik Hansen: "Dei tjene' jo ingenting på det." (Biblioteksentralen, 2008)

THE STASI ARCHIVES DOCUMENTATION FOR WHAT PURPOSE?

Dr. Karsten Jedlitschka
Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des
Staatsicherheitsdienstes der ehemaligen DDR

ABM-INSTITUSJONENES SAMFUNNS- ROLLE

Stein Slyngstad
ABM-utvikling

HVEM ER DE OG HVOR GÅR DE?

BRUKERADFERD I STORBYBIBLIOTEK

Anne Kristin Undlien
Kristiansand folkebibliotek

HVA KAN VI LÆRE AV FREMTIDEN?

Klaus Æ. Mogensen
Instituttet for
Fremtidsforskning

EUROPEANA - THE KEY TO IT ALL

Nick Poole
The Europeana Council of Content Providers

GOOGLE MAPS

Samuel Widmann
Google

FINN NÅLA I HØYSTAKKEN ER SEMANTISKE TEKNOLOGIER SVARET?

Robert Engels
Esis

GLEDENE VED ENDRING OG KONFLIKT

Ottar Grepstad
Ivar Aasen-tunet

MUSEENE ER TIL FOR? NASJONAL BRUKER- UNDERSØKELSE

Ole Winther
Kulturarvsstyrelsen

© Steffi Laos/AFP/Scanpix

ABM-konferansen / 11.-12. oktober 2010
Radisson Blu Plaza Hotel, Oslo

ABM-INSTITUSJONENES SAMFUNNSROLLE

Meld deg på!
www.abm-utvikling.no

ABM
-utvikling

Fra trauste bibliotek til varmestuer

Av Hans Martin Fagerli

Sosialisering, læring og et sted å være, er framtidens bibliotek. "Fra boklån til sosial møteplass" er den konkluderende tittelen på en bredt anlagt bibliotekreportasje i Aftenposten 2. august. Tittelen er en genial forenkling av virkeligheten, og får oss umiddelbart til å forstå hva som er i ferd med å skje. Intervjuer med professor Audunson og biblioteksjef Sæteren brukes bevisst eller ikke til å bekrefte at nå er trykte bøker på vei ut. Framtiden er friksjonsfri uten besværlig lesing og læring.

Fredag i samme uke og avis behandler journalist Joacim Lund fenomenet e-bøker og bibliotekenes framtid. Han avslutter friskt med å postulere at bibliotekene har en besværlig framtid hvis de skal unngå å bli redusert til varmestuer. Leder i NBF, Svein Arne Tinnesand, rykker ut i en replikk, og understreker at bibliotek handler om formidling av kunnskap og kultur. Mange med meg vil nok hevde at utsagnet var betimelig, men er det salgbart?

I undervisningsinstitusjoner er eksistensberettigelsen for bibliotekene knyttet til at de blir brukt som læringsarenaer. Det skader ikke om de er tilrettelagt som møteplass og værested,

men det er liksom ikke hovedoppgaven. Folkebibliotekene har fortsatt viktige oppgaver utover det å være data- og fritidsklubb. Må det nye og uprøvde alltid ta all plass slik at primæroppgavene forsvinner i "markedsføringen"?

Det er nesten så man kvepper til når Tønsbergs blad den 10. august slår opp over to sider at den nye Høgskolen i Vestfold på Bakkenteigen inneholder et bibliotek! Og at dette er høgskolens stolthet med bokstamme på 60000 bøker, med bl.a. en lang leseskanke for de trykte ujevnelighetene. At de tør!

Bibliotekene strever nå som før med sitt eget image. Hvorfor er det så maktpåliggende å understreke at vi er på vei ut av boklesingens tidsalder når et lett blick på utlånsstatistikken faktisk sier noe annet?

Fordommer etablerer seg ved at stereotypier får utvikle seg. Den sosiale siden ved bibliotek, som selvsagt er viktig, gir tydeligvis grunnlag for nye kjappe karakteristikker. Derfor må vi ikke dempe rollen som kunnskapsformidler fordi vi så gjerne vil framstå med noe nytt.

Vi lever i lettvinhetens uutholdelige tidsalder. I tråd med dette, er det blitt omtrent umulig å kjøpe andre aviser enn VG og Dagbladet på hoteller og kiosker landet rundt. Den 1. august har Dagbladet, som ble mitt alternativ den dagen, en omfattende reportasje med illustrasjoner over tre sider om hvordan mange års iherdig styling har endret vår kronprinsesses stil og image. Det er redaktør Ingeborg Heldal i tidsskriftet Cosmopolitan (når skal våre tre bibliotektidsskrifter koste på seg navn i pakt med tiden?) som uttaler seg. Hun er imponert over hvordan kronprinsessen har blitt forvandlet fra "en traust kopi av en kjedelig bibliotekar" til i dag å utstråle "trygghet og selvtillit".

Kan styling være svaret på våre utfordringer?

Vår tidligere faste spaltist, Sekken Leif, har lagt ut på en omfattende studietur, og det er høyst uklart om han kommer tilbake. Vi har derfor gitt stafettpinnen videre til Hans Martin Fagerli, som har lang fartstid i biblioteksektoren og for tiden er daglig leder i ABM-media as.